408 2

Grazia Deledda

Trestii în VÎNT

Născută în Sardinia, la Nuoro, în 1871, Grazia Deledda trăiește pînă în 1936 și scrie peste cincizeci de romane, „de la stîngacele încercări ale adolescenței, cum spune Emilio Cecchi, pînă la scrierile de maturitate și de bătrînețe, tot mai meșteșugite și mai elaborate". Distinsă în 1927 cu premiul Nobel, opera ei stîrnește în Italia cele mai vii și mai controversate opinii, peste care se impune totuși cea mai exactă și mai definitorie, a lui Momigliano: „Nimeni după Manzoni nu a mai îmbogățit și aprofundat ca ea, într-o adevărată operă de artă, modul nostru de a vedea viața".

GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 9,50

GRAZIA DELEDDA Trestii în VÎNT

1984

GRAZIA DELEDDA

TRESTII în vînt

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECŢIEI DE ION STATE
Grafica: Nicolae Sîrbu. Ilustraţia: Vintilă Mihăescu

Grazia Deledda
CANNE AL VENTO
Arnoldo Mondadori Editore, 1982, Milano

GLOBUS

Grazia Deledda

Trestii în VÎNT

Traducere de
MAGDALENA CORNEA

EDITURA UNIVERS

Bucureşti
1984

Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : V. E. UNGUREANU

Bun de tipar : 26.04.1984. Coli tipar 7,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 988 la
Intreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

I

TOATĂ ZIUA, Efix, argatul doamnelor Pintor, a muncit la întărirea stăvilarului primitiv, construit cu trudă, puțin cîte puțin, de-a lungul anilor, în vale, la capătul moșiei așezate pe malul rîului ; iar acum, pe înserate, își admira munca, stînd în fața colibei, sub dîmbul albăstrui, acoperit de trestii, la jumătatea malului, pe colina albă a Porumbeilor.

Iată, întreagă la picioarele lui, liniștită, ici și colo brăzdată de ape ce strălucesc în amurg, moșia pe care Efix o considera mai mult a lui decît a stăpînelor ; treizeci de ani de posesie și de muncă au făcut-o pe drept a lui ; iar gardurile din smochini de India, care o înconjurau ca două ziduri cenușii, șerpuind în terase de pe deal pînă la rîu, îi lăsau impresia că se află la capătul lumii.

Argatul nu privea dincolo de moșie și pentru că terenurile, de o parte și de alta, aparținuseră într-o vreme stăpînelor lui. De ce să-și amintească de trecut ? Regrete zadarnice. Mai bine să te gîndești la viitor și să speri în ajutorul lui Dumnezeu.

Și Dumnezeu promitea o recoltă bogată ; oricum, împodobise cu flori toți migdalii și piersicii din vale și aceasta, cuprinsă între două șiruri de dealuri albe, cu munții azurii în depărtări, spre

apus şi cu marea spre răsărit, acoperită de ape, de verdele primăverii, de mărăcinişuri, de flori, da impresia unui leagăn plin de valuri verzi, de panglici albastre, cu murmurul monoton al rîului, ca gînguritul unui copil gata să adoarmă.

Zilele erau de acum prea calde şi Efix se şi gîndea la ploile torenţiale care umflă rîul fără stăvilare şi îl fac să se reverse, distrugînd totul; să speri, da, însă fără prea multă încredere, să fii cu ochii în patru, la fel ca trestiile de pe dîmb, care la orice adiere, îşi ating frunzele una de cealaltă ca şi cum şi-ar anunţa o primejdie.

De aceea muncise toată ziua la stăvilar, iar acum, în aşteptarea nopţii, împletind o rogojină ca să-şi treacă timpul, se ruga ca Dumnezeu să-i facă munca rodnică. Ce e un mic stăvilar dacă Dumnezeu nu-l face, cu voia lui, puternic ca un munte?

Şapte trestii printr-o nuia, şapte rugăciuni Domnului şi Fecioarei binefăcătoare, binecuvîntată fie ea; iată, colo în vale, în depărtarea azurie a amurgului, bisericuţa şi grămada de bordeie încremenite ca un sat din timpuri străvechi, părăsit de secole. La ora aceea, pe cînd luna îmbobocea ca un imens trandafir printre tufişurile de pe deal, iar euforbiile înmiresmau malurile rîului, stăpînele lui Efix se rugau şi ele; doamna Ester, cea mai bătrînă, binecuvîntată fie, îşi amintea desigur de el, păcătosul; îi era destul ca să se simtă bine, răsplătit pentru toată truda lui.

Un zgomot de paşi îl făcu să ridice ochii. I se părea că-i recunoaşte, paşi repezi şi uşori de copil, paşi de îngeri care aleargă să anunţe bucurii şi necazuri.

Facă-se voia Domnului, el este cel ce trimite veştile bune şi rele; inima începu să-i bată şi degetele negre, crăpate, tremurau ţinînd trestiile argintii, sclipind în lumina lunii ca undele apei. Paşii nu se mai auzeau. Efix mai zăbovi totuşi acolo, nemişcat, în aşteptare.

Luna se înălţa în faţa lui şi şoaptele serii anunţau omul că ziua lui de muncă se sfîrşise. Se auzeau cîntecul cadenţat al cucului, ţîrîitul greierilor timpurii, cîte un strigăt de pasăre; era suspinul trestiilor şi glasul tot mai clar al rîului; era mai ales un suflu, o respiraţie grea, misterioasă, ce părea că iese din pămînt; da, ziua de muncă a omului se terminase şi începea viaţa fantastică a duhurilor, zînelor şi spiriduşilor. Duhurile de demult ale Baronilor coborau dintre ruinele castelului, peste satul Galte, plutind în zare, la stînga lui Efix şi alergau pe malurile rîului la vînătoarea de mistreţi şi vulpi; armele lor străluceau în mijlocul arinilor scunzi de pe mal, iar lătratul stins al cîinilor, în depărtare, arăta trecerea lor.

Efix auzea zgomotele pe care, *panas*, femeile moarte la naştere, le făceau spălîndu-şi rufele, jos la rîu, bătîndu-le cu o tibie de mort, şi, de aceea, credea că-l zăreşte pe *ammattadore*, duhul cu şapte tichii în care păstrează o comoară, sărind de ici-colo prin livada de migdali, urmat de strigoi cu coama de oţel. Trecerea lui trezea scînteierea ramurilor şi a pietrelor, în lumina lunii; duhurilor rele li se alăturau duhurile copiilor nebotezaţi, spirite albe, zburînd prin aer, schimbîndu-se în nouraşi argintii îndărătul lunii, iar piticii şi *janas*, zîne micuţe care în timpul zilei

stau în casele lor din stîncă, țesînd stofe de aur, în războaie de aur, dansau în umbra tufelor înalte de *filirea*, în timp ce uriașii se zăreau printre stîncile munților, sub lumina lunii, ținînd de hățuri cai verzi pe care numai ei știau să-i călărească, încercînd să vadă dacă acolo jos, prin pajiștile de euforbie otrăvitoare se ascunde vreun balaur sau dacă legendarul șarpe *cananea*[1], care exista încă din vremea lui Cristos, se tîrăște pe nisip în jurul mlaștinii.

Mai ales în nopțile cu lună tot acest popor misterios însuflețește dealurile și văile ; omul nu are dreptul să-l tulbure cu prezența lui, după cum duhurile îl respectă pe el la lumina soarelui ; este deci timpul să te retragi și să închizi ochii sub aripa ocrotitoare a îngerilor de pază.

Efix își făcu semnul crucii și se ridică, dar parcă mai aștepta să vină cineva. Împinse totuși stinghia ce servea de ușă și se sprijini pe o cruce mare din trestii, care trebuia să împiedice duhurile și *Tentațiile* să intre în colibă.

Clarul de lună pătrundea prin crăpături, luminînd camera strîmtă și joasă, destul de încăpătoare pentru el, care era mic și slab ca un adolescent.

Din acoperișul conic, făcut din trestii și stuf, cu o gaură la mijloc pentru ieșirea fumului, și care se sprijinea de zidurile netencuite, atîrnau funii de ceapă și mănunchiuri de ierburi uscate, cruci de palmieri și ramuri de măslin sfințit, o lumînare, o seceră împotriva strigoilor și un săculeț de orez împotriva *panaselor* ; la fiecare

[1] Simbolul longevității.

adiere totul tremura, iar pînzele de păianjen luceau în bătaia lunii.

Jos, pe podeaua de pămînt, se odihnea o oală cu toarte, iar lîngă ea zăcea o tigaie întoarsă.

Efix își pregăti rogojina, dar nu se culcă. Mereu i se părea că aude pași de copil ; cineva venea sigur, și, într-adevăr, deodată, cîinii începură să latre undeva, prin apropiere, pe locurile vecine și întreg ținutul, care cu cîteva clipe mai înainte părea adormit sub murmurul de rugăciune al glasurilor nocturne, se umplu de ecouri și freamăt ca și cum s-ar fi trezit dintr-o dată.

Efix deschise iar ușa. O umbră neagră urca povîrnișul, unde lanul de bob unduia argintiu sub lună și Efix, căruia în timpul nopții chiar și figurile omenești îi păreau misterioase își făcu din nou semnul crucii. Dar o voce cunoscută îl strigă ; era vocea tînără și un pic gîfîită a unui băiat care locuia alături de casa doamnelor Pintor.

— Nene Efisé, nene Efisé !

— Ce s-a întîmplat, Zuannanto ? Sînt bine stăpînele mele ?

— Sînt bine, da, așa mi se pare. M-au trimis doar să-ți spun să cobori în sat mîine în zori, că vor să-ți vorbească. O fi poate pentru o scrisoare galbenă ce-am văzut-o în mîna doamnei Noemi. Doamna Noemi o citea, iar doamna Ruth, care mătura curtea, îmbrobodită ca o călugăriță, se oprise sprijinindu-se în coada măturii ascultînd.

— O scrisoare ? Nu știi de la cine ?

— Eu nu, nu știu să citesc. Dar bunică-mea spune că poate e de la domnișoru Giacinto, nepotul stăpînelor dumitale.

Da, Efix simțea, așa trebuia să fie; își scărpină gînditor obrazul, cu capul plecat, plin de speranță, dar și de teamă să nu se înșele.

Băiatul se așeză obosit pe piatra din fața colibei și își desfăcu șireturile de la bocanci, întrebînd dacă nu era ceva de mîncare.

— Am venit într-o goană, mi-era frică de duhuri.

Efix ridică chipul măsliniu, dur, ca o mască de bronz și îl fixă pe băiat cu ochii lui mici și albaștri, duși în fundul capului și ochii aceia vii, strălucitori, înconjurați de riduri, exprimau o teamă copilărească.

— Ți-au spus dacă trebuie să mă duc acu', noaptea, sau mîine dimineață ?

— Mîine, îți spun ! Cît timp dumneata ești în sat eu voi sta aici, de pază, la moșie.

Argatul era obișnuit să fie supus stăpînelor lui și nu mai puse alte întrebări ; rupse o ceapă de pe funie, luă o bucată de pîine din traistă și, în timp ce băiatul mînca rîzînd și lăcrimînd din cauza cepii, începură din nou să vorbească. Persoanele cele mai de vază din sat erau pomenite în discuția lor ; mai întîi preotul, apoi sora preotului, pe urmă Milese cel care se însurase cu fata celei din urmă și devenise din negustor ambulant de portocale și ulcioare cel mai bogat negustor din ținut. După aceea venea don Predu, primarul, vărul stăpînelor lui Efix. Și don Predu era bogat, dar nu ca Milese. Urma apoi Kallina, cămătăreasa, bogată și ea, dar în chip misterios.

— Hoții au încercat să-i spargă zidul. Degeaba, e vrăjit. Și ea rîdea azi-dimineață în curte, zicînd : „și dacă mă calcă hoții vor găsi numai praf și pulbere, săracă cum sînt". Dar bunică-mea zicea că tușa Kallina are un săculeț plin cu aur, în zid.

De fapt lui Efix puțin îi păsa de aceste povești. Culcat pe rogojină, cu o mînă la subsuoară și alta sub bărbie, își simțea inima bătînd, iar foșnetul trestiilor pe dîmb îi părea suspinul unui duh rău. Scrisoarea galbenă. Galbenul, urîtă culoare. Cine știe ce trebuia să se mai întîmple stăpînelor lui. De douăzeci de ani, pe aici, cînd o întîmplare rupea șirul monoton al zilelor în casa Pintor, era fără îndoială o întîmplare nenorocită.

Și băiatul se culcase, dar nu avea chef să doarmă.

— Nene Efix, și azi bunică-mea povestea că stăpînele dumitale au fost bogate ca și don Predu. E adevărat sau nu ?

— E adevărat, spuse argatul suspinînd. Dar nu-i acum timpul să pomenim de asta. Dormi.

Băiatul căscă.

— Dar tot bunica povestea că, după moartea doamnei Maria Cristina, fericita stăpînă bătrînă, a căzut un blestem peste casă. E adevărat sau nu ?

— Dormi, îți spun, nu-i acu momentul să vorbim de asta !

— Dar lasă-mă să vorbesc ! Și de ce a fugit doamna Lia, stăpîna dumitale cea tînără ? Bunica îmi spunea că dumneata știi, că ai ajutat-o să fugă ; ai însoțit-o pînă la pod, unde s-a as-

cuns pînă a trecut un car care a dus-o pînă la mare. Acolo s-a îmbarcat. Și don Zame, tatăl ei, stăpînul dumitale, a căutat-o pînă a murit. A murit acolo lîngă pod. Cine l-a ucis? Bunica spune că dumneata știi.

— Bunica-ta e o vrăjitoare. Amîndoi, și tu și ea, să lăsați morții în pace, strigă Efix, dar vocea îi era spartă și băiatul rîse obraznic.

— Nu te înfuria, că îți face rău, nene Efix. Bunica spune că un duh l-a ucis pe don Zame. Așa-i sau nu?

Efix nu răspunse; închise ochii, își puse mîinile la urechi, dar vocea băiatului se auzea în întuneric și îi părea chiar vocea trecutului.

Și iată, încetul cu încetul, se adună toți în jurul lui, pătrund prin crăpături ca razele lunii; este doamna Maria Cristina, frumoasă și liniștită ca o sfîntă, și don Zame, roșu și turbat ca un diavol; cele patru fiice au pe chipul palid seninătatea mamei și în adîncul ochilor patima tatălui; sînt argații, servitoarele, rudele, prietenii, toată lumea care umple casa bogată a urmașilor Baronilor din acest ținut. Dar trece vîntul nenorocirii și lumea se risipește ca nourașii pe cer în jurul lunii, cînd suflă vîntul de nord.

Doamna Cristina a murit. Chipul palid al ficelor pierde puțin din seninătatea mamei, iar patima din adîncul ochilor lor crește pe măsură ce don Zame, după moartea nevestei, ia tot mai mult înfățișarea despotică a Baronilor, strămoșii lui și, ca aceștia, le ține închise în casă pe cele patru fiice ca pe niște sclave în așteptarea soților demni de ele. Ca și sclavele ele trebuie să muncească, să facă pîine, să țească, să gătească, să știe să-și aibă grijă de lucruri; și mai ales nu trebuie să ridice ochii în fața bărbaților, nici măcar să îndrăznească să se gîndească la vreunul care nu le era hărăzit ca soț. Dar anii treceau și mirele nu sosea. Și cu cît fetele îmbătrîneau, cu atît don Zame le cerea să păstreze cu sfințenie obiceiurile. Vai și amar dacă le vedea arătîndu-se la ferestrele ce dădeau în ulița din spatele casei, sau dacă ieșeau fără voia lui. Le pălmuia acoperindu-le de ocări, iar pe tinerii care treceau de două ori la rînd pe uliță îi amenința cu moartea.

El în schimb își trecea zilele învîrtindu-se prin sat sau șezînd pe banca de piatră din fața prăvăliei surorii preotului. De frica gurii lui spurcate oamenii îl ocoleau cînd îl vedeau. El se certa cu toți și era atît de invidios pe bunul altuia, încît atunci cînd trecea pe lîngă o moșie frumoasă zicea: „mînca-te-ar procesele". Dar judecățile ajunseseră să-i mănînce lui pămînturile; și o nenorocire nemaipomenită îl lovi ca o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru trufia și prejudecățile lui.

Domnișoara Lia, a treia dintre fetele lui, a dispărut într-o noapte din casa părintească și mult timp nu s-a știut nimic de ea. O umbră de moarte apăsa casa; niciodată nu se întîmplase un scandal asemănător în ținut, niciodată o domnișoară nobilă și bine educată, ca Lia, nu fugise așa. Don Zame parcă înnebunise. Alerga în sus și în jos, în toate părțile, de-a lungul coastei, în căutarea Liei, dar nimeni nu știa să-l lămurească defel. În sfîrșit ea a scris surorilor, spunîndu-le că se găsește într-un loc sigur și e mulțumită că și-a rupt lanțurile. Dar surorile nu i-au iertat gestul nesăbuit și nici nu i-au răspuns. Don Zame

a devenit şi mai tiran cu ele. Îşi fărîmiţa în continuare moşia, chinuia argatul, sîcîia jumătate din sat cu gîlceava, umbla mereu în speranţa că va da de urma fetei şi o va aduce acasă. Umbra ruşinii, pricinuită de dispariţia Liei şi care plutea peste el şi întreaga familie, îl apăsa, ca pe un condamnat. Într-o dimineaţă a fost găsit mort în mijlocul drumului, pe pod, în afara satului. Trebuie să fi murit de inimă rea, pentru că nu exista nici o urmă de violenţă, numai o mică pată verde la ceafă.

Lumea spunea că poate don Zame s-o fi certat cu cineva şi că fusese omorît cu lovituri de bîtă ; dar cu timpul aceste zvonuri încetară şi rămase convingerea că murise de inimă rea, din cauza fugii fetei lui.

Lia totuşi continua să le scrie, anunţîndu-şi căsătoria, în timp ce surorile dezonorate de fuga ei nu puteau să se mărite.

Bărbatul ei, pe care-l întîlnise din întîmplare cînd a plecat, era negustor de animale. Trăiau la Civitavecchia, în oarecare îndestulare şi aşteptau în curînd un copil.

Surorile nu i-au iertat nici această nouă greşeală, căsătoria cu un om de rînd întîlnit într-un fel atît de nepotrivit.

La puţin timp după aceea, Lia a scris iar, anunţînd naşterea lui Giacinto. Ele i-au trimis un dar copilului fără să scrie însă mamei.

Şi anii treceau. Giacinto creştea şi de fiecare dată, de Paşte ori de Crăciun, scria mătuşilor şi mătuşile îi trimiteau un dar. O dată a scris că studiază, altă dată că vrea să intre în marină, apoi că a găsit de lucru ; după aceea a anunţat

moartea lui taică-său, a maică-si ; în sfîrşit îşi exprima dorinţa să le viziteze şi să stea împreună cu ele, dacă în sat ar găsi de lucru.

Mărunta lui slujbă de la Birourile Vămii nu-i plăcea. Era neînsemnată, umilitoare, şi îi ruina tinereţea. Iar el iubea viaţa activă, da, dar simplă, în aer liber. Toţi îl sfătuiau să se retragă în insula mamei lui, ca să-şi încerce norocul cu o muncă cinstită.

Mătuşile au început să se sfătuiască ; cu cît vorbeau mai mult cu atît se înţelegeau mai puţin.

— Să lucreze ? spunea doamna Ruth, cea mai liniştită. Dar satul nostru nu le asigură de lucru nici măcar celor născuţi aici !

Doamna Ester însă încuraja planurile nepotului, în timp ce doamna Noemi, cea mai tînără dintre ele, zîmbea rece şi zeflemitor.

— El crede poate că vine aici să facă pe domnul. Să vină, să vină ! Va ajunge să pescuiască în rîu...

— Chiar el spune că vrea să muncească, Noemi, sora mea ! Va munci, deci. Va fi negustor ca tatăl lui.

— Trebuia s-o facă înainte. Neamul nostru nu a cumpărat niciodată boi.

— Alte timpuri, Noemi, draga mea. De altfel domnii sînt acum tocmai negustorii. Îl vezi pe Milese ? El spune : „Baronul de Galte acum eu sînt".

Noemi rîdea cu o privire rea în ochii adînci şi rîsul ei o descuraja pe doamna Ester, mai mult decît argumentele celeilalte surori. În toate zilele aceeaşi poveste, numele lui Giacinto se auzea

în toată casa, chiar şi atunci cînd cele trei surori tăceau, ca şi cum el ar fi trăit printre ele încă din prima zi de viaţă, iar chipul lui necunoscut însufleţea casa părăginită.

Efix nu-şi aducea aminte să fi luat parte direct la discuţiile stăpînelor lui ; nu îndrăznea mai ales pentru că ele nu-l băgau în seamă şi apoi nici nu dorea să aibă cugetul încărcat ; dar voia ca băiatul să vină.

Îl iubea, îl iubise mereu ca pe un membru al familiei

După moartea lui don Zame el rămăsese cu cele trei doamne Pintor să le ajute să-şi rezolve treburile încurcate. Rudele nu se îngrijeau de ele, ba mai mult, le dispreţuiau şi le ocoleau ; ele nu erau în stare să facă altceva, decît treburile casei şi nici măcar nu cunoşteau moşia, ultima rămăşiţă a bunurilor proprii.

— Voi sta încă un an în slujba lor, spusese Efix cuprins de milă faţă de neputinţa stăpînelor. Şi a rămas douăzeci de ani.

Cele trei surori trăiau din renta moşiei cultivată de el. După fiecare recoltă cînd trebuia să-l plătească doamna Ester spunea argatului : treizeci de scuzi pe an şi o pereche de bocanci.

— Ai răbdare, pentru numele lui Dumnezeu ; ce-i al tău n-o să-ţi lipsească.

Şi el avea răbdare şi creditul creştea din an în an, încît doamna Ester, mai în glumă, mai în serios, îi promitea să-l lase moştenitorul averii şi al casei, chiar dacă el era mult mai vîrstnic ca ele.

Bătrîn de-acu şi slab, rămînea totuşi un bărbat şi era suficientă prezenţa lui ca să le ocrotească pe cele trei doamne.

Acum era el cel care le dorea norocul ; măcar dacă Noemi ar găsi un bărbat ! Dar dacă scrisoarea galbenă adusese o veste bună ? Dacă anunţa o moştenire ? Poate era o cerere în căsătorie pentru Noemi ? Doamnele Pintor mai aveau încă rude bogate la Sassari şi la Nuoro : ce, una dintre ele nu s-ar putea căsători cu Noemi ? Chiar don Predu ar fi putut să scrie scrisoarea galbenă. Şi iată că în imaginaţia obosită a argatului lucrurile îşi schimbau într-un fel faţa de la noapte la zi ; totul e lumină, blîndeţe, nobilele lui stăpîne întineresc, se ridică în zbor ca vulturii cărora le cresc iar penele ; casa le renaşte şi totul în jur înfloreşte ca valea primăvara.

Şi lui, sărmanului argat, nu-i rămînea decît să se retragă pentru restul vieţii la moşie, să-şi întindă rogojina şi să se odihnească cu mila lui Dumnezeu, în timp ce, în liniştea nopţii trestiile şopteau ruga pămîntului care adormea.

II

ÎN ZORI PLECĂ, lăsîndu-l pe băiat să păzească moşia.

Drumul pînă în sat urca şi el mergea încet, pentru că anul trecut avusese friguri şi simţea o mare slăbiciune în picioare. De fiecare dată se

oprea, întorcîndu-se să vadă toată moşia înverzită între cele două şiruri de smochini de India ; iar coliba aflată acolo, neagră, între verdele albăstrui al trestiilor şi albul stîncilor îi părea un cuib, un cuib adevărat.

Ori de cîte ori se îndepărta de colibă o privea duios şi nostalgic, ca o pasăre care migrează. Simţea că a lăsat acolo ceea ce avea mai bun în el ; şi mergînd pe drum, de-a lungul rîului, pe lîngă stufărişuri şi arini scunzi, i se părea că este un pelerin, cu desaga mică de lînă pe spate şi cu un băţ din lemn de soc în mînă, înaintînd spre un loc de căinţă : lumea.

Facă-se voia Domnului şi să mergem înainte. Iată, o parte din vale deschizîndu-se, iar pe coama dealului apărînd o grămadă de dărîmături, ruinele Castelului. Dintr-un zid negru o fereastră albastră, goală, ca însuşi ochiul trecutului, priveşte peisajul plin de nostalgia răsăritului de soare, cîmpia presărată cu dune cenuşii de nisip şi cu tufe gălbui de papură, vîna verzuie a rîului, satele albe cu clopotniţă în mijloc ca pistilul în floare. Dinspre munţii din Nuoro se zăresc nori de culoarea nalbei şi aurului.

Efix înaintează mic şi negru în atîta măreţie de lumină. Soarele face să scînteieze toată cîmpia ; fiecare papură pare un fir de argint şi din fiecare tufă de euforbie se aude un strigăt de pasăre. Iată conul verde şi alb al Muntelui de Galte, brăzdat de umbre şi raze de soare. La poalele muntelui, ţinutul se aseamănă cu ruinele vechii cetăţi romane.

Ziduri lungi în paragină, cocioabe fără acoperiş, grămezi de moloz în faţa curţilor şi gardurilor, maghernițe intacte, mai impresionante decît înseşi ruinele, se aflau de o parte şi de alta a drumurilor în pantă, pavate pe mijloc cu pietre mari ; roci vulcanice, împrăştiate ici şi colo, dau impresia că un cataclism a distrus vechiul oraş şi i-a alungat pe locuitori. În atîta dezolare cîteva case noi răsar timide, iar rodiile şi roşcovele, smochinii de India şi curmalii schimbă întrucîtva tristeţea locului.

Dar pe măsură ce Efix urca, această tristeţe creştea şi se întindea peste dîmb, la umbra muntelui, printre gardurile de mure şi de euforbie, în faţa vechiului cimitir şi a bisericii în ruină. Drumurile erau pustii, iar stîncile de pe Munte apăreau acum ca nişte turnuri de marmură.

Efix s-a oprit în faţa porţii casei doamnelor Pintor, vecină cu vechiul cimitir. În timp ce poarta vechiului cimitir abia se deschidea cu ajutorul unui ax ros, aceea a casei celor trei doamne avea un arc în zidărie, iar sub arhitravă se vedea urma unei embleme, capul unui războinic cu coif şi un braţ înarmat cu spadă, motoul fiind : *quis resistit hujas ?* [1]. Cele două intrări erau aproape identice, fiecare avînd dinainte cîte trei trepte tocite, năpădite de iarbă.

Efix a traversat curtea pătrată şi mare, pavată cu lespezi pe mijloc ca drumurile, cu un fel de brazdă din piatră dură pentru şanţul de scurgere a apei de ploaie ; şi-a luat apoi desaga de pe spate, încercînd să vadă dacă vreuna din stăpînele lui se arată. Casa, cu un singur cat, se înălţa

[1] Cine rezistă acesteia (spadei din stemă), dar nu e în latina corectă.

în fundul curţii, străjuită de muntele care părea o glugă enormă, albă şi verde.

Trei uşi s-au deschis pe balconul de lemn, ca o verandă, care ţinea cît tot catul superior al casei şi la care se ajungea urcînd pe o scară exterioară şi ea în stare jalnică.

O sfoară înnegrită, înnodată şi fixată în cîrlige înfipte la colţurile scării, înlocuia balustrada de odinioară. Uşile, stîlpii şi balustrada balconului erau din lemn foarte fin sculptat; cu toate astea totul se clătina, iar lemnul ros, acum negru, părea că la cea mai mică izbitură se prefăcea în praf, ca măcinat de un burghiu invizibil. Ici şi colo, totuşi, pe lemnul balconului, dincolo de coloanele subţiri, intacte încă, se observau resturile cornişei sub care se zărea o ornamentaţie de frunze, flori şi fructe în relief; Efix îşi aminti că încă de copil acel balcon îi trezea un respect religios, aidoma amvonului şi balustradei care înconjura altarul bisericii.

O femeie scundă şi grasă, îmbrăcată în negru şi cu basmaua albă legată în jurul obrazului sever, negricios, a apărut pe balcon, s-a aplecat, l-a văzut pe argat şi ochii ei negri, migdalaţi au scînteiat de bucurie.

— Doamna Ruth, bună ziua, stăpîna mea!

Doamna Ruth a coborît iute lăsînd să i se vadă picioarele groase acoperite de ciorapi albăstrui; îi zîmbea, arătîndu-şi dinţii intacţi sub buzele umbrite de puf.

— Dar doamna Ester? Şi doamna Noemi?

— Ester a plecat la biserică, Noemi se trezeşte acum. Frumoasă vreme, Efix! Cum merge treaba pe-acolo?

— Bine, bine, mulţumesc lui Dumnezeu, totul e bine.

Bucătăria era veche, parcă din Evul Mediu: un scaun de lemn sculptat era rezemat de peretele de lîngă cămin; prin gratiile ferestrei se vedea verdele proaspăt al Muntelui. Pe pereţii coşcoviţi şi goi se vedeau încă urmele cratiţelor de aramă dispărute, iar cîrligele lustruite şi strălucitoare, de care cîndva erau atîrnate şeile, desagele, armele, păreau puse acolo doar ca amintire.

— Ei bine, doamna Ruth? întrebă Efix în timp ce femeia punea un ibric mic de aramă pe foc. Ea îşi întoarse faţa mare, negricioasă, înconjurată de albul basmalei şi clipi din ochi făcîndu-i semn să aibă răbdare.

— Du-te şi scoate nişte apă pînă coboară Noemi.

Efix luă găleata de sub scaun, se îndreptă spre uşă, dar înainte de-a ieşi se întoarse timid, privind găleata în balans.

— Scrisoarea este de la domnişoru Giacinto?

— Scrisoarea? Este o telegramă.

— Isuse Cristoase? Nu s-a întîmplat nimic rău?

— Nimic, nimic! Hai, du-te.

Era zadarnic să insişti înainte să coboare Noemi; doamna Ruth, deşi era cea mai bătrînă dintre cele trei surori şi ţinea cheile casei, de altfel nu mai era nimic de care să ai grijă, nu avea niciodată nici o iniţiativă şi nu-şi lua nici o responsabilitate.

El se duse la fîntîna ca o *nuraghe*[1], săpată într-un colț al curții, înconjurată de o piatră dură pe care erau înșirate căni ciobite, în care înfloreau micșunele și tufe de iasomie; una dintre flori se cățăra pe zid de parcă vroia să vadă ce se petrece dincolo de el.

Multe amintiri trezea în inima argatului acest colț de curte, trist ca un muzeu, vesel ca aurul strălucitor al micșunelelor și ca verdele proaspăt al iasomiei!

Parcă o vedea pe doamna Lia, palidă și subțire ca o trestie, stînd în balcon, privind în depărtare ca să afle ceea ce este dincolo, în lume. În ziua în care a fugit Lia, Efix o văzuse așa, nemișcată acolo sus, ca pilotul navei care străbate cu privirea misterul mării.

Cît cîntăreau aceste amintiri! Cît găleata plină cu apă care atîrna acum acolo jos, în fîntînă!

Ridicînd privirea, Efix văzu că femeia care apăruse în balcon, înaltă, sprintenă, închizîndu-și manșetele jachetei negre cu falduri, nu era Lia.

— Doamna Noemi, bună ziua, stăpîna mea. Nu coborîți?

Ea se aplecă puțin, iar părul des și negru, strălucitor, frumos, încadrîndu-i chipul palid, părea o aureolă; răspunse la salut cu ochii ei negri, scînteind sub genele lungi, dar nu vorbi și nici nu coborî. Deschise larg ușile și ferestrele, așa nu era pericol să le trîntească curentul și să spargă geamurile, care oricum nu mai existau de atîția ani; aduse apoi afară o cuvertură pe care o întinse bine la soare.

[1] Construcție conică, preistorică, în Sardinia.

— Nu coborîți, doamnă Noemi? repetă Efix ridicînd capul.

— Acum, acum.

Dar ea netezea bine cuvertura și părea că zăbovește, admirînd priveliștea din jur de o frumusețe nostalgică, cu cîmpia nisipoasă brăzdată de rîu, de șiruri de plopi și arini, de întinderi de trestii și euforbie, cu bisericuța înnegrită înconjurată de ruine și de vechiul cimitir năpădit de iarbă din care se vedea ici, colo, albul oaselor celor morți; în depărtare se zărea dealul cu ruina Castelului. Nori aurii pluteau peste deal și ruine, iar liniștea și calmul acestei dimineți dădeau o seninătate de cimitir întregului ținut.

Trecutul domnea încă peste aceste locuri.

Noemi nu se lăsa impresionată; încă de copilă era obișnuită să vadă oasele morților care păreau că se încălzeau la soare iarna, iar primăvara străluceau ca roua. Nimeni nu se gîndea să le ia de aici, de ce s-ar fi gîndit tocmai ea.

Doamna Ester, însă, în timp ce urca cu pas lent și liniștit drumul de la biserica nouă din sat, — în casă era mereu grăbită, în lume făcînd lucrurile cu calm pentru că o femeie nobilă trebuie să fie sigură și stăpînă pe ea —, ajungînd în fața cimitirului vechi își făcu semnul crucii și se rugă pentru sufletele celor morți.

Doamna Ester nu uita nimic și nu-i scăpa nimic niciodată: abia intrată în curte observă că cineva a scos apă din fîntînă; puse la loc găleata, luă o pietricică din ghiveciul cu micșunele și după ce intră în bucătărie, îl salută pe Efix și-l întrebă imediat dacă i-au dat să bea cafea.

— Mi-a dat, mi-a dat, doamna Ester, stăpîna mea !

Între timp doamna Noemi cobora cu telegrama în mînă, dar nu se hotăra s-o citească de parcă-i pierise cheful, exasperată de curiozitatea argatului.

— Ester, spuse așezîndu-se pe laviță lîngă vatră, de ce nu-ți scoți șalul ?

— Este slujbă la biserică în dimineața asta ; vreau să mai ies. Citește.

Se așeză și ea pe laviță, iar doamna Ruth o imită ; stînd așa cele trei surori semănau într-un mod surprinzător ; reprezentau trei vîrste diferite : doamna Noemi încă tînără, doamna Ester mai în vîrstă, iar doamna Ruth deja bătrînă, dar de o bătrînețe puternică, nobilă, senină.

Ochii doamnei Ester, puțin mai deschiși la culoare decît ai surorilor ei, ca aluna aurie, scînteiau totuși, copilăroși și malițioși.

Argatul s-a așezat în fața lor, așteptînd. Doamna Noemi, după ce desfăcu foaia galbenă, o privi fix ca și cum n-ar fi reușit să înțeleagă cuvintele, ca apoi să o parcurgă repede, plină de ciudă :

— Ei bine, spune că peste cîteva zile va sosi. Asta e ! Ridică ochii și se înroși privind severă chipul lui Efix ; apoi celelalte două îl priviră și ele.

— Înțelegi ? Așa, imediat, ca și cum ar veni în casa lui.

— Ce spui de asta ? întrebă doamna Ester apăsînd cu mîna nodul șalului.

Efix avea un chip fericit ; ridurile dese din jurul ochilor lui păreau raze. El nu încerca să-și ascundă bucuria.

— Sînt un biet argat, dar zic că providența știe ce face.

— Mulțumescu-ți ție, Doamne ! Cel puțin este cineva care înțelege situația, spuse doamna Ester.

Dar Noemi redevenise palidă. Cuvinte de protest îi stăteau pe buze, dar ca de obicei reuși să se stăpînească în fața argatului pe care se părea că nu-l prea bagă în seamă și totuși adăugă :

— Aici nu e vorba de providență, nu se discută despre asta. Este vorba... adăugă după un moment de ezitare... trebuie să-i răspundem direct și clar că în casa noastră nu este loc pentru el !

Efix desfăcu brațele și-și înclină puțin capul, ca și cum ar fi zis : „atunci de ce mă mai întrebați ?", dar doamna Ester începu să rîdă și se ridică fluturînd cu nerăbdare cele două aripi negre ale șalului.

— Și unde vrei să se ducă atunci ? La casa preotului, ca străinii care nu găsesc găzduire ?

— Eu mai de grabă nu i-aș răspunde nimic, propuse doamna Ruth luînd din mîna lui Noemi telegrama, pe care aceasta o împăturea și reîmpăturea nervos. Dacă vine, e bine venit. L-am putea primi ca pe un străin. Bine ai venit, oaspete ! adăugă ca și cum ar fi salutat pe cineva care intrase pe ușă. Foarte bine. Și dacă se poartă urît să plece.

Doamna Ester zîmbea privindu-și sora care era cea mai timidă și nehotărîtă dintre ele ; aplecîndu-se o bătu cu mîna pe genunchi :

— Să-l gonim, vrei să spui ? Frumoasă figură, dragă surioară. Și vei avea tu curajul acesta, tu, Ruth ?

Efix se gîndea. Dintr-odată ridică capul şi puse o mînă pe piept.

— La asta mă voi gîndi eu, promise cu hotărîre.

În clipa aceea ochii lui îi întîlniră pe cei ai lui Noemi, şi el, căruia-i fusese mereu frică de acei ochi limpezi şi reci ca o apă adîncă, înţelese că stăpîna cea tînără luase în serios promisiunea lui. Dar nu regretă că o făcuse. Multe alte responsabilităţi îşi asumase în viaţa lui.

El a rămas în sat toată ziua. Era neliniştit din cauza moşiei — cu toate că la vremea aia era puţin de furat — dar i se părea că o oarecare dezbinare tulburase pe stăpîne şi nu voia să plece înainte de a le vedea pe toate împăcate.

După ce a aşezat cîteva obiecte la locul lor doamna Ester a plecat iar la biserică ; Efix i-a promis c-o s-o ajungă din urmă ; în timp ce Noemi urca la etaj el intră din nou în bucătărie şi o rugă în şoaptă pe doamna Ruth, care îngenunchiase pe pămînt şi frămînta puţin aluat pe o măsuţă joasă, să-i dea telegrama.

Ea îşi înălţă capul şi cu pumnul strîns, alb de făină, îşi dădu basmaua puţin pe spate.

— Ai auzit-o ? spuse în şoaptă arătînd spre Noemi. E mereu aceeaşi ! Orgoliul o stăpîneşte.

— Aveţi dreptate ! afirmă Efix preocupat. Cînd eşti nobil, eşti nobil, doamnă Ruth. Găseşti o monedă sub pămînt ? Vi se pare de fier, pentru că e neagră, dar dacă o curăţaţi vedeţi că e aur. Aurul e mereu aur.

Doamna Ruth a înţeles că faţă de Efix era zadarnic să mai scuzi orgoliul arătat de Noemi şi, gata să fie de acord cu celălalt, se înveseli.

— Îţi aminteşti cît era de mîndru tatăl meu ? spuse vîrînd mîinile ei roşii cu vine albăstrui în coca albă. Şi el vorbea aşa. El, desigur, nu i-ar fi permis lui Giacinto nici măcar să debarce. Ce spui, Efix ?

— Eu ? Eu sînt un biet argat, dar cred că domnişoru Giacinto ar fi debarcat oricum.

— Fiul mamei lui, vrei să spui ! suspină doamna Ruth şi argatul suspină şi el. Umbra trecutului îl însoţea mereu.

Dar bărbatul făcu un gest ca şi cum ar fi înlăturat această umbră şi, urmărind cu ochii mişcarea mîinilor roşii care trăgeau, îndoiau şi băteau aluatul alb, reluă cu calm :

— Băiatul este bun şi providenţa îl va ajuta. Trebuie totuşi să fim atenţi să nu ia friguri. După aceea va trebui să-i cumpărăm un cal, pentru că pe continent nu se merge pe jos. Mă voi ocupa eu de asta. Important este ca domniile voastre să fiţi de acord.

Dar ea spuse imediat cu mîndrie :

— Şi ce, nu sîntem de acord ? Ne-ai auzit oare certîndu-ne ? Nu te duci la biserică, Efix ?

El a înţeles că îl concediază şi ieşi în curte, uitîndu-se dacă poate vorbi cu doamna Noemi. Iat-o, tocmai ia cuvertura de pe balcon ; degeaba s-o rogi să coboare, trebuie să urci tu pînă la ea.

— Doamna Noemi, pot să vă pun o întrebare ? Sînteţi mulţumită ? Noemi îl privi surprinsă, cu cuvertura în braţe.

— De ce anume ?

— Că vine domnişoru Giacinto ? O să vedeţi că este un băiat bun.

— Tu unde l-ai cunoscut ?

— Se vede după cum scrie. Va putea face mult. Va trebui totuşi să i se cumpere un cal.

— Chiar şi pinteni !

— Depinde numai de domniile voastre să fiţi de acord. Asta-i important.

Ea luă un fir din cuvertură şi-l aruncă în curte; faţa i se întunecase.

— Cînd nu ne-am înţeles între noi ? Pînă acum mereu am fost de acord.

— Da, dar se pare că dumneavoastră nu sînteţi mulţumită de sosirea domnişorului Giacinto.

— Trebuie să sar într-un picior ? Nu este Mesia, spuse ea intrînd pe uşa prin care se vedeau interiorul unei camere albe cu un pat vechi, o ladă veche, o ferestruică fără geamuri, deschisă spre verdele Muntelui.

Efix coborî, rupse o micşunea mititică şi, ţinînd-o la spate, se îndreptă spre biserică.

Liniştea şi răcoarea Muntelui ameninţător domneau în jur ; numai trilul piţigoilor în mijlocul ruinelor înveselea locul, însoţind rugăciunea monotonă a femeilor strînse în biserică.

Efix intră în vîrful picioarelor, cu micşuneaua în mînă şi îngenunchie în spatele coloanei amvonului.

Biserica era lăsată în paragină ; totul era cenuşiu, umed şi prăfos. Din găurile acoperişului de lemn, cădeau raze oblice de pulbere foarte fină, argintie, ce se oprea pe capul femeilor îngenunchiate, iar chipurile gălbui care abia se mai desluşeau de pe fondul negru, crăpat, al picturilor ce mai împodobeau încă pereţii, se asemănau cu aceste femei îmbrăcate în negru şi violet,

toate palide ca fildeşul, chiar şi cele mai frumoase şi mai gingaşe avînd pieptul descărnat şi stomacul umflat de friguri. Pînă şi rugăciunea avea o rezonanţă lentă şi monotonă, care părea că vibrează departe, dincolo de timp. Slujba era pentru un parastas de o lună şi o pînză neagră cu franjuri aurii acoperea balustrada altarului ; preotul, cu veşminte albe şi negre, se întorcea încet cu mîinile ridicate, ca două raze de lumină care-i dansau în jur şi-i înconjurau capul lui de profet ca o aureolă.

Fără sunetul clopotului, al cărui glas părea să alunge spiritele din jur, Efix, cu toată lumina, cu tot cîntecul păsărilor, avea impresia că asistă la o slujbă de fantasme. Iată-le, sînt toate aici ; este don Zame, îngenunchiat pe banca familiei şi colo, mai sus, doamna Lia, palidă, cu şalul ei negru ca şi chipiul de deasupra, din tabloul vechi, pe care toate femeile îl privesc de fiecare dată. Este imaginea Magdalenei, despre care se zice că-i pictată după natură : dragostea, liniştea, remuşcarea şi speranţa îi rîd şi îi plîng în ochii adînci şi pe gura amară... Efix o priveşte şi simte, ca întotdeauna în faţa ei, că se iveşte din întuneric un trecut fără sfîrşit, şi-l cuprinde o ameţeală ca şi cum el însuşi ar fi atîrnat într-un gol misterios.

I se părea că-şi aminteşte de o viaţă de demult, foarte îndepărtată ; că totul în jur se însufleţeşte, dar ca o viaţă fantastică, legendară ; morţii înviau. Cristos, care stătea în spatele perdelei de un galben închis, în altar, şi care era arătat poporului numai de două ori pe an, coboară din ascunzătoarea lui şi merge şi El este slab, palid,

tăcut. Merge şi poporul îl urmează, iar în mijlocul poporului se află el, Efix, care merge, merge cu floarea în mînă, cu inima neliniştită de un imbold de tinereţe. Femeile cîntă, păsările cîntă, doamna Ester, în picioare lîngă argat, îşi strînge cu mîna legătura şalului. Procesiunea se continuă afară, în sat, iar satul este acoperit de flori de rodii şi viţă albă ; casele sînt noi, portalul casei familiei Pintor e nou, din lemn de nuc lustruit, balconul e intact... Totul este nou, totul este frumos. Doamna Maria Cristina e vie şi se arată în balconul unde sînt întinse cuverturile din mătase. Doamna Noemi e foarte tînără, e logodită cu don Predu şi don Zame, aflat şi el în procesiune, se arată ca de obicei mînios, dar e foarte mulţumit...

Dar cîntecul femeilor a încetat şi cîteva se ridică să plece. Efix, care-şi sprijinise capul de coloana amvonului, se trezi din visul său şi o urmă pe doamna Ester în drumul spre casă.

Din înaltul cerului soarele biciuia ţinutul, dezolant în lumina orbitoare şi caldă a dimineţii. Femeile ieşite din biserică au dispărut care încotro, tăcute ca fantasmele, totul devenind iar singurătate şi linişte în jurul casei doamnelor Pintor. Doamna Ester se apropie de fîntînă ca să sprijine cu o scîndurică tulpina unei garoafe, urcă apoi sprintenă scara, închide uşile şi ferestrele. La trecerea ei balconul scîrţîie şi din zid, ca şi din lemnul putregăit, curge pulbere de culoare cenuşie.

Aşezat sub scară, cu bereta trasă ca să-i umbrească puţin faţa Efix aştepta ca ea să coboare ; ascuţea cu cuţitul lui cu plăsele un ţăruş, pe care doamna Ruth dorea să-l pună sub portic ; dar

strălucirea lamei în soare îl deranja la ochi, iar micşuneaua, de-acum veştedă, tremura sub genunchiul lui. Îi treceau prin minte gînduri confuze şi-şi amintea de frigurile care-l chinuiseră anul trecut.

— Dacă se întoarce diavoliţa aia de boală ?

Doamna Ester coborî iar cu un vas din stejar de plută în mînă. El se dădu la o parte ca s-o lase să treacă şi-şi ridică faţa umbrită de beretă.

— Stăpîna mea nu mai iese ?

— Unde vrei să mă duc la ora asta ? Nimeni nu m-a invitat la prînz.

— Aş vrea să vă spun ceva. Sînteţi mulţumită?

— De ce, sufletul meu ?

Ea îi vorbea cu blîndeţe, dar fără familiaritate; îl considerase mereu un om simplu.

— Că... că sînteţi toate de acord cu venirea domnişorului Giacinto ?

— Sînt mulţumită, da. Trebuia să fie aşa.

— Este un băiat bun. Va avea noroc. Trebuie să i se cumpere un cal. Totuşi...

— Totuşi ?

— Nu va trebui să-i daţi multă libertate. Băieţii sînt băieţi. Îmi amintesc, cînd eram băieţandru, dacă unul îmi dădea un deget eu îi luam mîna toată. Şi apoi bărbaţii din neamul Pintor, dumneavoastră o ştiţi, doamna Ester... sînt mîndri.

— Dacă nepotul meu va sosi, Efix, eu am să-i spun ca unui oaspete : aşează-te, eşti ca la tine acasă. Dar el va înţelege că aici este musafir...

Atunci Efix se ridică scuturîndu-şi de pe pantaloni aşchiile de la ţăruş.

Totul mergea bine și totuși ceva îl neliniștea încă, mai avea ceva de spus dar nu îndrăznea. O urmă pas cu pas pe femeie, își scoase bereta ca să înfigă cu mai multă putere țărușul și așteptă din nou, cu răbdare, pînă cînd doamna Ester se întoarse să scoată apă din fîntînă.

— Dați-mi! Dați-mi mie, spuse luîndu-i găleata din mînă și în timp ce scoatea apa, se uita înăuntrul fîntînii ca să nu-și privească stăpîna în față, pentru că se rușina să-i ceară banii pe care ea i-i datora.

— Doamnă Ester, nu mai văd legăturile de trestii, le-ați vîndut?

— Da, le-am vîndut, o parte unuia din Nuoro, cealaltă parte am folosit-o pentru repararea acoperișului și așa am plătit și zidarul. Știi, în ultima zi din postul mare vîntul a dărîmat țiglele.

El nu insistă. Sînt atîtea feluri de a aranja lucrurile fără să schimbi oamenii pe care-i iubești.

Plecă atunci la Kallina cămătăreasa, oprindu-se ca să-i dea binețe bunicii băiatului rămas de pază la moșie. Înaltă și uscată, cu chipul diavolesc încadrat de basmaua neagră cu colțurile legate în creștetul capului, bătrîna torcea așezată pe scara cocioabei ei făcută din pietre înnegrite. Un șirag de coral îi înconjura gîtul lung, pergamentos, iar doi cercei de aur tremurau ușor la urechi, ca picături luminoase care nu se hotărau să se desprindă. Părea că îmbătrînind ea uitase să-și mai scoată bijuteriile astea de tinerețe.

— *Ave Maria*, tușă Pottoi, cum o duci? Băiatul a rămas acolo sus, dar în seara asta o să se întoarcă.

Ea îl fixă cu ochi sticloși.

— Ah, ești Efix? Dumnezeu să te apere. Ei bine, scrisoarea de la cine era? De la domnișoru Giacinto? Dacă vine, primiți-l bine. După tot ce-a fost se întoarce la casa lui. Este sufletul lui don Zame, pentru că sufletul bătrînilor reînvie în cei tineri. Uite-o pe Grixenda, nepoata mea. S-a născut acu șaisprezece ani, de ziua lui Cristos, în timp ce maică-sa murea. Ei bine, privește-o; nu-i maică-sa întreagă? Iat-o.

Iat-o într-adevăr pe Grixenda care se întorcea dinspre rîu cu un coș de pîine pe cap, înaltă, cu fustele suflecate pe picioarele netede și drepte de căprioară. Și tot de căprioară îi erau și ochii, alungiți, umezi pe chipul palid de medalie antică. O panglică roșie i se încrucișa pe piept de la un capăt la celălalt al corsajului deschis pe cămașă, susținînd sînul tînăr.

— Nene Efix, îl strigă mieros și tineresc, punîndu-i coșul pe cap și scotocindu-i prin traistă. Sufletul meu drag! Mereu mă gîndesc la dumneata și dumneata n-ai nimic să-mi dai. Nici măcar o migdală.

Efix o lăsă să facă ce vroia, încîntat de delicatețea ei. Dar bătrîna cu fața imobilă și cu ochii sticloși spuse cu blîndețe:

— Don Zame, suflet bun, se întoarce.

Atunci Grixenda încremeni și chipul ei frumos și ochii ei frumoși semănau puțin cu ai bunicii.

— Se întoarce?

— Lăsați poveștile astea! a spus Efix punînd coșul la picioarele fetei; dar ea asculta fermecată cuvintele bunicii, și chiar și el coborînd pe drum credea că revede trecutul în fiecare colț de zid.

Iată, colo jos, așezat pe băncuța de piatră lipită de casa Milesilor, un om voinic îmbrăcat în catifea de culoare cafenie care-i scotea mai bine în evidență chipul roșcovan și barba neagră.

Nu este don Zame ? Ca și el își bomba pieptul, ținînd degetele mari sprijinite de buzunarele vestei, iar pe celelalte, roșietice, încrucișate pe lanțul de aur al ceasului. El stătea acolo toată ziua să privească trecătorii și-și bătea joc de ei. Mulți își schimbau drumul de teama lui și la fel făcu și Efix ca să poată ajunge la casa cămătăresei fără să-l zărească nimeni.

Un gard din smochini de India înconjura ca un zid curtea tușei Kallina. Ea torcea, mică, cu sandalele împletite, fără ciorapi, cu fețișoara albă și ochii aurii de pasăre de pradă, strălucitori în umbra basmalei legate deasupra capului.

— Efix, frățioare dragă ! Ce mai faci ? Dar stăpînele tale ? Și cum de-ai venit pe la mine ? Șezi, șezi, zăbovește !

Găini somnoroase care se ciuguleau sub aripi, pisici jucăușe alergau în preajma unor purceluși rozalii, porumbei albi și albăstrii, un măgăruș legat de un țăruș, și rîndunelele care zburau prin văzduh, făceau ca ograda să semene cu arca lui Noe. Căsuța se ridica în fața vechii case a Milesilor, acuma reparată, înaltă, cu acoperișul nou, dar coșcovită ici, colo, de parcă timpul o zgîriase supărat pe cel care vroia să-l fure.

— Moșia ? spuse Efix, sprijinindu-se de zid alături de femeie. Merge bine. Anul acesta vom avea mai multe migdale decît frunze. Așa îți voi plăti tot, Kallí ! Fii liniștită !

Ea și-a încruntat sprîncenele urmărind cu privirea firul fusului.

— Nici nu mă gîndeam altfel ! Dacă toți ar fi fost ca tine și șapte scuzi pe care mi-i datorezi ar fi fost o sută !

„Arză-te-ar focul ! gîndea Efix, mi-ai dat patru scuzi la Crăciun și acum sînt șapte."

— Ei bine, Kallí, adăugă în șoaptă, aplecîndu-și capul ca și cum ar fi vorbit purcelușilor care-i adulmecau picioarele cu insistență. Kallí, dă-mi un alt scud ! Așa fac opt, și în iulie cum te văd și cum mă vezi ți-i voi restitui pînă la ultima centimă.

Cămătăreasa nu răspunse ; îl măsură cu privirea din cap pînă-n picioare, ridică mîna și-i dădu cu tifla.

Efix tresări ; îi prinse cu putere încheietura mîinii, în timp ce purcelușii fugeau urmați de pisoi, iar găinile speriate de zarvă dădeau din aripi.

— Kallí, arză-te-ar focu, dacă n-ar fi oameni ca mine tu, în loc să dai bani cu camătă, ai prinde lipitori din rîu.

— Mai bine să pescuiești lipitori decît să te lași să-ți sugă sîngele ca ție, nenorocitule ! Da, Macabei, îți voi da scudul, zece și o sută îți dau, dacă vrei, cum dau la lume mai ceva ca tine, stăpînelor tale, sau nobililor și rudelor baronilor, dar de dat cu tifla tot o să-ți dau, pentru că ești prost, pînă la moarte... O să-ți dau...

Și a plecat să-i aducă cinci lire de argint. Efix a plecat cu banii în pumn, urmat de salutul batjocoritor al femeii.

— Dă-le stăpînelor tale care se țin bine !

Dar el era hotărît să suporte orice înjosire numai să se prezinte bine la sosirea domnişorului Giacinto. Dorea să-şi cumpere o beretă nouă ca să-l întîmpine pe oaspete; a coborît deci spre prăvălia lui Milese, căznindu-se să-l salute, împotriva voinţei lui, pe bărbatul aşezat pe bancă. Era don Predu, ruda bogată a stăpînelor lui. Don Predu îi răspunse cu o înclinare arogantă a capului, fără să se sfiască însă să tragă cu urechea şi să audă ce anume cumpără argatul.

— Daţi-mi o beretă, Antoni Franzi, dar care să fie bogată şi să nu aibă găuri.

— Că doar nu o am din casa stăpînelor tale! răspunse Milese care avea limba ascuţită.

Afară don Predu făcu un semn de aprobare, în timp ce negustorul se urca pe o scară mobilă.

— Totul se învecheşte şi totul se poate reface, ca anul, răspunse Efix urmărind cu ochii chipul uscat al lui Milese, îmbrăcat şi acum cu haina lungă din piele cu care venise din ţinutul lui.

Prăvălioara era mică, dar plină ochi. Pe etajere se aflau bucăţi de mătase stacojie, iar lîngă ele lucea verdele sticlelor de mentă; sacii de făină scoteau burţile lor albe spre cocoaşele negre ale butoaielor cu heringi, iar în vitrina mică, femeile goale din cărţile poştale ilustrate zîmbeau vaselor cu bomboane fondante şi sulurilor de panglică decolorată.

În timp ce Milese trăgea de o cutie cu berete mari de stofă neagră, iar Efix măsura cu palma deschisă circumferinţa uneia, cineva deschise uşiţa care dădea spre curte; aici, aşezată pe o laviţă largă şi înconjurată de ghirlande de viţă de vie,

stătea o femeie impunătoare care torcea liniştită ca o regină de demult.

— Uite-o pe soacră-mea; întreab-o pe ea dacă beretele astea nu mă costă nouă *pezzas*, a spus Milese în timp ce Efix proba una trăgînd-o în jos, pe frunte şi îndoind-o pe creştetul capului. Ai ales-o pe cea mai potrivită. Nu eşti un om simplu, cum se zice: nu vezi că e o beretă de ginere?

— E strîmtă.

— Pentru că e nouă, omu lui Dumnezeu, ia-o, nouă *pezzas*; e ca şi cum aş fi aruncat-o în drum.

Efix o luă şi o netezi preocupat; în sfîrşit puse pe tarabă moneda de la cămătăreasă.

Don Predu vîrî capul pe uşă; faptul că Efix cumpăra o beretă atît de elegantă, atrase atenţia soacrei lui Milese. Ea îl chemă pe argat cu un semn din cap şi-l întrebă cu seninătate ce-i fac stăpînele.

Oricum erau nobile şi meritau respectul persoanelor înstărite; numai unor vîntură-lume, îmbogăţiţi, ca alde Milese, ginerele ei, le putea lipsi respectul faţă de dînsele.

— Transmite-le salutări şi spune-i doamnei Ruth că în curînd o să vin să-i fac o vizită. Am fost mereu bună prietenă cu doamna Ruth, chiar dacă eu nu-s nobilă.

— Dumneavoastră aveţi nobleţea sufletului, răspunse amabil Efix, dar ea învîrti repede fusul ca şi cum ar fi spus: „să lăsăm asta!".

— Şi fratele meu, preotul, are multă stimă pentru stăpînele dumitale. El mă întreabă mereu cînd mai mergem împreună cu doamnele la sărbătoarea Sfintei Fecioare, Tămăduitoarea. Da, urmă ea cu un accent de nostalgie, cînd eram ti-

neri mergeam cu toţi împreună acolo; te distrai, nu glumă. Acum se pare că oamenilor le e ruşine să rîdă.

Efix împături cu atenţie bereta.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, anul ăsta stăpînele mele or să meargă la sărbătoare să se roage, nu să se distreze.

— Asta mă bucură. Şi spune-mi, dacă mi-i îngăduit, e adevărat că vine fiul Liei? Aşa se spunea azi dimineaţă, aici, în prăvălie.

Milese se apropiase de uşă şi rîdea de ce-i spusese în şoaptă don Predu. Efix răspunse cu demnitate:

— E adevărat! De aceea am venit în sat să-i cumpăr un cal.

— Un cal din trestie? întrebă atunci don Predu, rîzînd forţat. Ah, de-asta te-am văzut eu ieşind de la tuşa Kallina?

— Dumneavoastră ce vă pasă? Dumneavoastră nu v-am cerut niciodată nimic.

— Mă înfrunţi, neghiobule! N-o să vă dau niciodată nimic! Un sfat bun însă, da. Lăsaţi-l pe băiat acolo unde este!

Dar Efix ieşise din prăvălie cu capul sus, cu bereta sub braţ şi se îndepărta fără să răspundă.

III

ZADARNIC L-AU aşteptat doamnele Pintor pe nepot zile şi săptămîni întregi.

Doamna Ester făcea mereu pîine pentru el, o pîine albă şi subţire ca anafura, care se obişnuia

numai la sărbători; în ascuns, fără să ştie surorile ei, a cumpărat un coş cu biscuiţi. Era oricum un oaspete care sosea şi ospitalitatea e sacră.

Doamna Ruth, la rîndul ei, visa în fiecare noapte sosirea nepotului şi în fiecare zi pe la trei, cînd venea diligenţa, spiona pe la poartă. Dar ora trecea şi totul rămînea nemişcat în jur.

De întîi mai doamna Noemi rămase singură acasă pentru că surorile plecară la sărbătoarea Sfintei Fecioare, Tămăduitoarea, aşa cum obişnuiau în fiecare an, din cele mai vechi timpuri, pentru iertarea păcatelor — spuneau — dar şi pentru distracţie.

Lui Noemi nu-i plăcea nici una, nici alta şi în timp ce stătea în umbra caldă a casei în după-amiaza aceea lungă şi luminoasă urmărea parcă cu gîndul nostalgic călătoria surorilor.

Îi apărea în minte bisericuţa cenuşie şi rotundă ca un cuib mare răsturnat pe iarbă în curtea mare, înconjurată de colibe netencuite, în care se îngrămădea mulţime de popor pestriţ şi pitoresc ca un trib de ţigani; prispa simplă cu stîlpi a verandei aşezată deasupra colibei preotului şi copacii foşnitori, marea care lucea în depărtare, între dunele argintii. Gîndindu-se la toate astea Noemi simţea nevoia să plîngă, dar îşi muşca buzele, ruşinată în proprii-i ochi de slăbiciunea ei. În toţi anii primăvara îi dădea această stare de nelinişte. Visurile vieţii reînfloreau în ea, ca trandafirii între pietrele vechiului cimitir, dar ea înţelegea că era un moment de criză, de slăbiciune, ce se risipea cu primele zile calde ale verii şi-şi lăsă imaginaţia să hoinărească, împinsă de aceeaşi calmă somnolenţă care plutea în jur, în curtea

plină de maci, peste muntele umbrit de trecerea cîtorva nori, peste întregul ținut aproape pustiu, pentru că mai mult de jumătate din săteni erau la sărbătoare.

Iat-o cu gîndul departe.

Avea impresia că este încă fată, stînd sprijinită, într-o seară de mai, de prispa colibei preotului. Luna de aramă ieșea din mare și totul în jur părea de aur și sidef. Armonica umplea cu sunetele ei plîngărețe curtea luminată de un foc roșietic, care desena pe zidul cenușiu figura subțire și oacheșă a cîntărețului, chipurile violacee ale femeilor și ale copiilor. Umbrele fantastice se mișcă pe iarba strivită și pe zidurile bisericii; nasturii de aur, galoanele argintii ale costumelor, clapele armonicii strălucesc. Celelalte lucruri se pierd în penumbra sidefie a nopții cu lună. Noemi își aminti că nu luase parte niciodată cu adevărat la sărbătoare, în timp ce surorile mai mari rîdeau și se distrau, iar Lia, culcușită ca un iepure într-un colț al curții, în iarbă, visa poate încă de pe atunci la fuga ei.

Sărbătoarea dura nouă zile din care în ultimele trei se făcea o horă mare, rotundă, acompaniată de muzică și cîntece. Noemi stătea întotdeauna pe verandă, printre resturile banchetului; în jurul ei străluceau sticle goale, farfurii sparte, cîteva mere verzi, o tavă și o linguriță uitată. Chiar și stelele se legănau deasupra curții parcă tulburate de ritmul dansului. Nu, ea nu dansa, nu rîdea, dar era suficient să vadă lumea cum se distrează, în speranța că va lua și ea parte la sărbătoarea vieții.

Dar anii trecuseră și sărbătoarea vieții ocolise ținutul; sora ei, Lia, fugise însă de acasă ca să aibă parte de bucurie. Ea, Noemi, rămăsese pe balconul părăginit al locuinței vechi, ca odinioară pe veranda preotului. Spre seară cineva bătu la poarta pe care ea o ținea mereu închisă. Era bătrîna Pottoi; venea s-o întrebe dacă avea nevoie de ajutorul ei. Deși Noemi n-o invită să rămînă, ea se așeză jos pe pămînt, cu spatele sprijinit de perete, desfăcîndu-și broboada de la gît și începu să vorbească cu nostalgie despre sărbătoare.

— Toți sînt acolo și nepotul meu, sfînta Fecioară îi ajută. Ah, toți sînt acolo și le este răcoare pentru că văd marea.

— Și de ce nu te-ai dus și dumneata?

— Și casa, *vossignoria?* Oricît de săracă ar fi, o casă nu trebuie părăsită de toți, altfel se cuibăresc spiridușii în ea. Bătrînii rămîn, tinerii pleacă!

Suspină, aplecîndu-și capul să se privească și să-și aranjeze coralii de pe piept și începu să povestească încă de pe vremea cînd mergea și ea la sărbătoare cu bărbatul ei, cu fata ei, cu vecinele cele mai bune. Apoi a ridicat ochii și a privit spre cimitirul vechi.

— De zilele astea mi se pare că revăd toți morții înviind. Toți mergeau să se distreze acolo, în vale. Mi se pare că o revăd pe mama dumneavoastră, doamna Maria Cristina, așezată pe bancă în colțul curții celei mari. Semăna cu o regină, cu fusta galbenă și șalul negru brodat. Iar femeile din mai multe sate o înconjurau ca niște sclave. Ea îmi spunea: „Pottoi, vino, gustă

cafeaua asta, cum ţi se pare, e bună ?" Da, aşa blîndă era. Ah, de aceea nu-mi mai place să merg în vale ; mi se pare că am lăsat acolo atîtea lucruri pe care n-am să le mai găsesc...

Noemi o asculta cu interes, cu capul aplecat deasupra lucrului ; vocea bătrînei îi părea ecoul trecutului ei.

— Şi don Zame, *vossignoria?* Era sufletul sărbătorii. Striga, adesea părea o furtună, dar în fond era om bun. Curcubeul apare mereu după furtună. Ah, da, chiar zilele astea, pe cînd treceam, am avut impresia că aud paşi de cal. Iată-l, este el, merge la sărbătoare pe calul lui negru, cu desaga plină. Trece şi mă salută : „Pottoi, sări pe crupă ! Hai, zînă rea !" Ea imită emoţionată vocea nobilului mort ; apoi deodată urmîndu-şi gîndurile, întrebă :

— Şi domnişorul Giacinto, nu mai soseşte ?

Noemi înlemni pentru că nu permitea nimănui să se amestece în treburile casei ei.

— Dacă va veni va fi bine venit, răspunse rece.

După plecarea bătrînei îşi reluă firul gîndurilor. Trăia astfel în trecut pentru că prezentul n-o mai interesa aproape deloc.

Pe măsură ce umbra caldă a casei acoperea curtea şi parfumul de euforbie venea dinspre cîmpie, îşi amintea tot mai bine de fuga Liei. Uite, acum este un apus ca atunci. Lia stă în camerele de deasupra şi se învîrteşte fără zgomot — se arată în balcon, palidă, îmbrăcată în negru, cu părul negru, care pare să aibă reflexe uşor albăstrii-aurii ca cerul ; priveşte în vale spre Castel. Apoi, pe neaşteptate, ridică pleoapele grele

şi se scutură toată, mişcînd braţele. Seamănă cu rîndunica ce-şi ia zborul. Coboară, se duce la fîntînă, curăţă florile şi în timp ce parfumul dulce al micşunelei se amestecă cu mirosul acru al euforbiei, primele stele apar deasupra Muntelui. Lia se duce apoi să se aşeze în capul scării, cu mîna pe sfoară, cu ochii ficşi în semiîntuneric.

Noemi şi-o amintea mereu aşa, cum o văzuse ultima oară, trecînd pe lîngă ea, să se ducă la culcare. Dormeau împreună, în acelaşi pat, dar în seara aceea a aşteptat-o în zadar. A adormit aşteptînd-o şi o mai aşteaptă şi acum...

Restul i se învălmăşeşte în minte : ore şi zile de teamă şi teroare misterioasă, ca şi cum ai avea febră mare... Revedea numai chipul livid şi contractat al lui Efix care se apleca să privească pămîntul ca şi cum ar căuta un obiect pierdut.

— Stăpînele mele, tăcere, tăcere ! murmura. Dar el însuşi plecase după aceea în sat, întrebînd pe toţi dacă o văzuseră pe Lia ; şi se apleca deasupra fîntînilor şi scruta depărtările.

Apoi s-a întors don Zame. La gîndul ăsta un bubuit de furtună răsuna în capul lui Noemi ; de fiecare dată simţea nevoia să se mişte ca atunci cînd vrei să scapi de un coşmar. S-a ridicat deci şi s-a urcat în camera ei, aceeaşi unde odinioară dormea cu Lia ; acelaşi pat de fier ruginit acoperit cu frunze aurii, decolorate, cu ciorchini de struguri din care numai cîteva boabe se mai păstrau ca în ciorchinii adevăraţi, puţin roşii şi violet ; aceiaşi pereţi zugrăviţi cu var, tablourile cu rame negre, stampe a căror valoare n-o cunoştea nimeni din casă ; acelaşi şifonier ros de

cari, deasupra căruia lămîi şi portocale luceau în lumina amurgului ca şi cum ar fi fost din aur.

Noemi a deschis dulapul pentru ca să-şi pună lucrul, şi ţîţîna a scîrţîit în linişte ca o coardă de vioară, în timp ce soarele deja fără raze, arunca o lumină roşie peste rufăria aşezată pe scîndura îmbrăcată în hîrtie albastră. Totul era în ordine acolo, înăuntru ; sus, nişte plăpumi uzate, covoare de mătase, pături de lînă, care din cauză că fuseseră prea folosite deveniseră galbene ca şofranul, iar mai jos, rufăria mirosind a gutui, şi coşuleţe gălbui din crini de pădure şi papură pe care erau desenate în negru vase, peşti, idoli ai artei sarde primitive. Noemi şi-a pus lucrul într-unul din aceste coşuleţe şi a ridicat un altul. Sub el se afla un plic cu hîrtii, acte de familie, documente legale, testamente, actele unui proces, legate strîns cu o panglică galbenă împotriva deochiului. Panglica galbenă, care nu împiedicase ca pămînturile să treacă în alte mîini şi procesele să fie cîştigate de adversari, lega printre hîrtii moarte o scrisoare, pe care Noemi, ori de cîte ori ridica coşuleţul, o privea cum se priveşte cadavrul unui naufragiat respins încet de valuri pe ţărmul mării.

Era scrisoarea Liei după fugă.

Acea zi pentru Noemi era ca o răscruce dureroasă a amintirilor ; faptul că surorile erau acum plecate, o instinctivă teamă de singurătate o duceau spre trecut. Acelaşi apus auriu, Muntele acoperit de văluri violete, mireasma serii, totul îi ducea sufletul cu douăzeci de ani în urmă. Tăcută, neagră în lumina dintre fereastră şi dulap, părea ea însăşi o figură a trecutului, apărută din vechiul cimitir pentru ca să viziteze casa părăsită. Puse în ordine plăpumile şi coşuleţele ; închidea, deschidea ; dulapul scîrţîia şi părea singurul lucru viu din casă. În sfîrşit s-a hotărît şi a tras scrisoarea din vraful de hîrtii ; era încă albă, într-un plic alb, părea scrisă ieri şi parcă nimeni nu o citise încă. Noemi se aşeză pe pat, dar abia scoase foaia şi puse mîna pe mînerul de alamă, că cineva bătea jos ; întîi o lovitură, apoi trei, apoi multe, fără încetare. Ea înălţă capul privind spre curte cu ochii înspăimîntaţi.

— Poştaşul nu poate fi, a trecut deja.

Bătăile răsunau în curtea cufundată în tăcere ; aşa bătea tatăl ei cînd întîrziai să-i deschizi. A lăsat scrisoarea şi a alergat jos, dar ajunsă la uşă se opri să asculte. Inima îi bătea ca şi cum loviturile îi ajunseră în piept.

— Doamne ! Doamne ! Nu poate fi el.

În sfîrşit întrebă puţin aspru :

— Cine e ?

— Prieteni, răspunse o voce străină.

Dar Noemi nu reuşea să deschidă, atît de rău îi tremurau mîinile...

Un bărbat tînăr, care semăna cu un muncitor, înalt şi palid, îmbrăcat în verde, cu pantofi galbeni, prăfuiţi şi mici, cu mustăţi de culoarea pantofilor, stătea în faţa uşii sprijinit de o bicicletă. Cum o văzu pe Noemi îşi scoase beretul care-şi lăsase urma pe părul auriu, des, şi-i surîse arătîndu-şi dinţii albi şi frumoşi între buzele cărnoase. Ea îl recunoscu imediat după ochii mari, migdalaţi, de un albastru-verzui, ochii frumoşi ai Pintorilor, dar tulburarea ei crescu cînd

străinul urcînd pe scările portalului o strînse cu putere în brațele lui puternice.

— Mătușă Ester !... Sînt eu... Și mătușile ?

— Sînt Noemi... a spus ea ușor jignită, dar imediat deveni distantă. Nu te așteptam, Ester și Ruth sînt la sărbătoare.

— Este o sărbătoare ? a întrebat el trăgînd în sus bicicleta de care era legată o valiză prăfuită. Ah, da, îmi amintesc. Sărbătoarea Sfintei Fecioare, Tămăduitoarea. Ah, iată...

I se părea că recunoaște locul unde se afla acum. Iată poarta pomenită de mama lui în atîtea rînduri. A împins bicicleta și a început să dezlege valiza bătînd-o cu o batistă ca s-o curețe de praf.

Noemi gîndea în sinea ei : „Trebuie s-o chem pe tușa Pottoi, trebuie să-l chem pe Efix. Ce-o să mă fac singură ? Ah, ele știau că trebuie să vină și m-au lăsat singură." Îmbrățișarea acelui bărbat necunoscut, sosit nu se știe de unde, de pe căile vieții, îi dădea o ușoară teamă, dar ea știa bine datoriile ospitalității și nu putea să le neglijeze.

— Intră. Vrei să te speli ? Să ducem valiza sus. O să chem femeia care ne face nouă treabă... Acum sînt singură acasă și nu te așteptam. Încerca să ascundă sărăcia lor, dar se părea că el o cunoștea, pentru că fără să aștepte să fie servit, după ce și-a dus valiza în vechea cameră de oaspeți, pe care mătușa Ester o pregătise pentru el în fundul balconului, coborî dezinvolt și se duse să se spele la fîntînă ca un servitor.

Noemi-l urmă cu prosopul sub braț.

— Da, am venit de la Terranova. Ce drum ! Zbori pe el. Da, trebuie să fi trecut prin fața bisericii, dar nu mi-am dat seama că era sărbătoare. Într-adevăr, ținutul părea pustiu și a decăzut mult.

Răspundea la toate întrebările lui Noemi, dar părea foarte distrat.

— De ce n-am scris ? După scrisoarea mătușii Ester eram nehotărît. De altfel am fost și bolnav și nu știam ce să fac. Să vă spun adevărul : m-am hotărît alaltăieri : pleca un prieten. Atunci, văzînd ieri că marea era calmă am plecat și eu.

Ștergîndu-se cu prosopul se îndreptă spre bucătărie. Noemi veni și ea.

„Ester i-a scris ! Și el a plecat, așa, ca la o petrecere !"

Stînd pe banca veche, cu fața spre muntele care-și arunca umbra violetă spre bucătărie, el se așeză picior peste picior și, încrucișîndu-și brațele lungi, și le apăsă ușor cu palmele. Noemi observă că ciorapii îi erau verzi, într-adevăr, ciudată culoare pentru niște ciorapi de bărbat ; aprinse focul spunîndu-și în sinea ei : „Ah, Ester i-a scris pe ascuns ? O privește acum !" Încerca o vagă teamă să privească chipul bărbatului puțin ciudat, verde și galben, nemișcat pe banca de pe care părea că n-ar trebui să se mai ridice.

Dar el a început să povestească despre călătorie, despre drumul pustiu și a întrebat-o cît timp i-ar trebui să ajungă la Nuoro. Vroia să se ducă la Nuoro. Era acolo administratorul unei mori cu aburi, prietenul tatălui lui, care-i promisese de lucru.

Noemi se ridică zîmbind.

— Cît îţi trebuie ? Nu ştiu să-ţi spun cît îţi trebuie cu bicicleta. Puţine ore. Eu am fost la Nuoro cu mulţi ani în urmă, pe cal. Drumul e frumos, şi oraşul e frumos, da, aerul e bun, lumea e bună. Acolo nu e malarie ca aici, şi toţi pot munci şi cîştiga. Toţi străinii s-au îmbogăţit acolo, în timp ce aici pare să fie un loc al morţii.

— Da, da, e adevărat !

Ea a plecat să aducă ouă ca să facă o omletă.

— Vezi, aici nu este nici măcar carne în fiecare zi, vin nu se mai găseşte deloc... Şi acest administrator de moară cum se numeşte ? Tu îl cunoşti ?

Nu, el nu-l cunoştea, dar era sigur că dacă s-ar duce la Nuoro ar obţine postul.

Noemi surîdea cu răutate şi ironie, aplecată să ia omleta. E uşor să spui că se găseşte un post ! E atîta lume în căutare de lucru.

— Dar tu ai părăsit postul pe care-l aveai ? întrebă ea în treacăt, fără să ridice ochii.

Giacinto n-a răspuns imediat, părea foarte preocupat de soarta omletei pe care ea o întorcea cu grijă. Cîteva picături de ulei au căzut pe plită, inundînd bucătăria cu un fum gros ; apoi tigaia începu să sfîrîie liniştită, iar Giacinto spuse :

— Era ceva aşa de meschin ! Şi nici măcar sigur !... şi atîta responsabilitate.

Nu mai adăugă altceva, iar Noemi nu mai întrebă nimic. Speranţa că el ar putea pleca repede la Nuoro o făcea bună şi răbdătoare. Puse masa alături, în sufrageria încărcată şi umedă ca o pivniţă, după care începu să-l servească scuzîndu-se că nu-i putea oferi altceva.

— În acest ţinut trebuie să te mulţumeşti cu orice.

Giacinto spărgea nuci cu mîinile lui puternice, trăgînd cu urechea la zgomotul prelungit al turmelor de capre care treceau prin spatele casei.

Era aproape noapte ; muntele devenise negru, iar acolo, înăuntru, în această umiditate a pereţilor pătaţi cu verde, aveai senzaţia că te afli într-o peşteră, departe de lume.

Felul cum Noemi îi povestise despre sărbătoare îl stîrni. O ascultă puţin obosit şi somnoros şi acea apariţie întunecată proiectată pe fundalul încă luminos al peşterii, cu părul des şi mîinile mici, aşezate pe masă, melancolic, trebuie să-i fi amintit de povestirile mamei lui, pentru că deodată începu să ceară veşti despre oameni din ţinut care muriseră, sau de care Noemi nu se interesase niciodată.

— Unchiul Pietro ? Cum este acest unchi Pietro ? Este cel mai bogat, nu-i aşa ? Cîtă avere are ?

— Este bogat, da, desigur ; dar e capabil ! Mîndru ca un zeu.

— Dă bani cu camătă ?

Noemi se înroşi pentru că i se păru o injurie personală să-l faci cămătar pe un nobil Pintor, chiar dacă relaţiile cu vărul ei erau încordate.

— Cine ţi-a spus ? Ah, să nu mai spui asta nici măcar în glumă...

— Preotul şi sora lui totuşi sînt cămătari cu adevărat. Sînt bogaţi ? Cît au ?

— Nici ei nu sînt, ce spui? Poate să fie Milese, dar dă cu camătă corectă. 30%, nu mai mult...

— Asta e o camătă bună? Atunci cealaltă cum e?

Noemi se apleacă sub masă și murmură:

— Chiar și sută la sută!... Și chiar de cîteva ori mai mult.

În loc să se minuneze Giacinto, începînd să bea, spuse gînditor:

— Da, chiar și la noi camăta a devenit enormă. Nepotul cardinalului Rampolla așa s-a ruinat!

După cină vroia să iasă. A întrebat unde este poșta și Noemi l-a condus pînă în drum, arătîndu-i piețișoara, în fund, spre casa lui Milese.

Abia s-a îndepărtat, că ea, privind în jur, a și coborît pînă la cocioaba bătrînei Pottoi. Ușa era deschisă, dar înăuntru totul era ca smoala; numai la chemările timide ale lui Noemi bătrîna a înaintat din întunericul cocioabei cu un tăciune aprins în mînă. Licărirea lui roșiatică făcea să-i strălucească bijuteriile.

— Tușă Pottoi, sînt eu, Noemi! Trebuie să trimit imediat pe cineva să-l cheme pe Efix. A sosit Giacinto. După aia dumneata vino să dormi cu mine.

— Mă duc să chem pe cineva să-l trimit la moșie. Dar eu la dumneavoastră nu vin; nu pot să las casa în voia spiridușilor.

Și pentru ca în lipsa ei spiridușii să nu intre în casă, a lăsat tăciunele aprins pe pragul ușii.

IV

UN FOC STRAȘNIC din lemn de fistic, cum văzuse Noemi pe cînd era fată, ardea în curtea bisericii Sfînta Maria, luminînd zidurile înnegrite ale Sanctuarului și colibele din jur. Un băiat cînta din armonică, dar lumea care abia terminase de spus rugăciunea și pregătea cina, sau mînca deja în colibe, nu se hotăra să înceapă jocul. Era încă devreme. Pe cerul limpede al amurgului străluceau primele stele, iar în spatele turnulețului verandei soarele incandescent se stingea puțin cîte puțin.

O pace deplină domnea peste satul acesta improvizat, iar sunetul acordeonului, vocile și rîsetele din colibe păreau că vin de departe.

Ici și colo, peste focurile aprinse de-a lungul zidurilor, se aplecau chipurile cenușii ale cîtorva femei care găteau.

Bărbații, veniți în ajun să aducă provizii, plecaseră deja cu căruțele și cu caii lor; rămîneau numai femeile, bătrînii, copiii și cîțiva tineri care, deși se adunaseră aici pentru rugăciune, încercau să se distreze cît mai bine.

Doamnele Pintor aveau la dispoziția lor două colibe din cele mai vechi — vorba ceea, *sas muristenes de sas damas*, adică cum e sacul și petecul, pentru că, deși în toți anii se făceau altele noi, colibele acestea deveniseră aproape proprietatea lor în urma darurilor și ofertelor făcute bisericii de străbunii lor încă din cele mai vechi timpuri, pe cînd arhiepiscopii de Pisa în vizitele

lor la dioceziile sarde debarcau în portul cel mai apropiat și celebrau slujba în Sanctuar.

Se mai afla încă, între două colibe în colțul curții, jilțul de piatră sprijinit de perete, în care o văzuse tușa Pottoi pe doamna Maria Cristina, adulată ca o Baroană de toate vasalele care mergeau în pelerinaj la biserică.

Acum, doamna Ester și doamna Ruth stăteau umile și cernite ca două călugărițe, cu baticul alb pe cap și mîinile în poală, gîndindu-se la Noemi, care era acum departe de ele și la Giacinto.

Cina le-a fost frugală ; o supă de lapte care nu umplea stomacu[1], dar lăsa cugetul treaz și pur ca și cerul de primăvară. Și totuși, din cînd în cînd, doamna Ester avea un sentiment aproape de vinovăție și remușcare : Giacinto... scrisoarea scrisă pe ascuns...

Lîngă ele, stînd pe pămînt cu spatele sprijinit de perete și ținîndu-și genunchi strînși între brațe, Grixenda rîdea uitîndu-se la băiatul care cînta din armonică. În coliba vecină, rudele cu care venise la sărbătoare, cinau stînd pe pămînt în jurul unei desagi întinse ca o față de masă și, în timp ce una din ele legăna un copil care adormea agitîndu-și mînuțele moi, alta o chema pe fată.

— Grixenda, puiule, vino, ia cel puțin o bucată de plăcintă. Ce-o să spună bunică-ta ? Că te-am lăsat să mori de foame ?

— Grixenda, nu auzi că te strigă ? Fii ascultătoare, spuse doamna Ester.

— Ah, dragă doamnă Ester ! Nu mi-e foame decît de dans !

— Zuannanto ! Vino să mănînci. Nu vezi că melodia ta e ca vîntul ? Gonești lumea.

— Așteaptă ca burduful să fie plin, spuse cămătăreasa ieșind în ușa colibei, la dreapta doamnelor Pintor, în timp ce-și curăța dinții cu unghia.

Și ea terminase cina și ca să nu-și piardă timpul începu să toarcă la lumina focului.

Atunci, toate cele adunate acolo, cămătăreasa, doamnele Pintor, fata și femeile dinăuntrul colibelor începură obișnuita pălăvrăgeală. Cum în sat în timpul anului vorbeau despre sărbătoare, acum la sărbătoare vorbeau despre sat.

— Eu nu pot să pricep cum ai putut lăsa casa singură, cumătră Kallí ? Cum ? spuse fata înaltă care ținea în poală un vas cu lapte prins oferit doamnelor Pintor de preot.

— Natòlia, sufletelule ! Eu nu am în cocioaba mea comorile lăsate în casă de stăpînul tău, preotul !

— Mă crezi vreo proastă ? Ia dă-mi mie cheile. Mă duc și scotocesc prin casa dumitale, apoi fug în lumea largă, la oraș.

— Tu crezi că în orașele mari se trăiește bine ? o întrebă doamna Ruth cu voce gravă, iar doamna Ester, care golise vasul de lapte, l-a înapoiat Natòliei cu douăzeci și cinci de cenți înăuntru, ca răsplată, apoi și-a făcut semnul crucii.

— *Liberanos Domine !* [1]

Amîndouă se gîndeau la același lucru, la fuga Liei, la venirea lui Giacinto și cu uimire o auziră pe Grixenda murmurînd :

---

[1] Iartă-ne, Doamne (lat.).

— Dacă cei care stau în orașe mari vor să vină aici !

Lumea începu să iasă în curte ; pe la uși apărură femeile care se ștergeau la gură cu șorțul. Apoi alergau după copii să-i prindă și să-i ducă la culcare.

Una dintre rudele Grixendei se duse la cîntărețul din armonică și-i dădu o plăcintă ruptă în patru.

— Mănîncă, puiule ! Ce-o să spună bunică-ta ? Că nu-ți dau să mănînci.

Băiatul aplecă capul, mușcă o ditamai bucată de plăcintă și continuă să cînte. Dar nimeni nu se hotăra să înceapă jocul, așa că Grixenda și Natòlia, enervate de indiferența femeilor, spuseră cîteva obrăznicii.

— Se știe ! Dacă nu sînt bărbați nu vă distrați !

— Dacă ar fi fost cel puțin Efix, argatul doamnei Ruth. Chiar și el v-ar fi ajuns.

— E prea bătrîn ! Ce să fac eu cu Efix ? Mai bine dansez cu o cracă de fistic.

Deodată, cîinele preotului, care lătrase mai întîi de pe verandă, a alergat afară din curte hămăind, iar femeile au terminat cu certurile ca să se ducă să vadă ce se întîmplă. Doi bărbați urcau pe drum. În timp ce unul era așezat pe o cămilă mică, celălalt se apleca peste un soi de lăcustă ale cărei aripi făceau să trimită în sus și-n jos picioarele lungi ale călărețului.

Pe măsură ce urcau, focul lumina cele două chipuri misterioase. Primul era Efix, pe un cal cocoșat de desagi și perne, iar celălalt, un străin a cărei bicicletă strălucea pe cînd traversa curtea în zbor.

Grixenda a sărit în picioare sprijinindu-se de perete, atît era de tulburată ; chiar și armonica își încetă cîntul.

— Doamnă Ester, dragă ! Nepotul dumitale.

Doamnele se ridicară tremurînd, iar doamna Ester vorbi cu o voce subțire, ca behăitul unei căprițe.

— Giacinto !... Giacinto !... Nepotul meu. Oare nu visez ? Ești chiar tu ?...

El coborîse în fața lor și privea în jur descumpănit. Își simțea mîinile luate de mîinile uscate ale mătușilor, iar pe fundalul întunecat al zidului văzu chipul palid și ochii sidefii ai Grixendei.

Toate femeile se strînseră în jurul lui ca să-l privească, să-l atingă, să-l întrebe ; căldura corpurilor lor părea că-l excită și el surîse, căci socotea că ajunsese în mijlocul unei familii numeroase și începu să-i îmbrățișeze pe toți.

Cîteva femei se feriră, altele începură să rîdă ridicînd fața să-l vadă.

— Este portul din ținutul tău ? Doamnă Ester, doamnă Ruth, ne-a luat drept dumneavoastră. Ne crede pe toate mătușile lui !

Efix, între timp, trase jos pernele, le duse în coliba goală intrînd pe-o parte pe ușa strîmtă. Grixenda îl ajută să le așeze pe jilțul din zid, de-a lungul peretelui și tot ea pregăti supa de lapte, în timp ce din cealaltă colibă îl auzea pe Giacinto răspunzînd respectuos și aproape timid la întrebările mătușilor.

— Da, doamnă, de la Terranova, pe bicicletă. Cum a fost după aceea ? Un zbor ! Pe un drum

așa drept și de singuratec se poate înconjura lumea într-o zi. Da, mătușa Noemi a fost surprinsă văzîndu-mă. Nu mă aștepta, desigur, și poate a crezut că am greșit ușa !

Fiecare cuvînt al său și accentul străin îi străpungea inima Grixendei. Ea nu distingea încă bine chipul tînărului sosit din ținuturi îndepărtate, dar statura lui înaltă și părul des, auriu ca focul, îi săriră în ochi și încerca un fel de gelozie pentru că Natòlia, slujnica preotului, se strecurase în coliba domnului și vorbea cu el. Ce nerușinată, Natòlia asta ! Pentru ca să placă străinului își bătea joc pînă și de colibe, care totuși erau considerate sacre pentru că locuiau în ele credincioși și aparțineau bisericii.

— Nici chiar la Roma nu sînt palate ca acestea ! Privește ce perdele ! Le-au țesut păienjenii gratis, din dragoste pentru Dumnezeu.

— Și pe șobolani nu-i socoți ? Dacă-i simți că te gîdilă la picioare, la noapte, să nu crezi că sînt eu, don Gianci !

Grixenda își mușcă buzele și lovi în perete ca s-o facă pe Natòlia să tacă.

— Sînt aici chiar și spirite. Le auzi ?

— Oh, este o femeie care bate ! spuse simplu doamna Ruth.

— Spirite, șobolani, femei, pentru mine sînt același lucru — răspunse simplu Giacinto.

Și Grixenda, de cealaltă parte, sprijinită de peretele din mijloc, începu să rîdă în hohote. Asculta vocea tînărului așa cum puțin înainte ascultase sunetul armonicii și rîdea cu plăcere, cu toate că în realitate îi venea să plîngă.

În rest, toți erau fericiți în coliba sărăcăcioasă a doamnelor, dar de o fericire gravă.

— Mi se pare că visez, spunea doamna Ester, servindu-l cu cina pe nepot, în timp ce doamna Ruth îl privea fix cu ochii luminoși. Efix scotea din traistă un butoiaș de vin și așa aplecat cum stătea se întoarse totuși să surîdă stăpînilor lui.

Giacinto mînca, așezat pe scaunul din zid, care servea în același timp de masă și de pat ; pînă și el credea că visează. După primirea rece a lui Noemi, se simțea într-adevăr ceea ce era, străin în mijlocul unei lumi diferită de a lui. Dar acum le vedea pe mătuși servindu-l pline de bunăvoință, pe argat zîmbindu-i ca unui copil, pe fete privindu-l tinere și pătimașe. Auzea cîntecul armonicii, zărea umbrele săltărețe în lumina focului și își imagina că viața lui trebuie să se fi desfășurat mereu așa, fantastică și liniștită.

— E necesar să te adaptezi, spuse Efix turnîndu-i să bea. Privește apa : de ce se spune că e cuminte ? Pentru că ia forma vasului în care o torni.

— Chiar și vinul, mi se pare !

— Chiar și vinul, da ! Numai că vinul uneori spumegă și se varsă : apa nu.

— Ba și apa, dacă e pusă pe foc și fierbe, spuse Natòlia.

Atunci Grixenda alergă în colibă, o luă de braț pe servitoare și o trase afară cu ea.

— Lasă-mă ! Ce ai ?

— Pentru că ești lipsită de cuviință față de străin !

— Grixe! Te-a muşcat strechea de-ai înnebunit?

— Da, şi de acuma vreau să dansez.

Cîteva femei se hotărîseră deja să se adune în jurul cîntăreţului, întinzîndu-şi mîinile ca să înceapă dansul. Nasturii de la corsajele lor scînteiau la lumina focului, umbrele lor se încrucişau pe pămîntul întunecat. Încet se aşezară în rînd cu mîinile încrucişate şi ridicară picioarele, schiţînd primii paşi de dans. Dar erau greoaie şi nesigure şi păreau că se sprijină una pe cealaltă.

— Se vede că lipseşte sprijinul! Lipseşte bărbatul. Chemaţi-l cel puţin pe Efix! strigă Natòlia şi cum Grixenda o ciupi de braţ adăugă:

— Ah, te înţeapă viespea! Chiar şi lui vrei să-i port respect?

La chemare, Efix apăru şi înainta bătînd picioarele în cadenţă, agitînd braţele ca un adevărat balerin, cîntînd în acelaşi timp, acompaniindu-se:

„La sărbătoare, la sărbătoare m-am dus".

Ajunse alături de Grixenda, o luă de braţ, se alătură şirului de dansatoare şi într-adevăr, parcă însufleţise cu prezenţa lui dansul. Picioarele femeilor deveniseră mai sprintene, reunindu-se, tîrîndu-se, sprijinindu-se; corpurile se făcură mai moi, chipurile străluceau de bucurie.

— Iată sprijinul! Hai, curaj!

— Şi sus! Sus!

Un fir magic părea să prindă pe femei una de alta, dîndu-le o excitaţie complexă şi pătimaşă. Şirul a început să se îndoaie, să se rotunjească,

formînd încet un cerc. Din cînd în cînd o femeie desfăcea două mîini unite, le încrucişa pe ale sale, mărind ghirlanda neagră şi roşie în spatele căreia se mişca înflorirea umbrelor. Şi picioarele săltau din ce în ce mai iute, lovindu-se unul de celălalt, bătînd pămîntul de parcă ar fi voit să-l trezească din nemişcarea sa.

— Şi sus! Sus!

Chiar şi armonica părea să cînte mai vesel şi mai îndîrjit. Strigătul de bucurie răzbătea aproape sălbatic, dînd balului o notă de însufleţire şi de mai multă voluptate.

— Uhi! Uhiahi!

Toţi se duseseră să privească dansul, dar acolo în fund, într-un colţ al curţii, Grixenda descoperi părul auriu al lui Giacinto între cele două basmale albe ale mătuşilor.

— Cumetre Efix, cheamă-l să joace pe flăcăul dumitale, spuse Natòlia.

— Ăsta, da, sprijin!

— Pune-l lîngă biserică şi o să-ţi pară o turlă.

— Dar mai taci odată, Natòlia, limbă de foc.

— Vorbesc mai multe ochii tăi ca gura mea, Grixe!

— Focul să-ţi mănînce pleoapele!

— Şi tăceţi odată femeilor şi jucaţi.

„La sărbătoare... la sărbătoare m-am dus"

— Uhi! Uhiahi!

Chiuiturile tremurau ca un nechezat. Picioarele femeilor, conturate de fustele negre şi de unduirea marginilor roşii, se vedeau scurte şi se

mişcau tot mai sprinten, aprinse de plăcerea dansului.

— Domnişorule Giacinto, vino şi dumneata!

— Şi sus! Sus!

— Hai vino! Vino!

Toate femeile priveau într-acolo surîzătoare. Dinţii le străluceau.

El sări, aproape fugind parcă din captivitatea celor două doamne în vîrstă; ajuns în mijlocul curţii se opri nesigur; atunci hora femeilor se deschise, se lungi iar în rînd drept, merse în întîmpinarea străinului ca în jocurile copiilor; îl înconjură, îl prinse, se închise. Stînd la mijloc, între Grixenda şi Natòlia, înalt, deosebit de ceilalţi, el părea perla în inelul dansului şi simţea mîna mică a Grixendei abandonîndu-se, tremurînd puţin într-a sa, în timp ce degetele dure şi calde ale Natòliei se împleteau puternic cu ale lui ca şi cum ar fi fost doi îndrăgostiţi.

Chiar şi preotul ieşi din coliba lui, privi ici şi colo, liniştit şi roşu ca un copil, chel, apoi se duse să se aşeze lîngă doamnele Pintor.

— Frumos băiat, nepotul dumneavoastră, doamnă Ruth.

Trase tabachera de argint, o scutură, o deschise şi puse în căuşul mîinii mai întîi doamnei Ester, apoi doamnei Ruth, în sfîrşit Kallinei puţin tutun.

— Frumos băiat, doamnă Ester, dar vă rog, să fiţi atente.

Îşi ridică sutana pentru ca să-şi pună în buzunar tabachera, îndoi, făcînd sul, batista albăstruie, aruncîndu-i capetele pe piept.

— Doamnă Ester, să fiţi atente. De altfel, şi noi am dansat cînd aveam aripi la picioare. Dar ce faceţi?

Doamna Ester plîngea de bucurie, dar se prefăcu că strănută.

— Pare piper, tutunul dumitale, părinte Paskà!

Cel mai fericit dintre toţi era Efix. Întins pe o grămadă de iarbă, în una din *muristenes* [1] goală, i se părea că mai dansează încă şi că-l admiră pe Giacinto. Şi îi zîmbea cum îi zîmbeau şi femeile.

Iată, chipul „băiatului" luase în viaţa lui cel mai important loc ca şi în cercul dansului. Şi mergea cu gîndul pînă în momentul în care alergase la casa stăpînilor lui ca să-l vadă pe fiul Liei. Ce moment! Fusese aşa de puternică bucuria lui încît nici măcar nu-şi amintea ce zisese, ce făcuse. Revedea numai figura rece şi totuşi neliniştită a lui Noemi, urmărindu-l şi zicîndu-i ca în secret: „Du-te sus, du-te acolo la sărbătoare... Du-te, te aşteaptă". Şi-l gonise. Cu faţa înseninată la gîndul că-l făcuse să plece, rămase în cadrul uşii care se închidea în faţa ei.

Traversînd moşia se opriseră o clipă. Efix arătase cu duioşia unui îndrăgostit colina lui, povîrnişul unde trestiile tremurau roşietice la apus, coliba pitulată în verdeaţă, aşteptîndu-l.

— Eu stau aici tot anul. Şi dumneavoastră veţi veni cînd vor fi zarzavaturi şi fructe de dus în sat. Dar calul dumneavoastră nu suportă

[1] Colibe.

desaga ! adăugă mijind ochii spre ghidonul bicicletei.

— Eu plec la Nuoro ! spuse Giacinto, privind totuşi moşia de sus în jos cum se priveşte o persoană.

— Cîteodată veţi veni ! Mai întîi că se face prea cald, şi apoi toamna se stă bine la umbră, acolo sus ! Şi noaptea ! Luna îţi ţine de urît, ca o nevastă. Şi pepenii verzi aici în grădină par boboci de cristal.

— Da, cîteodată voi veni, promise Giacinto, dîndu-se jos de pe bicicletă, sprinten ca o pasăre. Şi lăsîndu-se aproape convins de descrierile însoţitorului lui i-a propus lui Efix să viziteze moşia. Şi a vizitat moşia, argatul lăsînd în vale calul să pască cîteva ramuri din gardul de mărăcini. Efix îi arătă noului stăpîn stăvilarul construit de el după metode străvechi, iar tînărul privea cu uimire bolovanii aduşi de acest omuleţ, încercînd parcă cu privirea să cîntărească mai bine măreţia acestei construcţii.

— Totul de unul singur ? Ce forţă ! Trebuie să fi fost puternic, în tinereţe !

Efix roşi.

— Da, eram puternic ! Dar parcă drumul nu l-am făcut tot eu ?

Drumeagul şerpuia în sus, întărit şi el de ziduri netencuite, aşa încît valurile de pămînt susţineau povîrnişurile şi ridicăturile de pe moşioară. O operă făcută cu răbdare, solidă, care amintea pe cea a vechilor părinţi constructori de *nuraghes*. Şi sus, sus, la fiecare treaptă, se opreau şi se întorceau să contemple opera acestui omuleţ şi străinul avea curiozităţi copilăreşti care-l amuzau pe argat.

— Rîul se umflă iarna ? şi apoi : Ce este asta ? întreba trăgînd spre el cîteva crengi de copac.

Nu cunoştea nici plantele, nici ierburile, nu ştia că rîurile se umflă primăvara !

Iată fîşia cultivată cu năut spălăcit la culoare, în coaja lui tînără, ascuţită, iată aracii de roşii de-a lungul brazdei umede, iată un cîmp care pare de narcise şi e de cartofi, iată cepile unduindu-se în vînt ca florile de cireş de pădure, iată verzele brăzdate de viermi verzi luminoşi. Nori de fluturi albi şi gălbui zburau de colo pînă colo aşezîndu-se, confundîndu-se cu florile de mazăre ; lăcustele se desprindeau şi apoi cădeau din nou ca frunzele bătute de vînt, albinele zumzăiau de-a lungul zidurilor netencuite, aurite de polenul florilor pe care se aşezau. Un şir de maci se înălţa în verdele monoton al cîmpului de bob. Şi o linişte gravă, înmiresmată, cobora cu umbrele înserării şi totul era cald şi plin de uitare în acel capăt de lume înconjurat de smochini de India ca un gard vegetal, încît străinul ajuns în faţa colibei se întinse pe iarbă simţind nevoia să nu-şi mai continue călătoria. Între o trestie şi alta, deasupra colinei, norii acestei zile de mai treceau albi şi uşori ca vălurile de femeie ; el privea cerul de un albastru dureros, şi îi părea că este întins pe un frumos pat din postav de mătase. Îl vedea pe Efix că deschide coliba, chemîndu-l cu un semn şugubăţ al arătătorului, apoi că se întoarce cu ceva ascuns la spate şi că îngenunchiază clipind din ochi. Visa ?

Se ridică în capul oaselor, prinzîndu-şi genunchii cu braţele şi se rugă puţin înainte de a lua dovleacul arăbesc plin cu un vin galben pe care argatul i-l întindea. În sfîrşit bău. Era un vin dulce şi parfumat ca ambra şi bîndu-l aşa, din gura strîmtă a dovleacului, îl simţeai aproape cu un fel de voluptate.

Efix privea, îngenunchiat ca într-o adoraţie. Bău şi el, dar îi veni să plîngă.

Albinele se aşezară pe dovleac ; Giacinto smulse dintre picioarele lui ridicate o tulpină de ovăz şi privind în pămînt întrebă :

— Cum trăiesc mătuşile mele ?

Se ajunsese la momentul mărturisirilor. Efix aplecă dovleacul ici şi colo, la dreapta şi la stînga.

— Priviţi, *vossignoria,* pînă unde ajungi cu privirea, acolo departe, valea era toată a familiei dumneavoastră. Erau oameni avuţi. Acum nu mai rămîne decît această moşioară, dar este ca inima, care bate şi-n pieptul bătrînilor. Se poate trăi din asta.

— Dar ce minte a avut şi bunicul meu. El a fost cel care a ruinat familia...

— Dacă nu era el, *vossignoria* nu s-ar fi născut!

Giacinto ridică repede privirea, plecînd-o de îndată. Ochii îi erau plini de spaimă.

— Şi de ce să te naşti ?

— Oh, sfinte, asta-i ! Pentru că Dumnezeu a vrut aşa !

Giacinto nu răspunse ; privea mereu în pămînt şi pleoapele lui se zbăteau gata parcă să plîngă. Dar bău iar, cuminte, închizînd ochii, în timp ce Efix se aşeză cu picioarele încrucişate şi-şi luă un genunchi între mîini.

— Nu sînteţi mulţumit că aţi venit, don Giacinto ?

— Nu-mi spune aşa, zise atunci tînărul. Eu nu sînt nobil, nu sînt nimic ! Spune-mi tu, cum îţi spun şi eu. Dacă sînt mulţumit ? Am venit aici pentru că nu ştiam unde să mă duc. Acolo trebuie să fii rău ca să faci avere. Tu nu poţi să ştii asta ! Sînt atîţia bogaţi... Dar este atîta lume...

Îşi mişca degetele mîinii întinse ca şi cum ar arăta spre mulţimea agitată şi Efix îi privea piciorul şi murmura încet cu pietate :

— Sufletul meu drag !

Şi ar fi vrut să se aplece peste „băiatul“ amărît şi să-i spună : sînt eu aici, nu-ţi va lipsi nimic, dar nu ştia decît să-i întindă din nou dovleacul, aşa cum mama oferă sînul copilului care plînge.

— Da, ştiu ce lume păcătoasă e aia ! Dar aici e altceva. Se poate face chiar avere, îţi voi povesti cum a făcut Milese. Într-o zi a sosit ca o pasăre care n-are cuib

Dar Giacinto ascultă mîhnit, cu capul plecat strîmbîndu-şi puţin gura cu dezgust şi dintr-o dată se aşeză cu cotul sprijinit pe iarbă şi cu faţa în mîini, mestecînd furios ovăz.

— Dacă ai ştii tu ! Dar ce poţi să ştii tu ? La Roma este un principe care are pămînturi cît toată Sardinia, şi un altul, unul care s-a îmbogăţit singur, şi care, cînd se întîmplă vreun dezastru naţional, oferă bani mai mulţi decît un rege.

— Şi în Sardinia este un frate care are o rentă de treisute de scuzi pe zi, spuse Efix jignit, apoi ridică glasul: spun treisute scuzi, înţelege *vossignoria*?

Vossignoria nu păru surprins. Dar după un timp întrebă:

— Unde e? Îl putem cunoaşte?

— Stă la Calangianus, în Gallura.

Prea departe. Şi Giacinto, cu ochi distraţi, începu să povestească despre fabuloasele bogăţii ale domnilor de pe Continent, despre viciile lor şi despre risipa lor.

— Şi sînt oameni mulţumiţi? întrebă Efix, aproape enervat.

— Dar noi sîntem mulţumiţi?

— Eu da, *vossignoria!* Beţi, beţi şi-o să vă vină curajul!

Giacinto bău şi Efix vărsă ultimele picături pe iarbă: albinele se aşezară şi totul în jur fu cuprins de un zumzăit plăcut.

Dar după ce fusese la sărbătoarea Sfintei Fecioare, Tămăduitoarea, băiatul părea mulţumit. Le îmbrăţişase pe mătuşi şi pe celelalte femei, mîncase bine şi dansase ca un păstor la sărbătoare. Acum dormea şi sforăia şi Efix îl văzuse puţin mai înainte întins pe pătuţul de lîngă zid, cu pleoapele închise, atît de delicate încît părea că se vede prin ele albastrul ochilor, cu părul roşcat pe albul obrazului şi pumnii strînşi ca un copil care visa. Uitase jos, pe pămînt, lampa aprinsă. Efix se aplecă s-o stingă, gîndind că Pintorii erau toţi aşa; nepăsători faţă de economie şi de pericol.

Poate că-i mai bine aşa în viaţă! Şi el se întoarse pe spate şi strînse pumnii. Prin găurile acoperişului străluceau stelele, iar tremurul lor, ca şi ţîrîitul continuu al greierilor, păreau acelaşi lucru.

Se simţea mirosul crinilor şi al busuiocului cerbilor. Totul era cuprins de o linişte tremurătoare, ca într-o apă curgătoare. Şi Efix îşi amintea serile de demult, dansul, cîntecele de noapte, pe doamna Lia aşezată pe piatră, într-un colţ al curţii, închisă în ea însăşi ca o prizonieră care rupe lanţurile şi încet, încet, se pregăteşte de fugă.

V

ÎN ZIUA URMĂTOARE, în zori, Efix duse calul în sat şi povesti stăpînei tinere despre distracţia din seara dinainte. Noemi părea liniştită. Cînd el se pregătea să plece la moşie alergă la poartă, rugîndu-l să se întoarcă în trei zile, pentru ca să le ducă provizii surorilor.

După trei zile Efix s-a întors şi, ca să nu mai plătească chirie pentru cal, îşi puse traista în spinare şi plecă pe jos. Timpul se înăsprise. Dinspre munţii de la Nuoro cobora un vînticel de pădure şi alerga, alerga prin iarbă, de-a lungul rîului, de părea că vrea să coboare cu el spre mare.

Efix poposi la moşie lîngă arini, la capătul nisipos al cîmpului cu pepeni verzi, şi privind

corzile de viţă de vie cărnoase, care se întindeau încolăcindu-se ici şi colo, ca şerpii, sub frunze, îi părea că mai toate plantele ar avea ceva viu, de animal. Şi le vorbea ca şi cum l-ar înţelege recomandîndu-le să nu se rupă, să nu se usuce, să crească bine şi să dea multe fructe cum le era menirea ; dar un zgomot îi atrase atenţia. Don Predu, mîndru şi greu pe calul lui negru şi gras, se vedea trecînd dincolo de gardul viu. De necrezut, zărindu-l pe Efix se opri.

— Şi ce facem cu traista aia ? Ai fost să furi bob.

Efix se ridică respectuos.

— Sînt proviziile pentru doamnele mele. Dumneavoastră unde mergeţi ?

Domnul Predu mergea tot în sat. Din traista lui înflorată venea un miros de *gatto*, prăjitura pe care-o ducea în dar preotului, prietenul lui, şi ieşea gîtul violet al unei damigene de vin.

— Şi tu mergi pe jos, nătăfleţule ? Pînă şi cal te-au făcut acum ? Dă-mi traista, ţi-o duc eu. Nu fug, nu ! Dacă vrei să fii mai sigur urcă pe crupă şi tu, nătărăule !

Uimit, după ce se lăsase un pic rugat şi ameninţat, Efix puse traista pe spinarea calului adormit, apoi se urcă pe crupă, la spatele domnului Predu, încercînd să se facă cît mai uşor.

— Acum negreşit că va asuda calul dumneavoastră.

— Aşa, diavolul să m-ajute, este calul cel mai puternic din Circondario, poţi să-i pui în spinare şi un munte, că-l duce. Vezi, merge ca şi cum n-ar avea nici măcar şaua pe el. Ia spune-mi,

ce-a venit să scotocească pe-aici acel vagabond de nepot al meu ?

Efix se strîmbă în spatele lui. Ah, de-aia-l luase !

— De ce vagabond ? Era funcţionar.

— Ce post avea ? Număra orele ?

— Un post bun ! La vamă. Dar, desigur, pentru ca să trăieşti acolo îţi trebuie bani mulţi. Sînt domni care au pămînturi cît e de mare Sardinia şi unul face pomană mai mult ca un rege.

Don Predu se umflă tot de rîs, un rîs liniştit, firesc.

— Ah, iată, am ajuns şi la asta ! Ţi-au umplut capul cu prostii.

— De ce vorbiţi aşa, don Predu ? întrebă Efix cu demnitate. Băiatul e sincer, bun, nu are vicii, nu fumează, nu bea, nu umblă cu femei. Va avea noroc. Dacă vrea, are imediat de lucru la Nuoro. Şi apoi, are chiar şi bani în Bancă.

— I-ai numărat tu, nătărăule ? Ah, Efix, părerea mea e că-ţi dau să mănînci închipuiri în loc de pîine. Spune-mi cît îţi datorează acum nobilele tale stăpîne.

— Nu trebuie să-mi dea nimic. Eu le datorez lor totul.

— Taci, că de nu te arunc în rîu. Ascultă, acum veţi continua să faceţi datorii pentru ca să-l ţineţi pe băiat, veţi lua bani de la Kallina, dracu s-o ia. O să vindeţi moşioara. Aminteşte-ţi că o vreau eu. Dacă nu mă anunţi la timp, dacă o să faceţi şi acum ca şi altă dată, cînd, în loc să-mi vindeţi mie, cu un preţ bun, aţi vîndut la jumătate de preţ altora, ascultă, te avertizez, Efise, îţi tai beregata. Să ştii că ţi-am spus !

Omul din spate, gîfîia, apăsat de o greutate mai mare decît traista de care don Predu a vrut să-l elibereze.

— Doamne, dumnezeule ! pentru ce vorbiţi aşa, don Predu ? Ca un duşman al sărmanelor dumneavoastră verişoare ?

— La dracu cu verişoarele şi cu capul lor plin cu vînt ! Ele sînt acelea care m-au tratat mereu ca pe un duşman. Şi duşman o să fiu. Dar, tu, aminteşte-ţi Efix, moşia o vreau eu.

Martiriul dură tot drumul, pînă cînd Efix, mult mai obosit decît dacă ar fi mers pe jos, coborî de pe spinarea calului şi trase jos traista.

Intrînd în ogradă văzu aceeaşi scenă. Doamnele sale şedeau pe bancă cu mîinile în poală, Kallina torcea, cu picioarele goale în pantofii cu panglici ; înăuntru, în colibe, femeile aşezate pe pămînt beau cafea, legănau copiii, iar sus, pe terasă, preotul Paskale îl saluta cu batista lui albăstruie.

— Se distrează ? întrebă Efix, punînd traista la picioarele stăpînelor lui. Şi el ?

— Dansăm mereu — spuse doamna Ester, iar doamna Ruth se ridică să aranjeze cele aduse.

Despre Giacinto cămătăreasa vorbi emoţionată.

— Ce tînăr drăguţ ! Vorbeşte puţin, dar bun ca mierea. Se distrează ca un copil şi vine aici la mine să mănînce pîine de orz. Iată-l că tocmai se întoarce de la fîntînă cu Grixenda.

Se vedeau într-adevăr în depărtare, între verdele mărăcinişului, el înalt şi zdravăn, ea mică şi neagră, ducînd amîndoi în mînă găleţi strălucitoare, care, din cînd în cînd, se atingeau şi din care apa, dînd pe afară, se amesteca şi se vărsa. Cei doi păreau să simtă o plăcere deosebită la

acea atingere, deoarece priveau găleţile cu capul aplecat şi rîdeau.

Efix avu un presentiment. Se duse la preot să-i dea un coşuleţ cu biscuiţi, darul unei ţărănci, şi-l văzu de acolo de sus pe don Predu zăbovind cu adăpatul calului la fîntînă, ajungîndu-i din urmă pe Giacinto şi Grixenda şi aplecîndu-se să le spună ceva. Toţi trei rîdeau, fata cu capul plecat, Giacinto atingînd grumazul calului.

— Efix, spuse preotul, scoţînd batista de la piept ca să-şi ia tutunul, iată-l pe don Predu. Slavă Domnului, vom avea puţină bîrfă. Dar Giacinto al vostru e un băiat bun, vine la slujbă dimineaţa şi seara. Bine crescut, politicos. Dar, vă rog, fiţi atenţi !

Slujnicele preotului alergară afară să-l ajute pe don Predu să descarce traistele, în timp ce celelalte femei îşi arătau chipurile palide la uşă, iar cîinele, după ce lătrase puţin, sărea înaintea calului ca şi cum ar fi vrut să-l sărute.

— Încet, femeilor ! spuse don Predu. Este ceva înăuntru în traistă, care se rupe cînd îl atingi, ca şi la voi...

— Trăzni-o-ar Dumnezeu, don Predu ! blestemă Natolia, totuşi privindu-l cu ochi languroşi, încercînd să-l cucerească. Ah, dacă ar reuşi ! Aşa s-ar vindeca Grixenda, care l-a acaparat numai pentru ea pe străin.

Grixenda părea şi ea excitată de sosirea lui don Predu.

— Îl vezi pe ăla ? zise încet lui Giacinto, în timp ce traversau curtea. Unchiul ăsta, al tău, e un om care se distrează şi care cheltuieşte la chefuri. Nu stă dus pe gînduri ca dumneata. O sută

de lire are, o sută de lire cheltuieşte, aşa să ştii!
Luă puţină apă cu degetele şi i-o aruncă în faţă, fără ca el să înceteze să surîdă cu ochii dulci, plini de dorinţă, arătîndu-şi printre buzele roşii, dinţii albi, dorind parcă să muşte.

— Ce sînt o sută de lire? Eu am cheltuit o mie într-o noapte şi nici nu m-am distrat.

Grixenda puse găleata pe un scaun şi se năpusti la copilul care-i surîdea din leagăn, mişcîndu-şi picioruşele în aer şi încercînd să şi le apuce cu mînuţele murdare. Îi sărută pulpiţele, afundîndu-şi buzele în carnea tînără, îl ridică în sus, îl lăsă jos pînă la pămînt, îl ridică iar, îl făcu să rîdă, îl duse afară strîngîndu-l puternic la piept.

Afară, Giacinto se aşeză pe pămînt, cu picioarele desfăcute, mişcîndu-şi mîinile, ascultînd-o în acelaşi timp pe Kallina, care-l invită să mănînce cu ea bob fiert cu lapte. Vorbeau încet, ca despre lucruri grave, dar se arătă în uşă doamna Ruth, avînd în mînă o pulpă de miel, albă de grăsime, cu un rinichi vînăt acoperit cu o pieliţă şi întrerupse discuţia.

— Trebuie să-l chemăm pe Efix ca să facă o frigare din lemn; Giacinto, du-te tu!

Grixenda alergă ea să-l cheme pe argat, i se frecă de spate ca o pisică şi îi dădu copilul să-l sărute.

— Cît sînt de mulţumită, unchiule Efix! În seara asta vom dansa iar! Dar priveşte-l pe stăpînul dumitale, parcă-i face curte Kallinei!

Efix privea cu duioşie. Îl vedea pe Giacinto ridicînd ochii plini de dragoste şi de dorinţă, şi în inima lui îi binecuvînta pe cei doi tineri. Da, distraţi-vă, iubiţi-vă: la sărbătoare pentru asta se vine şi petrecerea trece repede...

Aşezat la umbra zidului începu să taie frigarea; femeile rîdeau în jurul lui, Giacinto, ca de obicei tăcea şi părea atent la sunetul armonicii, care umplea de bocete şi strigăte curtea.

Dar sosi Natòlia legănîndu-şi coapsele.

— Stăpînul meu şi don Predu îl invită pe don Giacinto la prînz.

Şi el se ridică, după ce-şi scutură bine manşeta de la pantaloni. Doamna Ester îl urmări din ochi şi privi de-a lungul terasei, ca fascinată de strălucirea paharelor şi a vasului de argint, pe care Natòlia îl mişca acolo, ca pe o oglindă. Gîndul că vărul bogat îl băga în seamă pe nepotul sărac era suficient s-o facă fericită.

Femeile îl lăudau pe Giacinto, iar cămătăreasa, trăgînd firul între arătător şi degetul mare, îşi învîrti fusul pe genunchi, zicînd cu o blîndeţe neobişnuită:

— Un băiat atît de ascultător n-am mai văzut niciodată. Şi apoi e frumos! Seamănă cu bătrînul Baron.

— Cu cine? Cu Baronul mort care bîntuie încă prin castel?

Dar doamna Ruth îşi puse unghia arătătorului pe gură; nu trebuie să vorbiţi de morţi la sărbătoare.

— Nici gînd de aşa ceva; e viu şi are mîini care se mişcă, nu-i aşa Grixe? Cine? Don Giacinto!

Dar Grixenda, sprijinită de zid, cu copilul care-i muşca nasturii de la bluză, privea şi ea vasul

strălucitor de pe terasă și ochii ei păreau fascinați, ca aceia ai bătrînei bunici, cînd în nopțile cu lună spiona trecerea spiridușilor în vale, spre rîu.

Efix reveni după trei zile. De data asta nu era singur : aproape toți cei din sat coborau la petrecere și femeile duceau pe cap vase cu prăjituri și coșuri pline cu găini legate cu panglici roșii. Pomii din jur erau încărcați de fructe necoapte și sărbătoarea părea să cuprindă toată valea.

Sosind, Efix găsi în ogradă, în jurul colibelor îngrămădite, care cu coviltir făcute din sac și din cearceafuri ; vînzătorii de dulciuri și vin stăteau nemișcați lîngă micile lor tarabe la umbra bisericii.

Un șir de cerșetori străjuiau cărarea. Chipurile lor boțite, terne și vinețíi, cîțiva cu ochi albi oribili, alții cu plăgi roșietice și tumori violacee, cu piepturile goale ca jupuite, cu brațele și degetele învinețite, negricioase ca ramurile arse, se iveau între un tufiș și altul pe linia albăstruie și lăptoasă a orizontului. Dincolo de toate astea privirea cobora peste întinderea verde, iar turmele de cai și de mînji făceau și mai grandios peisajul.

Cîntecul armonicii ajungea pînă departe ; motivele săltărețe și voluptoase îmbiau la dans, dar uneori se transformau în bocet, ca obosite de bucurie, ca și cum ar plînge plăcerea trecătoare și tînguindu-se pentru zădărnicia tuturor lucrurilor. Atunci, chiar și ochiul melancolic al catîrului, părea plin de o blîndețe nostalgică. Efix se opri

un moment în mijlocul unui grup de țărani din Nuoro. Femeile ședeau în fața colibelor, așteptînd ora slujbei cîntate, și corsajele lor din mătase stacojie dădeau o tentă roșiatică umbrei de pe zid. Dar slujba întîrzia. Sus, pe terasă, preoții rîdeau și vasul Natòliei trecea de la unul la altul, strălucind albastru și negru.

Efix găsi coliba goală ; stăpînele erau la biserică și el se duse să le caute, dar se pomeni mergînd între don Predu, Milese și Giacinto, în fața unui vînzător de vinuri și văzu trei pahare galbene în fața lui.

— Bea, nătăflețule !

— Pentru mine e devreme.

— Nu e niciodată devreme, pentru un om sănătos. Ori ești bolnav ?

Don Predu îl bătu destul de puternic pe spinare, că el sări înainte și vinul săltă din pahare și se vărsă pe el.

— Să fie totul în numele Domnului !

Își șterse hainele cu mîna și bău. Cu surpriză și satisfacție îl văzu pe Giacinto scoțîndu-și portofelul și întinzînd vînzătorului o bacnotă de cincizeci de lire. Dumnezeu să fie binecuvîntat, asta înseamnă că băiatul avea bani de-adevăratelea.

De altfel a fost o zi plină de bucurie, cu veselia tăcută și aproape melancolică a femeilor față de care bărbații, distrîndu-se zgomotos între ei, arătau o indiferență totală. Toată ziua cîntă armonica acompaniată de strigătele vînzătorilor, de chiotele jucătorilor întîrziați, de cîntecele corale sau de versurile poeților improvizați. Adunați într-o colibă, așezați pe pămînt, cu picioa-

rele încrucișate, lîngă o damigeană la care se întorceau ca spre un idol, poeții improvizau octave pro sau contra războiului din Libia : erau destui și vorbeau pe rînd, iar în jurul lor se îngrămădeau bărbați și băieți. Din cînd în cînd cîte unul se apleca să ia de jos un pahar de vin.

— *Bibe, diaulu !*

— Sănătate !

— Să trăim această sărbătoare sănătoși o sută de ani la rînd și să fim veseli.

— *Bibe*, furcă !

Poetul Serafino Masala di Bultei, cu profilul grec și îmbrăcat ca un erou a lui Homer, cînta :

Turcul să se predea nu vrea
Ba chiar la luptă-i curajos ;
Arabul turbat e curajos
Sare imediat, nici gînd la fugă.

Paharele treceau dintr-o mînă în alta ; cîteva femei se arătau timid la poartă.

Și Gregorio Giordano di Dualchi frumos, tînăr, roșcat, îmbrăcat ca un trubadur, își netezea părul cu amîndouă mîinile. Chica îi cădea pe ceafă și cînta aproape sughițînd ca o bocitoare :

Gata, nu mai pot povesti
Spun ceea ce pot să-mi amintesc
Că ar avea la orice pas victoria
Că ar putea întreaga Africă s-o cucerească
Liniștiți și sănătoși pot să se întoarcă
Îi însoțesc Sfinții Gloriei
Și cu memorie bună și virtute
Se întorc acasă la ei cu sănătate !

Aplauzele și rîsetele răsunau ; toți rîdeau, dar erau emoționați. La umbra bisericii, Efix, în schimb auzea alte grupuri de țărani vorbind despre America și despre emigranți.

— America ? Cine n-o gustă nu știe ce este. O vezi de departe și ți se pare un înger care te umple de daruri ; vii mai aproape și te mușcă ca un cîine.

— Da, fraților dragi, eu am fost acolo cu traista jumătate plină și cînd credeam s-o umplu m-am întors cu ea goală !

Un baroniez uscat, înalt și negru ca un arab, îl invită pe Efix să bea și îi povesti întîmplări din războiul din care se întorsese.

— Da, zicea privindu-și mîinile, am tăiat ciuful unui *Sirdusso*, unul care-l iubea pe diavol. Eu m-am hotărît să-i iau capul, întreg, cu piele cu tot. Și așa l-am luat, să orbesc dacă mint ! L-am dus la căpitanul meu, ținîndu-l ca pe un ciorchine ; picura sînge negru ca boabele de struguri negri. Căpitanul mi-a spus : bravo, Conzinu !

Efix ascultă, ținînd în mînă un trandafiraș din gardul viu. Își făcu semnul crucii cu tulpina florii și spuse :

— Să te spovedești, Conzi ! Ai omorît un om !

— În război nu e păcat. Faci asta pe ascuns ? Nu.

Atunci au început să discute între ei despre asta, dar Efix privea trandafirașul ca și cum i-ar fi vorbit numai lui.

— Moartea este treaba lui Dumnezeu !

Dar a trebuit să întrerupă discuția pentru că de departe doamna Ester îi făcea semn să vină. Era ora de masă ; Giacinto era invitat la preot

și toți, unii mai mult, alții mai puțin, mîncau într-o plăcută companie. Din colibe ieșeau nori de fum, mirosind a friptură.

Colțișorul cel mai liniștit era acela al doamnelor. Așezate în coliba lor mîncau cu Efix friptură de miel și vorbeau de Noemi, care nu era acolo, de Giacinto, de preot și de Milese, zîmbind fără răutate.

— Primele zile, spuse doamna Ruth, tăind o turtă în trei părți egale, Giacinto vorbea mereu despre plecarea la Nuoro, unde zicea că ar avea un post la moară. Acum, de două zile, nu mai spune nimic.

— Dar de două zile nici nu se mai vede ; e mereu cu don Predu și cu alți însoțitori.

— Să-l lăsăm să se distreze, spuse Efix.

Dincolo de ușă se vedeau Kallina așezată, într-o neobișnuită nemișcare, pe piatra ei și Grixenda, cu copilul în poală, palidă și tristă, fixînd cu privirea terasa preotului. Ah, Giacinto se distra acolo sus, uitase de ea ; și ei i se părea că stă ghemuită la marginea unui deșert, în fața unei minuni.

Efix ieși și îi spuse :

— De ce nu te distrezi ?

Ea aranjă funda galbenă de deochi pe scufița copilului și o podidiră lacrimile.

— Pentru mine s-a sfîrșit totul !

Din colibă rudele o chemau.

— Grixenda, vino aici ! Ce-o să spună bunica ta văzîndu-te așa slabă ? Că nu-ți dăm de mîncare ?

— Eh, cîteva îmbucături ne trebuie, spuse Kallina lui Efix după ce-l chemă cu blîndețe. Vino, Efix, bea un pahar de must. Știi cine mi l-a dăruit ? Stăpînul tău. Bun ca o pîine și generos, dar, ascultă, trebuie să-i spui că Grixenda nu e potrivită pentru el !

— Ei, lasă-i să se distreze ! Sîntem în sărbătoare.

— Aici se vine să faci penitență, nu să păcătuiești. Da, rudele îi dau să mănînce lui Grixenda, dar nu întreabă unde se duce ea zi și noapte cu don Giacinto.

— Și stăpînele mele ? Nu-și dau seama ?

— Ele ? Sînt ca sfinții de lemn din biserică. Privesc, dar nu văd ; răul nu există pentru ele.

— E adevărat ! admise Efix. Bău dar se simțea trist și se duse să se întindă sub un fistic de pe pîrloagă.

De acolo se vedea iarba înaltă, unduitoare, care urmărea parcă motivul monoton al acordeonului, și caii nemișcați în soare, ca pictați pe emailul azuriu al orizontului. Vocile se pierdeau în liniște, figurile se estompau în lumină și iată una dintre femei apăru lîngă un tufiș ; o alta, figură de bărbat o ajunse și i se alătură încît formară o singură umbră.

Efix simți un fior pe spinare. Rupse totuși o margaretă, îi mestecă tulpina privind fără invidie pe Grixenda și pe Giacinto îmbrățișîndu-se. Dumnezeu să-i binecuvînteze și să-i învăluie mereu așa, în soare și în lumină.

După amiază sărbătoarea fu și mai însuflețită. Bărbații se arătau mai expansivi cu femeile, luîndu-le la dans, iar soarele colora în roșu curtea care zumzăia ca o prisacă.

La apusul soarelui poporul se adună în biserică şi mii de voci răsunară ca una singură, contopindu-se aşa cum afară se contopeau parfumurile tufişurilor. Efix, îngenunchind într-un colţ, încerca acelaşi sentiment dureros şi alături de el Grixenda, îngenunchiată, nemişcată ca un înger de lemn, cînta gemînd de dragoste. Lumina roşie a apusului, atenuată spre altar de lumina luminărilor, acoperea mulţimea ca un val de sînge, dar încet, încet vălul se făcu negru, iluminat abia de auriul luminărilor de ceară. Mulţimea nu se îndura să iasă, cu toate că preotul terminase predicile lui ; continua totuşi să cînte intonînd psalmii. Era ca murmurul îndepărtat al mării, ca freamătul pădurii la căderea serii. Erau cu toţii un popor de demult care mergea, mergea cîntînd rugăciunile ingenue ale primilor creştini, mergea, mergea pe un drum întunecos, exaltat de durere şi de speranţă, spre un loc cu lumină, dar îndepărtat şi de neajuns.

Efix, cu capul între mîini, cînta şi plîngea. Grixenda cînta şi plîngea şi ea privind înainte cu ochii umezi în care licărea flăcăruia luminării. Suferinţa unuia era egală cu a celuilalt ; şi durerea amîndurora era aceeaşi cu a poporului acesta care-i amintea argatului de un trecut de umbre şi visa ca şi fata asta la un viitor luminos ; chinuri de suferinţă, de dragoste.

Apoi totul deveni linişte.

Zuannanto, nerăbdător să-şi ia acordeonul, a fost primul care s-a năpustit afară cu bereta în mînă. Dar în uşă se opri, privi în sus şi scoase un ţipăt. Toţi se grăbiră să privească. Era luna

nouă care se apropiase mult de zidul curţii de părea că vrea să intre acolo înăuntru.

După cină, începură din nou cîntecele şi chiuiturile în jurul focurilor ; dansa pînă şi don Predu, făcîndu-le fericite pe toate femeile care sperau să fie alese de el.

Numai Giacinto nu dansa. Stînd alături de cămătăreasă îşi legăna mîinile între genunchi, palid şi obosit. Uneori, Efix auzea femeile discutînd despre cel care cheltuise mulţi bani în ziua aia şi se distrase ; cîte una adăuga :

— Este don Predu.

— Nu, este domnişoru Giacinto. Mai mult de treisute de lire a cheltuit. Dar e bogat. Se zice că are o mină de argint, dar ce s-a mai distrat !

— Plătea băutura la toţi, chiar şi celui pe care nu-l cunoştea.

— De ce face asta ?

— Oh, dragă, pentru că cine are bani îi cheltuie !

Efix era mulţumit, dar şi neliniştit. Se aşeză alături de Giacinto şi-i spuse de clevetirile femeilor :

— O mină de argint ? Da, produce, dar nu ca un puţ de petrol. O doamnă, pe care o cunosc eu, visă, că într-un loc anume era una din aceste mine, pe un teren a unui domn scăpătat. Acesta era atît de disperat încît era gata să se sinucidă. Dar a săpat acolo unde visase doamna şi acum este atît de bogat că dă 20.000 lire pe lună unei femei...

— De ce nu s-a însurat cu cea care visase ? Sau era măritată ? întrebă Efix preocupat.

Femeile dansau. Se vedea Grixenda, cu fața aprinsă, rîzînd, ca ființa cea mai veselă de la sărbătoare ; și Efix șopti atingînd genunchiul lui Giacinto :

— *Vossignoria*... spune lumea... privește fata aceea. E bună, dar e săracă. Și apoi e orfană.

— Mă voi însura cu ea... dar privea în pămînt și părea că visează.

VI

ÎN TIMPUL foametei, mai grea în săptămînile dinaintea strînsului orzului, lumea, terminînd provizia de grîu, alerga la cămătăreasă. Bătrîna Pottoi mergea să pescuiască lipitori. Locul ei preferat era un golfuleț al rîului sub colina Porumbeilor lîngă moșia doamnelor Pintor. Stătea acolo ore în șir, neclintită, așezată la umbra unui arin, cu picioarele goale în apa transparentă, verzuie, brăzdată de auriu și în timp ce cu o mînă ținea o sticlă nemișcată, pe nisip, cu cealaltă își atingea colierul de la gît. Din timp în timp se apleca puțin. Își vedea picioarele mari și gălbejite în apă. Le scotea apoi din apă, trăgînd de pe piciorul ud o iarbă neagră, lucitoare, care i se lipise, și o punea în sticlă împingînd-o cu o trestie. Iarba se alungea, se strîngea, lua forma unui inel negru : era lipitoarea.

Într-o zi, la jumătatea lui iulie, ea urcă pînă la coliba lui Efix. Era tare cald și valea era toată galbenă sub un cer de un albastru învăluit. Argatul împletea o rogojină, la umbra trestiilor, cu degetele care tremurau din cauza frigurilor ; văzînd-o pe bătrînă că i se așează la picioare, cu sticla în poală, abia ridică ochii împăienjeniți și așteptă resemnat, aproape știind ce vroia de la el.

— Efix, ești un om credincios și de aceea vorbește-mi cu inima deschisă. Ce intenție are stăpînul tău ? El vine în casa mea, se așează, zice băiatului : „cîntă din armonică" (pe care i-a dăruit-o el) apoi îmi zice mie : „ o s-o trimit pe mătușa Ester să-ți ceară mîna lui Grixenda", dar doamna Ester nu se vede ; într-o zi am fost acolo, doamna Noemi m-a luat de vie și m-a lăsat moartă, atîta m-a ocărît. Cînd m-am întors acasă, Grixenda a fost și ea obraznică, pentru că nu voia altceva decît să se ducă ea la stăpînele dumitale. Eu nu știu de ce parte să fiu, Efix, nu noi l-am chemat pe băiat din drum. El a venit. Kallina îmi zice : „dă-l afară". Dar dînsa îl dă afară, cînd se duce la ea ?

Efix zîmbi.

— Acolo, desigur, nu se duce ca să facă dragoste.

Atunci bătrîna ridică iritată capul, iar gîtul ei, tot numai vine, părea să se alungească mai mult ca de obicei.

— Și ce, în casa mea vine ca să facă dragoste ? Nu, el este un băiat cinstit. Nici măcar nu atinge mîna Grixendei. Ei se iubesc ca bunii creștini, în așteptarea căsătoriei. Spune-mi cu mîna pe su-

flet, Efix, ce-are de gînd? Fie-ţi milă, pentru sufletul stăpînului tău.

Efix deveni preocupat:

— Da, într-o seară, la sărbătoare, el mi-a spus „o voi lua de nevastă"... inima îmi spune totuşi că el nu poate.

— De ce? El nu e nobil!

— Nu poate, îţi repet, femeie! spuse Efix cu mai multă putere.

— Banii îi are, asta se vede. Cheltuieşte fără să numere. Şi stăpînul tău, cel care a murit, zicea, îmi aduc aminte, pe cînd venea şi el în casa mea şi era tînăr şi trăia bunica mea: dragostea este ceea ce leagă bărbatul de o femeie, şi banul cel care leagă femeia de bărbat.

— El spunea aşa? Cui?

— Mie, eşti surd? Da, mie. Dar eu aveam cincisprezece ani şi nu eram rea. Bunica mea l-a dat afară pe don Zame şi m-a măritat cu Priamu Piras. Şi Priamu al meu era un om capabil. Avea un baston cu un cui în vîrf şi-mi spunea apropiindu-mi-l de ochi: „vezi? îţi scot ochii dacă îl priveşti pe don Zame cînd se uită la tine". Aşa a trecut timpul. Dar morţii se întorc. Iată-i, cînd domnişorul Giacinto stă aşezat pe taburet şi Grixenda pe pragul uşii, mi se pare că sînt eu cu fericitul mort...

Cînd femeia asta începea să vorbească astfel nu mai sfîrşea şi Efix care o cunoştea o goni plictisit.

— Du-te cu Dumnezeu! Caută şi dumneata un bărbat cu un baston bun pentru nepoata dumitale!

Şi bătrîna, mulţumită de ce aflase că băiatul zisese într-o seară la sărbătoare: „o voi lua de nevastă", plecă fără să mai spună nimic. Efix rămase singur în faţa lunii roşii care răsărea prin aburii cenuşii ai serii, dar se simţea neliniştit. În toropeala de care toată valea fusese cuprinsă, susurul apei îi dădea impresia că aude bîzîitul sîcîitor al frigurilor, iar cîntecul greierilor era un plînset neîncetat. Nu, viaţa pe care o ducea Giacinto nu era aceea a unui tînăr cinstit şi cu frica lui Dumnezeu. Cu fiecare zi, speranţele mari pe care şi le pusese în el se spulberau, lăsînd loc unor temeri adevărate. El cheltuia fără să cîştige; chiar şi puţul cel mai adînc seacă, dacă scoţi prea multă apă din el, gîndea Efix.

Uneori, seara, Giacinto venea la moşie ca să ducă în sat fructe şi verdeţuri, pe care mătuşile le vindeau acasă, pe ascuns, ca pe ceva de furat, pentru că nu era de rangul lor să facă pe zarzavageoaicele; şi era singurul lucru util pe care-l făcea. Restul timpului şi-l petrecea hoinărind de ici colo prin sat. Dar iată-l că vine sus pe cărare, ţinînd într-o parte, ca pe un cîine, bicicleta prăfuită. Soseşte gîfîind ca şi cum ar veni de la celălalt cap de lume şi, după ce aruncă de departe o privire argatului, se lasă la pămînt, întins cît e de lung, ca un mort. Şi ca un mort, are chipul palid, buzele vinete; doar un tremur uşor îi zgîlţîie umărul stîng. Efix, înspăimîntat, scoate repede din buzunar un tub de sticlă, lasă să-i cadă în palmă două pastile de chinină şi i le pune în gură.

— Înghite-le. Ai friguri!

Giacinto înghiți pastilele și fără să se ridice își luă capul în mîini.

— Cît sînt de obosit Efix! Da, am friguri; le-am luat, da! Cum să faci să nu le iei în satul ăsta nenorocit? Ce sat! adăugă ca și cum își vorbea sieși obosit. Mori aici, mori.

— Ridică-te, spuse Efix, aplecat deasupra lui. Nu sta aici, aerul serii îți face rău.

— Lasă-mă să crăp, Efix! Lasă-mă! Ce căldură! Ce căldură! Nu am mai văzut niciodată o căldură ca asta! Cel puțin la *noi* se făcea baie.

Ce să-i spui ca să-l mulțumești? „De ce n-ai rămas *acolo?*" Efix simțea prea multă milă din cauza atîtei mizerii prăbușită în fața lui, ca să-i vorbească așa.

— Ce-ai făcut azi? întrebă încet.

— Ce lucru vrei să fi făcut? Nu e nimic de făcut aici! Vin să-ți aduc pîinea, mă întorc acolo să aduc verdeața! Și *ele* care trăiesc ca trei mumii! Mătușa Noemi astăzi totuși s-a neliniștit, pentru că mătușa Ester îmi spunea că nu reușește să pună deoparte bani pentru impozit. Se înțelege! Cheltuiesc pentru mine și de la mine nu vor nimic! Eu i-am spus mătușii Ester: — nu te neliniști, mă duc eu la perceptor. O furie, mătușa Noemi! Avea ochii ca de pisică turbată. Nu o credeam atît de mînioasă. Ba chiar îmi spuse: „cu banii tăi, dacă-i ai, cumpără-i un alt acordeon Grixendei". Ce rău este în asta, Efix, dacă mă duc la fata aia. Unde poți să te duci aici? Unchiul Pietro mă duce la cîrciumă și mie nu-mi place vinul, o știi; Milese vrea să joc, așa și-a făcut el averea, și mie nu-mi place să joc. Mă duc acolo, la fată, pentru că e bună și

bătrîna spune lucruri nostime. Ce rău este în asta, spune-mi? Spune-mi?

Îl privea de jos în sus, rugător, cu ochii blînzi, strălucitori în lumina lunii.

Efix luă traista cu pîine, dar nu putea să mănînce. Își simțea gîtul sugrumat de o neliniște adîncă.

— Nici un rău! Dar fata, deși bună e săracă și nu e demnă pentru tine.

— Dragostea nu cunoaște nici sărăcie, nici noblețe. Cîți domni nu s-au căsătorit cu fete sărace? Ce știi tu? Mai mulți lorzi englezi, mai mulți milionari din America s-au căsătorit cu servitoare, guvernante, cîntărețe... de ce? pentru că le iubeau. Și aceia sînt bogați; sînt regi ai petrolului, ai cuprului, ai conservelor! Cine sînt eu, în comparație cu ei? Și femeile? Principesele ruse, americancele cu cine se căsătoresc? Nu se îndrăgostesc de artiști săraci, ba chiar de vizitiul sau de valetul lor? Dar tu ce poți ști?

Efix strîngea în mîini o bucată de pîine și i se părea că strînge propria lui inimă, frămîntată de amintiri.

— Și apoi spun că sînt credincioase, *dumnealor!* De ce nu mă lasă să mă căsătoresc cu femeia pe care o iubesc?

— Taci, Giacinto! Nu vorbi așa de *domniile lor*! Ele îți vor binele!

— Atunci să mă lase să-mi fac și eu familia mea. Eu, cel puțin o voi duce pe Grixenda în casa lor și fata le va ajuta. Acum ele sînt bătrîne. Eu voi lucra. Mă voi duce la Nuoro, voi cumpăra brînză, animale, lînă, vin, chiar și lemn, da, pentru că acum cu războiul totul are va-

loare. Voi merge la Roma și voi oferi marfa Ministerului de Război. Știi cît se poate cîștiga ?

— Da ! Și capitalul ?

— Nu te gîndi la asta, îl am. Numai să mă lase în pace, dumnealor. Eu n-am venit ca să le exploatez, nici să trăiesc pe spinarea lor. Ah, mătușa mea Noemi, e teribilă ! La un moment dat gemu ascunzîndu-și capul în mîini. Ah, Efix, sînt așa de amărît. Și apoi îmi este atît de rușine cînd le văd atît de sărace, cum vînd pe ascuns cartofi, pere și fructe copiilor care intră încet, încet în curte, cu banii în mînă, și cer marfa vorbind încet de parcă ar fi vorba de ceva furat. Îmi e rușine, da ! Asta trebuie să înceteze. Ele or să ajungă iar ce au fost, dacă m-or lăsa să fac ce vreau. Dacă mătușa Noemi ar ști de binele ce i-l doresc nu ar face așa.

— Giacinto ! Dă-mi mîna. Este grozav ! spuse Efix emoționat.

Tăcură. Apoi, Giacinto începu să vorbească cu o voce calmă, blîndă, care vibra în liniștea lunară ca o voce de copil.

— Efix, tu ești bun. Vreau să-ți povestesc ceva care s-a întîmplat unui prieten de-al meu. Era funcționar cu mine, la Vamă. Într-o zi, un căpitan în rezervă, un domn bogat, gras și bun, dar naiv ca un copil, vine să plătească ceva. Prietenul meu zice : „Lasă banii și întoarce-te mai tîrziu pentru chitanță, căci trebuie să fie semnată de superior". Căpitanul a lăsat banii. Prietenul meu îi luă, ieși afară, îi jucă și îi pierdu. Și cînd căpitanul s-a întors, amicul meu a spus că el n-a primit nimic ! Acela a protestat, s-a dus la superiori, dar nu a avut chitanță și toți

i-au rîs în față. Totuși, prietenul meu a fost dat afară din port... da, să tot fie patru luni de-atunci, îmi amintesc, era în timpul carnavalului. Și s-a dus să danseze. Se amețise, băuse. Nu mai avea un ban. Ieșind de la bal a făcut o congestie pulmonară și a căzut sub o bancă, pe o stradă. L-au dus la spital. Cînd a ieșit, slab și fără putere, nu avea casă, nu avea masă. Dormea în magaziile portului, tușea și avea coșmaruri. Visa mereu pe căpitanul care-l urmărea, îl urmărea... ca în scenele de la cinematograf. Și iată-l într-o seară, chiar pe căpitan, căutîndu-l în magaziile portului. Prietenul credea că visează, dar celălalt îi spuse : „știi, a trecut destul timp de cînd te caut. Am aflat că te-au dat afară din cauza acelei sume de bani, însă pe mine mă revoltă faptul că superiorii tăi și toți ceilalți știau adevărul. E mai bine și pentru tine : să recunoști cu mîna pe inimă. Am dat acei bani sau nu ?" Prietenul răspunse : „Da". Atunci căpitanul continuă : „Să încercăm să îndreptăm lucrurile. Eu nu vreau să te nenorocesc. Vino în casa mea, îți dau adresa mea ; vino mîine și împreună o să mergem la superiorii tăi". Foarte bine ! Dar nici a doua zi și nici după aceea prietenul meu nu s-a dus. Îi era frică. Timpul era oribil, iar el nu se mișca din adăpostul lui. Tușea și un hamal îi aducea din cînd în cînd puțin lapte cald. Ce vreme era ! Ce vreme ! repeta Giacinto și-și săltă capul, privind în jur să se convingă că noaptea era frumoasă. Efix asculta, cu capul pe genunchi și cu fața sprijinită în mînă, cum fac copiii, atenți la basme.

— Dar într-o zi m-am hotărît și m-am dus.

Tăcere. Chipurile celor doi bărbaţi se întunecaseră şi amîndoi lăsară ochii în jos. Umărul lui Giacinto tremura în convulsii, dar el îl ridică şi îl scutură încercînd parcă să se elibereze de tremur şi reluă cu o voce mai aspră :

— Da, eu eram, ai înţeles. M-am dus la căpitan. Nu era acasă, dar camerista, o fată palidă care vorbea încet, m-a lăsat să aştept în anticameră. Încăperea era aproape întunecată, dar mi-aduc aminte că atunci cînd s-a deschis o uşă pardoseala roşie lucea ca spălată cu sînge. Am aşteptat ore în şir. În sfîrşit, căpitanul s-a întors ; era împreună cu nevastă-sa, grasă ca şi el şi tot atît de bună. Păreau doi copii enormi, rîdeau gălăgios. Doamna deschise uşile ca să mă vadă bine. Eu tuşeam şi mă clătinam. Şi-au dat seama că-mi era foame şi m-au invitat să intru în sufragerie. Eu, îmi amintesc, m-am ridicat, apoi m-am prăbuşit lovindu-mă cu capul de marginea unei laviţe. Nu ţin minte altceva. Cînd mi-am revenit eram în pat, în casa lor. Camerista îmi aducea o ceaşcă cu supă într-un vas de argint şi-mi vorbea cu mare respect. Am rămas acolo mai mult de o lună, Efix, înţelegi, patruzeci de zile. M-au îngrijit, au încercat să mă angajeze undeva, dar era greu de găsit de lucru, pentru că toţi ştiau acum povestea mea. De altfel şi eu doream să plec departe, dincolo de mare. Ceea ce am suferit eu în acel timp nimeni nu poate să ştie. Căpitanul, nevasta lui, servitoarea, îmi apar mereu în vis, îi văd chiar şi cînd sînt treaz, pînă şi acum, aici, în faţa mea. Erau buni, dar eu aş fi vrut să mă ascund, să nu-i mai văd. Cel mai rău era că nu *puteam* să plec din casa lor. Stăteam acolo, prostit, aşezat, nemişcat, ascultînd-o pe doamna care vorbea, vorbea, vorbea, sau în tovărăşia servitoarei care tăcea. Stăteam la masă cu ei, îi auzeam glumind, făcînd proiecte pentru mine, ca şi cum aş fi fost fiul lor, şi totul mă apăsa, mă umilea. Şi totuşi nu *puteam* să plec. În sfîrşit, într-o zi, doamna văzîndu-mă complet vindecat m-a întrebat ce intenţii aveam. Eu i-am spus că doream să vin la mătuşile mele de-aici, vorbindu-i ca despre nişte persoane cu stare. Atunci mi-au cumpărat biletul de călătorie şi mi-au dăruit şi bicicleta ! Mi-am dat seama că era timpul să plec şi am plecat ; am venit aici. Ce eliberare, în principiu ! Dar acum, în casa mătuşilor, sînt ca şi acolo — şi nu ştiu...

Un strigăt care avea ceva zeflemitor traversă liniştea povîrnişului, deasupra celor doi bărbaţi şi Giacinto sări surprins, crezînd că cineva ascultase povestirea lui şi-şi bătea joc de el. Dar văzu o formă mică, cenuşie, lungă, urmată de o alta mai neagră şi mai scurtă, sărind ca şi cum ar zbura dintr-un tufiş în altul, în jurul colibei şi dispărînd fără să-ţi lase nici măcar timp să iei o piatră s-o loveşti.

Şi Efix se ridicase.

— Vulpile, spuse încet. Lasă-le să alerge ; fac dragoste. Par spiriduşi uneori, adăugă în timp ce Giacinto se aşeză din nou pe pămînt, tăcut. Ai văzut cît erau de lungi ? Mănîncă strugurii acri, ca dracii.

Dar Giacinto nu mai vorbea. Nici Efix nu ştia ce să spună, dacă să-l roage să povestească mai departe, sau să-l menajeze, dacă să comenteze în bine sau în rău cele ce auzise. Iată de

ce rămase trist, toată ziua. Așa se întîmplă uneori, în viață ! Dar ce să spună ? În fond era mulțumit că trecerea vulpilor îl făcuseră pe Giacinto să tacă ; totuși ceva trebuia să spună.

— Deci... acel căpitan ? Se vede că era un om înțelept. Înțelegea că tineretul... tineretul... este supus greșelii. Și apoi cînd ești orfan ! Hai, ridică-te, vrei să mănînci ?

Intră în colibă și se întoarse afară cu o ceapă. Giacinto stătea nemișcat, abătut, poate căindu-se de spovedania lui și nu mai încercă să vorbească. Mirosul cepii se amesteca cu parfumul ierburilor din jur, al viței și al salciei ; vulpile au trecut iar ; Efix mîncă, dar pîinea i se păru amară. Și de două sau trei ori a fost tentat să spună ceva ; dar nu putea, nu putea ; îi părea un vis. În sfîrșit îl scutură pe Giacinto, încercînd să-l ridice, spunîndu-i cu blîndețe :

— Hai, vino înăuntru ! Frigurile sînt peste tot.

Dar corpul băiatului părea de bronz, întins, greu, lipit de pămînt, de parcă nu voia să se mai ridice. Efix intră iar în colibă, dar întîrzie să închidă ochii, chiar și în somn avea credința că trebuia să comenteze istorisirea lui Giacinto ; nu știa totuși cum, în bine sau în rău.

„Trebuie să-i spun : ei bine, curaj, te vei îndrepta ; și-apoi erai un copil, un orfan..."

Dar o visă pe Noemi cu ochii ei răi spunîndu-i încet, cu dinții strînși : „Îl vezi ? Îl vezi ce soi de om e ?" Se trezi cu o greutate pe inimă.

Multe zile după aceea nu-l mai văzu ; Efix începu să se neliniștească din cauza băiatului, dar și pentru că zarzavaturile și fructele zăceau în

umbra colibei fără să vină să le mai ia nimeni. În fiecare seară, don Predu, avînd moșii întinse la mare, trecea pe aici la întoarcerea în sat și dacă-l vedea pe argat îndrepta arătătorul spre pămîntul verișoarelor, atingîndu-și apoi pieptul, ceea ce însemna că aștepta expropierea ca să intre astfel în posesia moșiei, dar Efix, obișnuit cu această mimică, saluta și, la rîndul lui, făcea semn că nu, că nu, cu mîna și cu capul.

După mărturisirea lui Giacinto, argatul se înspăimînta ori de cîte ori îl vedea pe don Predu. Îi părea mai zeflemitor ca de obicei. Într-o seară îl așteptă lîngă gardul viu și-l întrebă :

— Don Predu, spune-mi, l-ai văzut pe stăpînul meu ? Alaltă-seară a fost aici că avea friguri și acum sînt îngrijorat din pricina lui.

Don Predu rîse de pe șaua calului, cu rîsul lui forțat, cu gura închisă, cu obrajii umflați.

— Ieri seară l-am văzut jucînd cu Milese. Ba chiar pierdea !

— Pierdea, repetă Efix, smerit.

— Cum spui ! Vrei să cîștige mereu ?

— Mie mi-a spus că nu joacă niciodată...

— Și tu-l crezi ? Nu spune adevărul nici dacă-l pici cu ceară. Dar nu-i băiat rău. Crede și el ce minte, cum fac copiii.

— Întocmai ca ei.

— Un copil mare care are totuși toți dinții. Și cum mai mușcă ! Vă va mînca pînă și moșioara, Efix, ține minte. Cum mă vezi și cum te văd ! Dacă nu, poți să-mi tragi o mamă de bătaie !

Efix îl privea de jos, înspăimîntat, iar bărbatul voinic, stînd călare, îi părea, în amurgul sîn-

geriu, o pasăre vestitoare de nenorocire, unul dintre acei monştrii nocturni de care se temea.

— Isuse, salvează-ne, Sfîntă Fecioară, gîndeşte-te la noi...

Don Predu se îndepărtase de-acum, cînd Efix, ajungîndu-l din urmă, îi dădu cu amîndouă mîinile un coş plin cu fructe şi legume.

— Don Predu, trimite astea cu servitoarea dumitale stăpînelor mele. Eu nu pot lăsa moşia şi domnişorul Giacinto văd că nu vine.

La început bărbatul îl privi surprins. Apoi un surîs binevoitor îi flutură pe buzele cărnoase. Ridică un picior şi spuse :

— Uite aici, e loc.

Efix vîrî coşul în traistă şi în timp ce don Predu pleca, fără să mai spună ceva, el se întoarse la colibă. Îi era teamă că stăpînele l-or certa ; ştia că făcuse o mare greşeală, dar nu se căia. O mînă nevăzută îl împinsese şi el ştia că toate acţiunile făcute astfel, prin forţe supranaturale, sînt acţiuni bune. Îl aşteptă pe Giacinto pînă tîrziu. Luna plină lumina valea, iar noaptea era aşa de clară, încît se zărea umbra fiecărei stele. Nici fantomele nu încercau să iasă în noaptea asta, atîta lumină era. Chiar şi murmurul apei nu mai era însoţit de zbaterea aripilor de *panas*. Şi duhurile stăteau liniştite în noaptea asta. Numai argatul nu putea dormi. Se gîndea la povestea lui Giacinto şi a căpitanului din port, încercînd o stare de nemărginită blîndeţe şi tristeţe în acelaşi timp. Toţi, în lume, păcătuim mai mult sau mai puţin, mai devreme sau mai tîrziu. Şi de ce ? Căpitanul nu l-a iertat ? De ce nu trebuie să-i iertăm pe ceilalţi ? Ah, dacă toţi s-ar

ierta la nesfîrşit ! Lumea ar avea pace, totul ar fi clar şi liniştit ca în noaptea asta cu lună. Se ridică apoi să dea o raită pe moşie. Dar pe cărăruia albă se desena pînă şi umbra florilor ; frunzele smochinilor de India păreau spini, în umbră, iar acolo, unde apa rîului era nemişcată, se vedeau stelele.

O umbră care se mişca în spatele gardului viu, între arini — e un animal diform, negru, cu picioare de argint. Scîrţîie pe nisip, se opreşte.

Efix, alergînd înapoi spre moşie, părea că zboară, atît era de înspăimîntat.

— Tu eşti ? Tu eşti ? M-ai speriat.

Giacinto îşi trase într-o parte bicicleta şi îl urmă în linişte ; dar odată ajunşi în faţa colibei se aruncă iar la pămînt, gemînd :

— Efix nu mai pot, nu mai pot. Ce-ai făcut ! Ce-ai făcut !

— Ce-am făcut ?

— Nu ştiu bine nici măcar eu. A venit servitoarea unchiului Pietro, să aducă un coş, zicînd că l-ai dat tu stăpînului. Erau mătuşa Ruth şi mătuşa Noemi în casă, pentru că mătuşa Ester era la rugăciune. Am luat coşul şi am mulţumit servitoarei, i-am dat pînă şi bacşiş ; apoi, mătuşa Noemi a căzut jos ca lovită de trăznet. Mătuşa Ruth a crezut-o moartă şi a început să strige. A alergat să o cheme pe mătuşa Ester. Ea a venit înspăimîntată şi pentru prima oară chiar şi ea m-a privit pieziş şi mi-a spus că am venit să le omor. Oh, Doamne, Doamne, oh, Doamne. Eu stropeam faţa mătuşii Noemi cu oţet şi plîngeam, îţi jur pe memoria mamei mele ; plîngeam fără să ştiu de ce. În sfîrşit, mătuşa Noemi şi-a

revenit și m-a îndepărtat cu mîna spunînd: „era mai bine să fi murit înainte de această zi". Eu am întrebat: „de ce, de ce, mătușa mea Noemi, pentru ce?" Și ea m-a îndepărtat cu o mînă, acoperindu-și ochii cu cealaltă. Ce necaz! De ce am venit, Efix? Pentru ce?

Argatul nu știa să răspundă. Acum vedea, da, toată greșeala săvîrșită de el dînd coșul lui don Predu, și acum se gîndea cum să îndrepte lucrurile, dar nu vedea nici o posibilitate. Nu știa de ce, dar o dată mai mult, simțea toată greutatea nenorocirilor stăpînelor lui apăsîndu-i umerii.

— Stai liniștit, spuse în fine, m-oi întoarce mîine în sat și-o să îndrept totul!

Atunci lui Giacinto îi veni inima la loc.

— Tu trebuie să le spui mătușilor că nu eu am fost cel care te-a sfătuit să-l rogi pe unchiul Pietro să aducă coșul. Ele așa cred. Sînt convinse și, mai ales, cred că eu caut să mă vîr în sufletul unchiului Pietro, ca să le fac în ciudă. Eu sînt prieten cu toți; de ce nu ar trebui să fiu și cu unchiul Pietro? Dar mătușile știu că el vrea să cumpere moșia. Ce vină am eu? Ce, sînt eu cel care vrea s-o vîndă?

— Nimeni nu vrea s-o vîndă. De ce vorbești de aceste lucruri? Dar tu, sufletul meu, tu... tu alaltăseară spuneai asta, spuneai altceva; promiteai marea cu sarea să le faci fericite pe mătușile tale; și ieri seară, în schimb, te-ai dus să joci cărți.

— Jucînd de mai multe ori, se cîștigă. Eu vreau să cîștig, tocmai pentru *ele*. Nu, nu vreau să mai fiu povară. Vreau să mor. Vezi, adăugă încet,

acum după întîmplarea de azi, îmi pare că mă aflu încă în casa căpitanului. Așa să-mi ajute Dumnezeu, Efix!

Efix asculta cu teamă. Simțea că este iar în fața destinului tragic al familiei de care era legat ca mușchiul de piatră, și nu știa ce să spună, nu știa ce să facă.

— Oh, suspină adînc Giacinto. Dar de aici o să plec precis. Nu aștept să mă gonească ele. Sînt fără milă, mai ales mătușa Noemi. Nu mă interesează, deloc. Ea nu a iertat-o nici pe mama, cum poate să mă ierte pe mine? Dar eu, dar eu...

Lăsă capul în jos și scoase din sacoșă o scrisoare.

— Vezi, Efix? Știu totul. Dacă mătușa Noemi nu a iertat-o pe mama după această scrisoare, cum ar putea avea suflet bun? Tu știi ce este cu această scrisoare, ai dus-o tu, mătușii Noemi. Și eu i-am luat-o. În ziua sosirii mele stătea pe pat. Eu n-am citit nici un rînd; azi am luat-o din dulap. Este a mea... este de la mama mea. Această scrisoare nu e demnă să stea acolo, la ele.

— Giacinto! Dă-mi-o! spuse Efix întinzînd mîinile. Nu e a ta. Voi vorbi eu cu ele, se vor împăca. Tu așteaptă-mă aici. Dar dă-mi scrisoarea.

Giacinto îl privi. Umărul îi tremura, dar ochii îi erau reci, aproape cruzi. Atunci Efix se ridică, îi puse mîinile pe spate, îi șopti la ureche un cuvînt:

— Hoțule!

Giacinto avu impresia că este atacat de un vultur bărbos. Deschise mîinile și scrisoarea căzu pe pămînt.

VII

ÎN ZORI EFIX o porni spre sat. Privighetorile cîntau și toată valea era de culoare aurie — un auriu albăstrui ca al cerului luminos. Cîțiva pescari se vedeau nemișcați, ca pictați pe verdele țărmului și în același timp pe verdele apei stătute între pietrele albe.

Deși era devreme, cînd ajunse în sat Efix o văzu pe cămătăreasă torcînd în curte, între purcelușii grași și porumbeii care se giugiuleau. O salută făcîndu-i semn că va trece mai tîrziu. Ea îi răspunse agitînd fusul ; putea aștepta, nu se grăbea.

Mai incolo, o văzu pe mătușa Pottoi, cu o strachină cu lapte pentru masa băieților. Efix vru să treacă mai departe, dar bătrîna începu să vorbească tare și el trebui să se oprească s-o asculte.

— Ei bine, ce ți-am făcut ? pentru că se iubesc copiii, trebuie să ne urîm noi, bătrînii ?

— Mă grăbesc, cumătră Pottoi.

— Știu, este supărare mare în casa stăpînelor tale. Dar nu e vina mea. Și eu pierd din pricina asta. Stăpînul tău vrea ca Grixenda să stea acasă, să nu mai umble desculță, să nu mai meargă să spele rufele la rîu. Trebuie să fac pe servitoarea, dar o fac cu plăcere dacă este vorba de fericirea copiilor.

— Doamne, ajută-ne ! suspină Efix. Lasă-mă cumătră Pottoi. Roagă-te lui Cristos, roagă-te Sfintei Fecioare tămăduitoarea.

— Salvarea e în noi, hotărî bătrîna. Trebuie să ai inimă, nimic altceva...

„Trebuie să ai inimă“ repetă Efix intrînd la stăpînele lui. Peste tot în curte era liniște și soare. Înflorea iasomia deasupra fîntînii, și oasele morților se zăreau în iarba aurie a vechiului cimitir. Muntele înconjura cu verde și alb casa. O coloană mică, căzuse de pe balcon și zăcea printre pietre, ca resturile unui foc de artificii. Peste tot era liniște. Intrînd, Efix văzu coșul trimis de el cu don Predu, aproape gol, așezat pe un scaun, semn că legumele fuseseră deja vîndute. Rămîneau numai fructele galbene de sfîntul Ion : îi părea că visează. Se așeză și întrebă :

— Unde sînt celelalte doamne ? Ce s-a întîmplat ?

— Ester este la biserică, Noemi e sus, spuse doamna Ruth, aplecată să facă cafeaua.

Și nu mai adăugă nimic, pînă la sosirea surorilor : doamna Ester, cu degetele ieșite prin împletitura șalului, Noemi palidă, tăcută, cu pleoapele vinete, plecate.

Efix nu îndrăznea să le privească. Se ridică respectuos în fața lor, în timp ce ele se așezau pe scaune ; și numai după ce doamna Ester a întrebat : „Efix, știi ce s-a întîmplat“ el ridică ochii și văzu că Noemi îl fixa cum un judecător fixează acuzatul.

— Știu. Dar vina este a mea. Am făcut-o însă cu gînd bun.

— Tu ai făcut-o cu gînd bun ! Ar fi frumos dacă ai face-o cu gînd rău. Dar în timp...

— Ei bine, nu e un dușman ! E o rudă la urma urmei !

— Lumea ta, moartea ta, Efix !

— Ei bine, nu se va mai întîmpla, vreau să zic !

— A plecat ? întrebă doamna Ester tulburîndu-se.

— Plecat ? Don Predu ? Unde ?

— Cine vorbește de Predu ? Eu vorbesc de acel nenorocit...

Efix privi coșul...

— Eu vorbeam de don Predu, de ceea ce am făcut ieri.

Noemi zîmbi, dar un zîmbet care-i trase gura și ochiul spre urechea stîngă.

— Efix, spuse cu voce aspră, noi vorbim de Giacinto. Tu, cînd se vorbea de venirea lui, spuneai : „Dacă se comportă rău eu o să-l alung". Ai spus asta, da sau nu ?

— Am spus.

— Și acum ține-ți făgăduiala. Giacinto este nenorocirea noastră.

Efix lăsă puțin capul în jos ; se înroși și se rușină că se înroșise ; dar imediat își făcu curaj și întrebă :

— Pot să spun o vorbă ? Dacă e spusă rău e ca și cum n-aș fi spus-o.

— Vorbește, totuși.

— Băiatul mie nu-mi pare rău. A fost pînă acum prost condus. Și-a pierdut părinții în cel mai prost moment pentru el, și a rămas ca un copil singur în stradă și s-a pierdut. Trebuie adus pe calea cea bună. Acum, aici în sat, nu știe ce face, are friguri, se plictisește, merge să joace și să facă dragoste. Dar are gînduri bune, e binecrescut. A fost nerespectuos vreodată ?

— Asta nu... interveni doamna Ester, și chiar doamna Ruth făcu semn că nu.

Dar Noemi spuse cu voce amară, strîngînd încet pumnii și îndreptîndu-se spre Efix.

— De cînd a venit nu a făcut altceva decît să nesocotească totul. A venit fără să spună nimic. Abia sosit, s-a împrietenit cu toată lumea care ne disprețuiește. Apoi a început s-o iubească pe fata cea mai nedemnă din rasa Galte. Una care merge desculță la rîu ! Și e un trîntor, și trăiește în viciu, tu singur o spui. Dacă asta nu e lipsă de respect pentru noi, pentru casa noastră, atunci ce este ? Spune tu, cu inima curată.

— E adevărat, admise Efix... Dar e un băiat bun, repet. Ar trebui să-l ajutați, să-i căutați de treabă. Apoi vreau să mai spun ceva.

— Și vorbește o dată ! spuse Noemi, dar cu atîta dispreț că el simți că îngheață. Totuși încercă.

— Eu cred că trebuie să-și întemeieze propria lui familie. Dacă o iubește cu adevărat pe fata aceea... de ce nu-l lăsați să se însoare cu ea.

Noemi sări în sus, sprijinindu-și de scaun picioarele care-i tremurau.

— Te-a plătit ca să vorbești așa ?

Atunci el avu curajul s-o privească în ochi și un singur răspuns : „eu nu sînt deprins să fiu plătit" îi umplu gura de amăreală. Dar își înghiți cuvintele și saliva, pentru că o vedea pe doamna Ester trăgînd-o de vestă pe Noemi și pe doamna Ruth, palidă, privindu-l rugător ; înțelegea că ele au ghicit răspunsul și știau că nu era el un servitor care să se lase plătit.

— Doamna Noemi ! Dumneavoastră spuneţi lucruri pe care nu le gîndiţi. Nepotul dumneavoastră nu are bani ca să mă poată plăti şi cînd îi va avea nu-i vor ajunge ! spuse totuşi tremurînd de ciudă şi Noemi se aşeză iar, punînd mîinile pe genunchi să nu se vadă cum îi tremurau.

— Ceva bani, are ! Nu ai lui, dar îi are !

— Şi cine-i dă ?

Şase ochi îl priviră uimţi. Noemi încercă să zîmbească dispreţuitor, dar doamna Ester puse o mînă pe mîna lui şi-i vorbi cu blîndeţe.

— Ia bani de la Kallina. Noi credeam că tu ştiai, Efix ! Ia banii de la cămătăreasă, cu camătă şi Predu i-a semnat cîteva poliţe, pentru că speră să ia moşia, înţelegi.

Înţelegea. Cu capul plecat, cu ochii închişi, livid, deschidea şi închidea pumnii înspăimîntat şi nu reuşea să le răspundă.

— Şi dumneavoastră credeaţi că eu ştiu ? Şi cum... şi pentru ce ?... se întreba.

— Da, spuse Noemi cu cruzime. Noi credeam că tu ştiai toate astea, nu numai atît, dar tu garantai pe lîngă prietena ta Kallina.

— Prietena mea ? ţipă el atunci deschizînd ochii înspăimîntaţi. Şi văzu roşu. Strigă încă cîteva cuvinte, dar fără să ştie ce spune şi alergă agitînd bereta ca şi cum ar vrea să stingă un incendiu.

Se trezi în curtea cămătăresei. Totul era liniştit în acea arcă a lui Noe. Porumbeii albi gîngureau, pe arhitrava uşii, sub o coardă de viţă care trimitea o ghirlandă aurie peste bolta sub care cămătăreasa torcea, stînd cu picioarele mici, goale, în nişte pantofi croşetaţi şi cu basmaua împăturită pe cap. Furia lui Efix tulbură liniştea locului.

— Spune-mi repede cum merg treburile domnişorului Giacinto.

Cămătăreasa ridică sprîncenele spîne şi îl privi placid.

— El te trimite ?

— Mă trimite dracu să te ia ! Vorbeşte, şi repede, hai.

Cu un gest ameninţător îi opri fusul şi ei i se făcu frică, dar n-o arăta.

— Te trimit stăpînele tale, atunci ? Ei bine, spune-le să nu se îngrijoreze. Au timp să plătească, nu mă grăbesc. În total am dat patru sute de scuzi băiatului. El a început să-mi ceară bani de cînd erau la sărbătoare. Vroia să facă impresie bună. Spunea că aşteaptă bani de pe continent. Mi-a lăsat apoi o poliţă semnată de don Predu. Cum puteam să-l refuz ? Apoi s-a întors aici. Mi-a spus că banii de pe continent îi jucase cu Milese şi-i pierduse. Eu i-am spus că am să mă duc cu poliţa la don Predu. Atunci s-a înspăimîntat şi mi-a adus o alta, semnată de doamna Ester. Atunci i-am dat alţi bani. Cum puteam să spun nu ? Tu nu ştiai nimic ? trase ea concluzia începînd iar să toarcă.

Efix era distrus. Îşi amintea că doamna Ester îi scrisese pe ascuns lui Giacinto să vină ; pe ascuns putea chiar să-i fi semnat poliţa. Cum ar putea să plătească ? Îi părea că nu se mai poate mişca, că avea picioarele umflate, îngreunate de tot sîngele care i se scurgea în jos, lăsîndu-i goală inima şi capul, iar mîinile inerte. Cum or să plătească ?

Şi cămătăreasa torcea, şi porumbeii gîngureau, şi găinile ciuguleau muştele de pe burta rozalie a purceilor întinşi la soare. Toată lumea era liniştită. El singur se chinuia.

— Ah, deci nu ştiai asta? Eu credeam că o parte din bani au păstrat ele, doamnele, ca să te plătească. De altfel vroiam să-i propun lui don Giacinto să scadă cei zece scuzi pe care tu mi-i datorai, dar în sinea mea m-am gîndit că nu era bine; dacă totuşi, reînnoieşte poliţa, vreau să fie o singură socoteală.

Efix făcu un efort să se mişte. Îşi trase din nou bereta de pe cap şi începu să şi-o fluture, pe faţă, nebun de disperare.

— Ah, blestemată ce eşti... să te ia dracu! ah, ce-ai făcut!

În curticică se făcu o învălmăşeală cumplită; porumbeii zburară pe acoperiş, pisicile se căţărară pe pereţi, numai femeia tăcea ca să nu se adune lumea, dar se aplecă ca să se ferească de lovituri şi se apăra cu fusul, sărind dîndu-se înapoi şi cînd fu în bucătărie, de după uşă apucă cu amîndouă mîinile un vătrai şi se îndreptă, hotărîtă, spre perete, înfricoşătoare ca Nemesis cu buzduganul. Astfel îl făcu pe bărbat să se dea înapoi, spunîndu-i şoptit, ameninţător:

— Cară-te asasinule! Cară-te...

El se dădea înapoi.

— Pleacă! Ce vrei tu de la mine? Vin eu să vă caut, poate? Voi veniţi, cu toţii, la mine, cînd foamea sau viciile vă împing. A venit don Zame, au venit fiicele lui, a venit nepotul lui. Ai venit şi tu, fioros ca lupul înfometat. Cară-te!

Efix era la uşă: cămătăreasa îl urmărea.

— Ba chiar trebuie să-ţi spun că nu vreau să mai aştept, odată ce m-ai tratat aşa. Sau îmi plătiţi la scadenţă, în septembrie, sau protestez poliţa. Şi dacă semnătura e falsă, îl bag pe băiat în închisoare. Du-te!

El a plecat. Dar nu s-a întors acasă; mergea prin ţinutul pustiu sub soare; se împiedica în pietrele vulcanice împrăştiate ici şi colo, şi i se părea că un cutremur, cel de care amintea tradiţia, se dezlănţuia chiar în dimineaţa aceea.

Se învîrti printre ruine şi i se părea că e datoria lui să scormone, să scoată cadavrele dintre dărîmături, comorile de sub pămînt, dar nu putea, aşa singur, slab, neştiind de unde să înceapă. Trecînd prin faţa bisericii o văzu goală şi intră. Nu era slujbă, dar slujnica curăţa biserica şi se auzea fîşîitul măturii în liniştea întunericului, de parcă vechile castelane ar fi trecut pe acolo cu veşmintele lor de brocat tîrşîit strident.

Efix îngenunchie în locul obişnuit, sub anvon. Îşi sprijini capul de coloană şi începu să se roage. Sîngele îi curgea prin vine, cald şi greu ca lava. Frigurile nu-i dădeau pace. Razele oblice de pulbere argintie care cădeau din tavan pe ruine îi păreau găuri albe pe pardoseala neagră şi figurile palide ale tablourilor priveau toate în jos, se aplecau, stăteau să se desfacă şi să cadă. Sfînta Magdalena înaintă arătîndu-se în faţa lui, din rama neagră a tabloului, abia deslușindu-se. Dragostea, tristeţea, remuşcarea şi speranţa îi rîdeau şi-i plîngeau în ochii adînci şi pe gura amară. Efix o privea, o privea şi-şi închipuia că-şi aminteşte o viaţă de demult, foarte îndepărtată, iar ea îi fă-

cea semn să se apropie, să o ajute să coboare, să o urmeze. Închise ochii. Capul îi tremura. I se părea că merge cu sfînta pe nisip, de-a lungul rîului, sub lună. Mergeau, mergeau, tăcuți, atenți. Ajungeau pe un drumeag lîngă pod. Acolo închipuirea lui se tulbura. Era un car în care ședea Lia, ascunsă în mijlocul desagilor din piele. Carul a dispărut în noapte, dar pe pod, sub lună, a rămas don Zame mort, întins în praf, cu o pată umflată, violacee ca un bob de strugure, pe ceafă. Efix îngenunchea lîngă cadavru și îl mișca. „Don Zame, stăpînul meu, sus, sus! Fiicele dumneavoastră vă așteaptă!“ Don Zame rămînea nemișcat. Și suspină atît de puternic încît femeia de serviciu se apropie de el cu mătura.

— Efix, ce ai? Te simți rău?

El holbă ochii înspăimîntați și parcă o vedea din nou pe Kallina cu bîta, care-i striga: „Asasinule!“

— Am friguri, simt că mor. Aș vrea să mă spovedesc...

— Și ai venit chiar aici? Dacă nu te spovedești lui Cristos! murmură femeia zîmbind ironic; dar Efix își sprijini iar fruntea de stîlpul anvonului și cu ochii ridicați către altar începu să bolborosească cuvinte confuze; lacrimi mari îi curgeau pe obraji, coborau spre bărbia tremurîndă, cădeau picătură cu picătură pînă la pămînt.

Giacinto îl aștepta întins în fața colibei. Văzîndu-l cum abia venea cu coșul gol în mînă, părînd că-l tîrăște pe jos, înțelese că știa totul. Mai bine! Așa putea să se elibereze de cea mai rușinoasă parte din greutatea care-l strivea: tăcerea.

— Povestește-mi, spuse în timp ce Efix ședea fără să lase coșul. Povestește! repetă el mai puternic, în timp ce celălalt tăcea. Și acum?

Efix suspină.

— Și acum?! Stăpînele mele s-au calmat puțin pentru că le-am făgăduit să te gonesc, înțelegi? Ele cred că polițele sînt într-adevăr semnate de don Predu, iar eu nu am avut curajul să le spun adevărul că semnăturile sînt false; spune-mi sînt false, așa-i? Ah, da, e adevărat? Ah, Giacinto, sufletul meu. Ce-ai făcut! Și acum? Te vei duce la Nuoro? Vei munci? Vei pleca?

— Este atît de mult... e o sumă atît de mare, Efix. Cum să fac?

Dar Efix îi vorbea încet, aplecat asupra lui delirînd:

— Du-te, fiul lui Dumnezeu, du-te! Eu aș fi vrut ca tu să nu pleci, dar dacă eu însumi îți spun să te duci este pentru că nu există altă salvare. Amintește-ți lucrurile frumoase pe care le spuneai, alaltăseară. Spuneai: vreau ca mătușile să stea bine, vreau casa să renască... Aceste lucruri le gîndeam și eu cînd te așteptam să vii aici. Și în schimb... În schimb, dacă nu plătești, cămătăreasa va scoate moșia la licitație sau te va trimite în închisoare pentru semnături false; iar ele or să ceară de pomană... Asta ai făcut tu, asta! Știu că n-ai făcut-o din răutate. Tu care promiteai, alaltăseară, atîtea lucruri frumoase, tu, fiul lui Dumnezeu.

Spinarea lui Giacinto începu să tremure iar. Săltă capul, sub fața aplecată a lui Efix, și se priviră disperați.

— N-am făcut-o din răutate. Doream să cîştig. Dar cum se face în ţinutul ăsta? Tu o ştii, tu care ai rămas aşa... aşa... de sărac.

— Mătuşile nu vor pune un ban, reluă după un moment de tăcere neliniştit. Da, este chiar şi semnătura mătuşii Ester; a trebuit s-o fac pentru că... da, cămătăreasa nu-mi dădea credit. Dar eu voi plăti, vei vedea, şi dacă nu, mă voi duce la închisoare. Nu contează!

— La închisoare? Nu, asta n-o voi permite eu, nu.

— Tu, deci, ai bani Efix?

— Dacă aş fi avut, nu aş fi fost aci aşa distrus. Aş fi retras deja poliţele.

— Ce să fac Efix, atunci? Ce să fac?

— Ei bine, ascultă: te vei duce iar la cămătăreasă şi o vei face să-ţi dea o sută de lire ca să pleci la Nuoro. Acolo vei căuta de lucru. Important este să apuci pe altă cale, acum; să te ridici odată pentru totdeauna. Înţelegi?

Dar Giacinto, care pînă în ultimul moment sperase în ajutorul argatului, nu răspunse, nu mai vorbi. Închis în sine ca un animal bolnav, auzea lăcustele zburînd şi fîşîind printre frunzele uscate şi urmărea cu o privire prostită zbaterea aripilor lor irizate. Două îi căzură în mînă, verzi şi dure ca de metal. El tresări. Se gîndea la Grixenda, se gîndea că trebuie să plece şi să n-o mai vadă niciodată, că e atît de sărac încît trebuia să renunţe chiar şi la ea, aşa săracă cum este. Îşi ascunse faţa în iarbă, suspinînd fără să plîngă, cu umerii tremurînd din pricina frigurilor.

VIII

ERA O JOI seară şi cămătăreasa nu torcea de teama *Giobianei, Sfînta Joi*, care se arată numai torcătoarelor nocturne făcîndu-le rău. Se ruga, în schimb aşezată pe scăriţa de dinaintea uşii, sub ghirlanda de viţă argintie şi întunecată în bătaia lunii, şi, de fiecare dată cînd privea în jur, avea impresia că vede, ici şi colo, sub gardul de smochini de India, ochii verzi, strălucitori de mînie ai lui Efix. Erau licuricii. Pînă şi ea credea în lucruri fantastice, în viaţa supranaturală a fiinţelor nocturne. Îşi aminti ceva, de pe vremea cînd era fată săracă şi mergea să ceară de pomană sau să culeagă mărăcini printre ruinele Castelului, iar foamea şi frigurile nu-i dădeau pace ca nişte cîini turbaţi. Într-o zi, coborînd pe pietrişul ascuţit ca acele, în faţă cu soarele de un roşu aprins, peste munţii vineţii din Dorgali, un domn o ajunse din urmă tăcut, şi o atinse pe spate. Era îmbrăcat în culorile soarelui şi ale munţilor, iar la chip semăna cu feciorul lui don Zame Pintor, mort de tînăr. Ea îl recunoscu imediat: era Baronul, unul dintre foştii baroni a căror spirite trăiau încă printre ruinele Castelului, în subteranele săpate în coline şi care ajungeau în mare.

— Copilo, îi spuse cu voce străină, aleargă la moaşă şi roag-o să vină în noaptea asta sus, la Castel, pentru că Baroana, soţia mea, are dureri. Aleargă, salvează un suflet. Păstrează secretul. Ţine asta.

Dar Kallina tremura sprijinindu-se de legătura ei de lemne, care așezată contra luminii soarelui cărămiziu îi părea un nor negru ; nu a putut deci să întindă mînuța și monedele de aur pe care Baronul i le-a dat au căzut pe pămînt.

El dispăru. Kallina aruncă lemnele ; culese banii înspăimîntată ca o pasăre care culege fărîmiturile, apoi fugi sprintenă — dar moașa, văzînd monedele calde, umede în pumnii ei fierbinți îi scuipă în față ca să-i alunge teama, spunîndu-i rîzînd.

— Du-te că ai febră și delirezi ; monedele le-ai găsit. Se găsesc și acum din astea sub Castel. Dă-mi-le, o să fac să se înmulțească.

Kallina i le dădu ; păstră numai una găurită pe care și-o puse la gît cu un șnur roșu.

— Du-te, îi spuse femeii. Salvează un suflet : dumneata te prefaci că nu crezi ce-ți spun eu pentru că țin secretul. Și-l voi păstra oricum.

Căzu apoi la pămînt ca moartă. Moașa nu se lăsă pînă n-o făcu să spună că-i o halucinație a febrei, dar o făcu pentru ca ea, Kallina, să țină secretul. Între timp monedele se înmulțeau cu fiecare ca rodiile ce le vedea acolo jos, verzi și roșii, în jurul curții lui don Predu Pintor.

Într-o seară a avut același sentiment de bucurie și de teamă ca atunci, așa bătrînă cum era. Apăru, un domn tînăr, întocmai ca Baronul. Era Giacinto. Și de fiecare dată cînd îl vedea, se trezea în ea acea stare de amețeală, amintirea confuză a unei vieți de demult și subterană, ca aceea a Baronilor de la Castel.

Iată-l că vine. Înalt, negru, cu chipul alb în razele lunii, intră, se așează lîngă ea pe prag.

— Tușă Kallina, spuse cu voce străină, de ce ai povestit argatului despre afacerile mele ?

— El a vrut asta. M-a amenințat și voia să mă omoare.

— Să te omoare ? Pentru atît de puțin ? O, omul ăsta și mătușile mele fac atîta caz pentru nimic, în timp ce lumea, *acolo*, face datorii de milioane și nimeni nu știe !

Dar bătrînei nu-i păsa de lumea de *acolo*.

— A trebuit să iau vătraiul să mă apăr ! Înțelegeți dumneavoastră ? Argatul e fioros, nu vă încredeți !

Giacinto stătu un timp nemișcat, privindu-și mîinile pe care cădea umbra unduitoare a unui cîrcel de viță de vie. Apoi tresări.

— Nu mă voi încrede. Dealtfel vreau să plec. Nu mai pot să trăiesc aici. Așa voi cîștiga bani ; în patruzeci de zile îți restitui totul, pînă la ultima centimă. Acum însă trebuie să-mi dai ceva pentru drum. Îți voi lăsa o altă poliță.

— Semnată de cine ?

— De mine ! spuse el hotărît. De mine ! Ai încredere. Salvezi un suflet. Hai, repede ! Și păstrează secretul.

Îi atinse umărul ca Baronul și ea se ridică și se duse să ia banii din casă, două bilete de cincizeci de lire pe care le pipăi îndelung privindu-le spre lună și gîndind că pentru drumul lui Giacinto era suficient unul. Așa că pe celălalt îl puse la loc. Luna se arătă la fereastra de deasupra lăzii, aruncînd o panglică de argint pînă pe pieptul ei secătuit și din decolteul cămășii se vedea moneda de aur înșirată pe șnurul devenit negru.

Giacinto nu se arătă mulțumit. Ce era acea foiță subțire în comparație cu averile marilor domni de pe Continent ? Dar cum cămătăreasa zicea că nu vroia poliță, el înțelese că-i făcea o pomană și încercă un chin insuportabil. I se părea că este iar în anticamera căpitanului portului, nemișcat în așteptare.

— Atunci, nu mai tîrziu de mîine ți-i voi restitui, promise ridicîndu-se.

Și se duse la Milese să-i spună că poimîine pleca. Și acolo, dincolo de poartă, se vedea curtea, albă și neagră din cauza luminii lunii și a umbrei bolții de vie. Soacra, așezată pe tronul ei de regină primitivă, nu torcea din respect pentru *Giobiana*, pălăvrăgind cu fata ei bolnavă de friguri și cu servitoarele palide, așezate pe pămînt, sprijinite de zid.

— Ginerele meu a ieșit puțin mai înainte ; trebuie să se fi dus la don Predu, spuse lui Giacinto. Și mătușile dumneavoastră sînt bine ? Să le salutați și să le mulțumiți pentru darul pe care l-au trimis fratelui meu, preotul.

— Prune negre ! spuse o servitoare mîncăcioasă. Natòlia lovi-o-ar boala, le-a mîncat pe toate pe ascuns.

— Dacă-mi mai dați, don Giacinto, vin la moșie cu dumneavoastră, spuse Natòlia !

— Vino, dacă vrei, răspunse el, dar vocea lui era tristă, gravă.

Bătrîna stăpînă adăugă :

— Trebuie să te duci numai cu cei de seama ta, Natòlia !

Cînd ajunse în drum, el auzi că femeile rîdeau vorbind de el și de Grixenda. Da, trebuia să

plece, să se ducă să-și caute norocul. Ca să nu treacă prin fața casei iubitei, coborî pe o potecă, apoi pe alta, pînă într-un loc în care îl priveau ruinele unei biserici pizane. Euforbia înmiresma împrejurimile, luna albăstruie strălucea pe ruinele turnului ca o flacără pe un candelabru negru și părea că în acel colț de lume mort nu ar trebui să mai apară ziua. Dar imediat în spatele luminișului se arătă casa lui don Predu, albă între rodii și curmali, asemănătoare cu o locuință maură, cu uși arcate, logii în zidărie, ferestre în formă de semilună. Traversînd curtea mare, unde străluceau în lumina lunii largi spaliere de trestii pe care în timpul zilei se coceau legumele, acoperite acum de rogojini de papură, Giacinto văzu figura mare a unchiului său și aceea uscată a lui Milese, nemișcați pe fundalul auriu a unei uși avînd dinainte un portic. Beau, așezați în camera liniștită de la parter, cu picioarele încrucișate și cu cotul pe colțul mesii ; amîndoi, bărbatul gras și bărbatul slab, păreau mulțumiți de viață.

— Bea, bea ! spuseră amîndoi întinzîndu-i lui Giacinto vin ; dar el refuză cele două pahare.

— Te simți rău, de ce nu bei ?

— Mi-e rău, da.

Totuși nu spuse ce rău și pentru faptul că cei doi tot nu l-ar fi înțeles.

— Mătușa ta Noemi, te-a bătut ?

— Grixenda nu te-a sărutat destul ? Lovi-le-ar boala, spuse Milese repetînd înjurătura servitoarei lacome.

— Of ! ofta Giacinto, sprijinindu-și coatele pe masă cu capul în mîini ; și cum umărul îi tre-

mura, don Predu îl privi pălind ușor ; și umărul acela care tremura părea să-i facă atîta rău încît se înălță și îl atinse cu mîna spunînd :

— Hai să ieșim, să mergem, să luăm puțin aer curat.

Ieșiră să ia aer. Pașii lor răsunau în liniște ca aceia ai rondului de noapte. Se învîrtiră de cîteva ori pe afară și pe Giacinto îl cuprinse bucuria puțin amară a însoțitorilor lui.

— Mergem la teatru, unchiule Pietro ? La ora asta în orașele de pe Continent începe viața și distracția. În fața teatrelor trec atîtea trăsuri, ca un rîu negru. Se văd pînă și doamne care se plimbă cu cățelușii...

Milese rîse atît de mult că îi venea să sughiță. Don Predu era mai rezervat, dar surîsul său, privindu-l bine, tăia ca un cuțit.

— Păi întoarce-te acolo, atunci ! Și ia-o și pe Grixenda ca pe un cățeluș.

— Of ! Cît sînteți de proști în acest ținut.

— Nu ca în alt țău, totuși.

El tăcu, dar după aceea reluă :

— De ce îmi spuneți prost ? Pentru că am inimă bună ? Pentru că vreau să-mi petrec bine tinerețea ? Și, voi, ce faceți ? Viață e asta a voastră ? Ce viață ai tu ? Nu o iubești nici măcar pe nevastă-ta, bolnavă. Și dumneavoastră unchiule Pietro ? Ce viață este cea pe care-o duceți ? Strîngeți banii, ca boabele pe rogojină, pentru a-i da apoi la porci. Nu iubiți pe nimeni, nici măcar pe dumneavoastră înșivă.

Cei doi prieteni îl priviră surîzînd :

— Ești bolnav cu adevărat în noaptea asta ; bolnav de pungă.

— Punga mea e mai plină decît a voastră ! Să mergem la cîrciumă și-o să vedeți, spuse el roșind în întuneric.

— Tu n-a vrut să bei cu noi ! Nici dacă te-aș vedea mort n-aș primi vinul tău !

Totuși ajunseră în cîrciuma aproape goală. Numai doi bărbați jucau liniștiți și un al treilea privea cînd cărțile unuia cînd cărțile celuilalt, dar la un semn a lui don Predu se apropie de noii veniți și toți patru se așezară în jurul altei mese.

Cîrciumarul, un țăran scund care părea un evreu din Biblie, cu o haină pînă la genunchi peste niște pantaloni orientali, aduse vinul într-un pocal și puse un opaiț de fier negru în mijlocul mesei ; și Milese, cu capul înclinat pe dreapta, gînditor amestecă cărțile privindu-și pe rînd tovarășii.

— Cît deschiderea ?

— Cincizeci de lire, răspunse Giacinto.

Scoase bancnota de la cămătăreasă. Pierdu.

Pe opaițul negru flama albăstruie, nemișcată, părea 'una pe ruinele turnului.

IX

ÎNTR-O SEARĂ de iulie, Noemi stătea așezată în locul ei preferat din curte și cosea. Ziua fusese foarte caldă și cerul, de un albastru pîclos, părea acoperit de cenușa unui incendiu în care amurgul își omora ultimele flăcări. Smochinii de India, înfloriți, puneau o pată de auriu

pe cenușiul grădinilor, iar în vale, în spatele turnului bisericii în ruină, rodiile lui don Predu păreau pătate cu sînge. Noemi simțea înăuntrul ei acest cenușiu și roșu. Neliniștea ei din primăvară înceta în toți anii odată cu sosirea verii ; cu fiecare zi care trecea o dorință violentă de singurătate o împingea să se ascundă, să se lase pradă suferinței, ca un bolnav care nu mai speră să se mai vindece.

În ziua aceea era singură. Doamna Ester și doamna Ruth acceptaseră invitația preotului, să facă parte din comitetul unei serbări. Giacinto era la Oliena să cumpere vin pentru Milese. Da, asta ajunsese, să facă pe servitorul unuia care fusese negustor ambulant. Noemi îl disprețuia, nu-i vorbea, dar cînd era singură îl revedea aplecat deasupra ei, stropindu-i fața cu oțet și cu lacrimi, îi auzea vocea tremurătoare și cuvintele : „Mătușă Noemi a mea, de ce, de ce asta ?“ și ochii lui triști și aprinși ca acest cer de vară nu-i ieșeau din minte. I se părea că simte pe buze gustul lacrimilor lui, gustul întregii tristeți, a întregii slăbiciuni omenești. Atunci îi venea în minte chipul lui așa cum arăta în diferite momente ale zilei ; uneori era plictisit, nemișcat, umilit ; alteori încăpățînat de nu se putea lupta cu el, dînd impresia unei stînci repezi de munte, care amenința să ruineze casa. Apoi totul dispărea lăsînd loc faptelor lui bune, cînd regreta cele făcute cu nesăbuință.

Această ultimă imagine, da, îi era dragă lui Noemi. Și uneori o simțea atît de vie și de aproape, că roșea și plîngea ca asaltată de un iubit pătimaș care intrase pe ascuns în curte. Atunci

tot sufletul ei vibra de pasiune. O vijelie de dorinți o năpădea, purtînd cu ea toate gîndurile ei triste, ca vîntul care trece și dezbracă copacul de toate frunzele moarte. Îi părea că este ofilită ca ziua aceea, iar lacrimile ei ar fi ale lui Giacinto. Le sorbea ca pe sucul unui fruct acru, cu buzele ei dornice, tremurătoare de toate sărutările pe care nu le dăduse și nu le primise. Astfel, tinerețea, ardoarea, durerea lui Giacinto, îi inundau sufletul, cuprinzîndu-i toată ființa. Uita de anii ei, de aspectul ei, de felul ei de a fi ; îi părea că este întinsă sub o apă limpede, în desișul unei păduri și că vede o figură aplecîndu-se deasupra gurii ei să bea, să bea. Era Giacinto, dar era și ea, Noemi, vie, însetată de dragoste. Era un spirit misterios care sorbea toată apa izvorului, toată viața de pe gura ei, atîta sete nestinsă avea ; și se întindea în hăul fîntînii, în desimea pădurii și forma o singură ființă cu ea.

O lovitură în poartă o trezi. Se duse să deschidă, crezînd că sînt surorile sau însuși Giacinto, de a cărei prezență nu-i era teamă, pentru că era capabilă să rupă această vrajă, dar, văzînd-o pe tușa Pottoi, închise instinctiv poarta respingînd-o. Bătrîna începu și ea să împingă.

— Vrei să mă strivești ca pe un păianjen, doamna Noemi ! Nu am venit să vă fac vreun rău.

Noemi se retrăgea rece și disprețuitoare privind pînza pe care o avea în mînă.

— Ce dorești ?

— Vreau să vorbesc cu domnia ta, dar cu calm, ca de la creștin la creștin, spuse bătrîna, care-și

aranja colierul pe gîtul ars și tremura, descărnată și tristă ca un schelet. Doamna Noemi, privește-mă. Nu lăsa ochii în jos. Am venit să-ți cer ajutor.

— Mie ?

— Da, domniei tale. Sînt trei luni de cînd domniile voastre nu mă lasă să pun piciorul aici. Aveți dreptate. Dar în noaptea asta am visat-o pe doamna Maria Cristina ; am văzut-o lîngă patul meu, cum venea atunci cînd am luat maslu. Era frumoasă, doamna Maria Cristina, avea eșarfa albă ca floarea de crin. „Du-te la Noemi, mi-a spus, Noemi are inima mea, pentru că inima morților rămîne celor vii. Du-te Pottoi, îmi spuse, vei vedea că Noemi te va ajuta." Chiar cuvintele astea mi le-a spus.

Nemișcată lîngă poartă, Noemi încerca să coasă cu capul aplecat pe pînza care reflecta culoarea roșie a cerului de deasupra muntelui.

— Ei bine, ce vrei ?

— Îți voi spune. Dumneata știi totul. Copiii se iubesc. Eu spuneam : „Dacă se iubesc de ce să-i impiedice dumnealor ? Și noi, tineri, n-am iubit ?" Dar timpul trece, *vossignoria ;* și băiatul devine de neînțeles. Grixenda mea a rămas cît un fir. El nu vrea ca ea să iasă din casă, să meargă să spele, iar dacă o găsește pe prag o alungă. Dacă Grixenda se plînge el spune : „Pentru tine eu le fac să moară de durere pe mătuși, pe mătușa Noemi mai ales." Nu spune altceva, pentru că e binecrescut și bun, dar aceste cuvinte sînt ca otrava care arde fără să te facă să strigi.

Suspină adînc și apucînd poalele de la șorțul lui Noemi îi rotunji colțurile între degetele negre.

— Doamna Noemi, stăpîna mea, ai inima mamei dumitale. De aceea pot să-ți spun. Cînd tata mi-a zis : dacă-l mai privești pe don Zame îți crăp ochii cu pumnul, eu am închis ochii și don Zame a fost mort pentru mine din clipa aia. Dar Grixenda nu e așa : Grixenda nu poate închide ochii.

Fără voie Noemi se simți revoltată. Bătrîna care-i rotunjea ca un copil colțurile șorțului o tulbura.

— Vina e a dumitale, spuse grav. Știai, la vîrsta dumitale cum o să se sfîrșească lucrurile.

— Știm, știm... și nu știm niciodată nimic, draga mea doamnă ! Inima nu-i niciodată bătrînă.

— Asta așa e, admise Noemi, dar cu un glas care părea că-i ieșise fără voie din gură. Imediat încruntă sprîncenele și ridică ochii reci, zeflemitori, fixîndu-i pe cei ai bătrînei.

— Ei bine, ce vrei de la mine ?

— Ca domnia ta să vorbești cu Giacinto ; să-i spui așa : „las-o în pace pe Grixenda sau ia-o de nevastă".

— Eu trebuie să-i spun asta ? Și de ce tocmai eu ? întrebă Noemi ; dar după ce cealaltă o fixă la rîndul ei cu privirea, fără să răspundă, avu impresia chinuitoare că bătrîna *știa.* Coborî privirea și reluă cu voce aspră și rece. Eu nu-i voi spune nimic ! Să-ți intre bine în cap. Știați cine era el și ai fost o bunică rea lăsînd-o pe Grixenda să spere la unul care nu-i pentru ea.

— De ce nu-i pentru ea ? Un bărbat liber este mereu potrivit unei femei libere ; este de ajuns

să se iubească. Iar dumneata, doamna mea, da, să faci așa, fie-ți milă și vorbește-i. Nu-i poruncă ce-ți cer, e mai mult decît atît, e salvarea unei femei. Și băiatul vă va da ascultare, pentru că este bun și spune : de nimic nu-mi pare rău numai de mătușa Noemi că suferă din cauza mea. Vă mărturisesc, el vorbește mereu de domnia ta, și te iubește. Grixenda e chiar geloasă pe domnia ta.

Atunci Noemi începu să rîdă, dar simți cum îi tremură genunchii și inima îi este cuprinsă de lumina strălucitoare a apusului. Era o mare de lumină, răspîndind, în depărtare, insule aurii, ca un miraj. Ea nu mai încercase un moment de voluptate asemănător. O clipă și lumea și-a schimbat înfățișarea. Bătrîna o privea și, în ochii ei sticloși, maliția strălucea ca șiragul tineresc pe gîtul ei scheletic.

— Ce-mi spui, deci, doamna Noemi ? Să mă duc puțin mai liniștită ? Da, mă vei ajuta ?

— Du-te totuși, spuse Noemi cu voce schimbată ; dar bătrîna nu se ducea de acolo, făcînd risipă de mulțumiri umile.

— Casa noastră sărmană a fost mereu lîngă a dumneavoastră, ca servitoarea lîngă stăpînă. Nu putea să dureze dușmănia noastră ! Zuannantoni al meu plînge de fiecare dată cînd se întoarce de la grădină ; plînge și spune : „de ce doamnele m-au gonit ?“ și ia acordeonul și vine să cînte aici în spatele zidului. Spune că face serenade doamnei Noemi. L-a auzit, domnia ta ? Și acum totul va merge bine.

— Să sperăm ; totul va merge bine, spuse Noemi. Dar nu știa nici ea ce anume ar trebui să meargă. Simțea o neașteptată iubire pentru toți. Spune-i lui Zuannantoni să vină în seara asta. O să-i dau pere roșii.

Bătrîna îi luă mîna, i-o sărută, se duse să plîngă ; ea se întoarse la locul ei. Cerul decolorat la răsărit, deasupra Muntelui, mai ardea încă, ca și cum toată splendoarea zilei ar fi fost adunată acolo sus. Ea se ostenea să coasă, dar nu vedea nici pînza, nici acul, numai acea lumină puternică, acel miraj fără margini, adînc, nesfîrșit. Îi părea că aude serenada băiatului, și versuri de dragoste treceau prin aerul fierbinte al asfințitului. Din nou se vedea pe terasa preotului, acolo, în vale, la biserica tămăduitoare : în curte ardea focul și serbarea era în toi. Dar la un moment dat cobora și ea să se alăture femeilor care dansau. Chiar și ea lua parte la sărbătoare. Era cea mai zvăpăiată din toate, ca Grixenda și ca Natòlia iar în inima ei dorința, blîndețea, pasiunea tuturor femeilor, se strînseseră laolaltă. Giacinto îi strîngea mîna și serbarea din jur, din curte, din lume, era pentru ei.

Încet, încet s-a trezit. Parcă și focul se stinsese și sîngele încetase să curgă violent în vinele ei. Îi era rușine de visurile ei. Își aminti de promisiunea făcută bătrînei : „totul va merge bine“. Atunci căută cuvintele pe care să le spună nepotului pentru a-l convinge să apuce calea cea dreaptă și să se însoare cu Grixenda. Ca să fie fericiți ! Ea îi iubea pe amîndoi, acum, femeia, care cu dragostea ei forma cealaltă parte a bărbatului. Să fie fericiți în sărăcia lor și în dragostea lor, în călătoria lor spre un tărîm al făgăduinței. Ea îi iubea pentru că se simțea în

mijlocul lor, parte din ei, unită cu bărbatul prin dragostea ei, unită cu femeia prin durerea ei. Şi binecuvînta ca o mamă bătrînă, dar se simţea transportată în mijlocul lor, în viaţa misterioasă, ca Isus între părinţii lui în fuga în Egipt. Şi cum fac copiii şi bătrînii începu să plîngă fără să ştie de ce, de durerea care era bucurie, de bucuria care era durere.

Dar cineva bătu din nou, şi ea îşi şterse ochii cu pînza şi se duse să deschidă ; un bărbat intră, închizînd apoi uşa.

Era uşierul, un orăşan cu faţa neagră de barba nerasă de opt zile ; avea în mînă o hîrtie lungă îndoită. Îşi scoase de pe capul chel pălăria tare, de culoare verzuie o privi pe Noemi ezitînd să vorbească.

— Doamna Ester nu e ?

— Nu.

— Aş avea, aş avea să-i încredinţez asta. Dar pot să v-o dau şi dumneavoastră, adăugă rapid, scriind cîteva rînduri cu creionul pe spatele hîrtiei şi silabisind cuvintele pe care le scria. Încredinţată, în-cre-din-ţa-tă, în, în, mî-na, mîna surorii, femeie nobilă, doamna Noemi, Noemi Pintor.

Ea privea rigidă, tremurînd în sinea ei. O sută de întrebări îi veneau pe buze, dar nu voia să se arate curioasă şi slabă în faţa acestui om de care toţi din ţinut se temeau şi-l dispreţuiau.

La rîndul lui, uşierul nu se hotăra să-i încredinţeze scrisoarea ; în sfîrşit o făcu şi plecă repede.

Ea începu să citească, cu pînza sub braţ, cu ochii încă umezi de lacrimile de dragoste.

„În numele Majestăţii Sale Regale..." Scrisoarea avea ceva misterios şi teribil ; părea trimisă de o putere malefică.

Încet, încet, pe măsură ce citea şi înţelegea, Noemi credea că visează. Se întoarse să se aşeze cît mai bine : Caterina Carta, de profesie casnică, cerea nobilei Ester Pintor, în cinci zile de la notificarea actului de protest, restituirea a 2 600 lire inclusiv cheltuielile poliţei semnată de numita Ester Pintor.

La început şi Noemi s-a gîndit, ca şi Efix, la un gest nesocotit al lui Ester. O uşoară roşeaţă îi coloră fruntea. Ca o flacără, care străluceşte o clipă şi se stinge în depărtarea nopţii întunecoase, îi apăru din adîncul sufletului certitudinea că şi ea, cîteva clipe mai înainte, ar fi săvîrşit o nebunie pentru Giacinto. Apoi tăcere, întuneric. Ea, da, puţine clipe mai înainte ; dar Ester ? Ester nu *putea* să dea dovadă de nebunia ei. Ester nu ar fi putut ruina familia din dragoste pentru acel aventurier. Adevărul o trăzni atunci fulgerător, o făcu să se ridice, să alerge de ici colo, împiedicîndu-se, clătinîndu-se ca lovită de un rău fizic.

Surorile o găsiră în starea asta. Doamna Ester luă hîrtia, scoţînd mîna din şal, doamna Ruth aprinse lumina pentru că era deja întuneric. Se aşezară toate trei pe bancă şi Noemi redevenită calmă şi crudă, reciti cu voce tare scrisoarea. Feţele surorilor, aţintite spre hîrtie, luceau de sudoare, de teamă ; dar Noemi ridică privirea şi spuse.

— Dacă tu, Ester, n-ai semnat nimic, nu trebuie să plătim nimic. E clar, de ce vă supărați ?
— El va fi trimis la închisoare.
— Cu atît mai rău pentru el.
— Și tu, Noemi, tu vorbești așa ? Se poate trimite un creștin la închisoare ?
— Ce vrei să fac atunci ?
— Să plătim.
— Și apoi s-o pornim să cerem de pomană ?
— Și Isus a cerut de pomană.
— Dar Isus, chiar și pedepsea, pedepsea pe păcătoși, pe hoți, pe falsificatori.
— În altă lume, Noemi !
Doamna Ruth tăcea, în timp ce surorile discutau, dar transpira, sprijinită de speteaza scaunului, cu mîinile atîrnînd ca moarte de-a lungul coapselor. Pentru prima oară în viața ei încerca un sentiment ciudat, dorința de a se mișca, de a face ceva să-și ajute familia.
— Ah, spuse doamna Ester, ridicîndu-se și înnodîndu-și șalul pe piept, de altfel trebuie să fim răbdătoare și prudente. Mă voi duce la Kallina și o voi ruga să aibă răbdare.
— Tu, sora mea ? Tu în casa cămătăresei ? Tu, doamna Ester Pintor ?
Noemi o trăgea de colțul șalului, dar doamna Ester, cu toate că ceruse răbdare și prudență, izbucni :
— Doamna Ester pe dracu ! Nevoia, știi bine, sora mea, îi face egali pe toți.
Și plecă.
Atunci Noemi avu un puternic sentiment de umilință și de lipsă de demnitate. Figura lui Efix îi apăru în fața ochilor ca aceea a victimei încredințată sacrificiului. Alergă în curte, apoi ieși pe poartă așteptînd să treacă cineva să-l plătească ca să se ducă să-l cheme pe argat.
— El, el este cauza tuturor necazurilor. El a promis să-l supravegheze pe Giacinto și să ne protejeze împotriva lui.
Nimeni nu trecea. Noemi nu a uitat niciodată acel moment de așteptare, în ultimele clipe ale apusului care-i părea asfințitul propriei ei vieți. Nemișcată pe pietrele sparte ale pragului se aplecă înainte și îi părea că așteaptă o ființă misterioasă, salvatoare și răzbunătoare în același timp.
Un pas răsună, puțin lent, puțin apăsat ; o formă apăru jos pe drum. Urca, devenea mare, apărea gigantă pe fondul incolor al orizontului ; era neagră, dar ca un fir de foc strălucea ceva pe pieptul lui, în partea inimii.
Apăru în fața lui Noemi și dîndu-și seama de agitația ei se opri, în timp ce ea se sprijinea puternic cu mîna deschisă de perete pentru ca să nu cadă, atît o tulbura dorința și oroarea de a se întoarce spre trecător.
Dar el întrebă :
— Noemi, ce este ?
Și ea își simți inima fremătînd, cerînd ajutor.
— Predu, fă-mi un serviciu. Caută pe cineva care poate să meargă să-l cheme pe Efix de la moșie.
— Mă voi duce eu, Noemi.
— Tu ? Tu ? Tu... nu...
— De ce nu ? strigă el. Ți-e teamă că-ți fur pepenii ?
Ea continua să bîlbîie, inconștientă :
— Tu nu... tu nu... tu nu...

Don Predu ghicea drama care se petrecea înlăuntrul ei. Nu ştia de ce, de cîtva timp, din seara în care dusese coşul, din seara în care Giacinto îi spusese „tu strîngi banii ca pe boabe, ca să le arunci după aia la porci", simţise un gol înăuntru, un rău ciudat, pe care străinul i-l pricinuise şi gîndul la verişoară îi părea acum ca o milă nemaiîncercată. Văzînd că Noemi tremura, simţi şi el nevoia să se sprijine de zid, cu mîna alături de a ei. Chipurile lor erau apropiate, al lui avea un parfum bărbătesc, de sudoare, de piele arsă de soare, de viu şi de tutun, al ei de parfum închis, de spic şi lacrimi.

— Noemi, spuse aspru şi timid, scoţîndu-şi pălăria apoi punîndu-şi-o iar, dacă aveţi nevoie de mine spuneţi-mi-o. Ce s-a întmplat ?

Noemi nu răspunse. Nu putea vorbi.

— Ce s-a întîmplat ? repetă el tare.

— Sîntem ruinate, Predu... spuse ea în sfîrşit, şi părea că vorbeşte împotriva voinţei ei. Sîntem moarte. Giacinto a falsificat semnătura lui Ester... şi cămătăreasa a protestat poliţa.

— Ah, păcătoasa ! strigă don Predu, dînd cu pumnul în zid.

Noemi se sperie de acel strigăt şi demnitatea o făcu să se închidă în ea. I se părea că apăruseră vecinii şi ascultau nenorocirea lor.

— Vino înăuntru, Predu ; îţi voi povesti totul.

Şi el intră în casa căreia de douăzeci de ani nu-i călcase pragul.

Opaiţul ardea pe scaunul vechi şi părea că flacăra îi ţinea o pioasă tovărăşie doamnei Ruth, rămasă nemişcată, cu capul rezemat pe speteaza scaunului şi cu mîinile atîrnînd pe lîngă corp, cu încheieturile sprijinite pe lemn. Jumătate din chipul ei, de culoarea cerii, era luminat, cealaltă jumătate rămînînd întunecată. Ochii întredeschişi priveau totuşi în sus, saşii, făcînd parcă efortul să fixeze un singur punct, departe.

Cum o văzu, don Predu tresări, oprindu-se deodată. Şi din mişcarea lui, Noemi înţelese adevărul. Îl privi înspăimîntată, apoi se uită la sora ei şi alergă să o zgîlţîie.

— Ruth, Ruth ! o strigă încet, aplecată deasupra ei, strîngîndu-i umerii.

Capul doamnei Ruth se înclină, întîi într-o parte, apoi în cealaltă, după aceea întreg corpul părea că se întinde înainte şi se apleacă să asculte vocea pămîntului care o chema spre el.

Glasul tînguitor al armonicii lui Zuannantoni, Noemi îl simţi pînă în adîncul sufletului îndurerat, ca o lumină îndepărtată. Băiatul cînta acompaniindu-se, iar vocea lui, sfîşietoare, de o melancolie deosebită, umplu noaptea de blîndeţe şi de lumină. Noemi, şi acum îngenunchiată lîngă laviţa unde era întins cadavrul doamnei Ruth, ridică faţa privind în jur. Era singură. Don Predu plecase să o cheme pe doamna Ester. Ea îşi aminti cuvintele bătrînei : „Zuannantoni vine să-ţi facă o serenadă" şi un geamăt de durere ieşi de pe buzele ei vinete ; erau strigăte, geamăte, plînsete, care se uneau cu sunetul instrumentului şi cu cîntecul băiatului, ca gîfîiturile unui rănit părăsit într-o pădure plină de trilurile privighetorii.

Dar pe neaşteptate totul tăcu ; apoi se auziră paşi, răsunară voci ; curtea fu plină de lume ; Noemi văzu alături de ea pe băiat cu chipul pa-

lid și ochii mari deschiși larg, care strîngea armonica la piept ca și cum s-ar apăra de vreun atac. Ea îi spuse :

— Fugi, du-te și cheamă-l pe Efix.

X

DOAMNA RUTH a murit și umbra și liniștea înconjurau din nou casa. Efix stînd pe scară, în mînă cu o floare de iasomie, sprijinindu-și capul de zid, aștepta întoarcerea lui Giacinto, cu o ușoară teamă în suflet. Însă Giacinto nu sosea. Fără îndoială aflase de nenorocire și se temea să se întoarcă. Unde era oare : la Oliena, la Nuoro sau mai departe ?

Efix încerca să-și adune gîndurile celor trei zile de nenorocire. Parcă se afla încă așezat în fața cabanei, acolo în vale, între arinii negri. Susurul rîului aducea o undă de armonie, inundînd și împrospătînd noaptea ; era atît de sfîșietor și melodios totodată, încît spiritele nopții se refugiau în vîrful dealului rămînînd nemișcate să-l asculte. Efix se simțea ca purtat de o rafală de vînt ; amintiri și speranțe îl năpădeau. Îl aștepta pe Giacinto și credea că acesta o să vină cu vești extraordinare ; își găsise un loc de muncă, își ținuse făgăduiala că o să fie mîngîierea mătușilor bătrîne. Iar don Predu o cerea pe Noemi de nevastă.

Dar în loc să vină Giacinto, apăru Zuannantoni cu ceva negru pe piept, ca un vultur negru.

Din clipa aceea Efix avu impresia că delirează. Ce coșmar, drumul albicios în noapte și vocea armonicii coborînd dinspre deal de făcea parcă să tacă pe aceea a privighetorii ! Toți spiridușii și monștrii ieșeau și dansau în întuneric, urmîndu-l și înconjurîndu-l.

Și iată acum el aștepta din nou, dar Giacinto luase și el un chip monstruos, ca și cum spiritele nocturne îl duseseră cu ele în împărăția lor misterioasă și de acolo se întorsese deformat, groaznic. Mai bine să nu se fi întors niciodată. Din bucătărie se zărea o mică licărire care ilumina o parte din curte ; se auzea înăuntru un zgomot ușor ; Noemi și Ester se mișcau acolo, dar se părea că le era teamă pînă și lor ; frica de a se arăta și de a exista. Dar cineva împinse ușa și toți trei, femeile și argatul, tresăriră ca treziți dintr-un somn de moarte.

Era tot bătrîna Pottoi, care venea să ceară vești despre Giacinto. Înaintă ca o umbră, dar trebuie să fi lăsat pe cineva afară pentru că mereu se întorcea să privească spre ușă, în timp ce doamnele se retrăgeau disprețuitoare.

— De cinci zile băiatul lipsește și nu se știe unde este ! Spune-mi tu, sufletul meu, Efix, unde e ?

— Cum pot să-ți spun dacă nici eu nu știu ?

— Spune-mi, spune-mi, insista ea aplecîndu-se spre Efix și atingîndu-și șiragul ca și cum ar fi vrut să-l scoată și să i-l ofere. L-ați gonit ? L-a gonit doamna Noemi ? Spune-mi-o, tu știi. Grixenda mea moare.

Se apleca, se apleca și pe profilul ei negru ca al unui munte Efix văzu strălucind o stea.

— Ce pot să-ți dau, sufletul meu ?

— Nimic, bătrîno ! îi spuse el cu voce ridicată. Vă jur că nu știu ! Dar imediat ce sosește aici vă voi anunța.

— Tu ești bun, Efix ! Dumnezeu te va răsplăti. Vino, acolo, afară. Încurajeaz-o !

Îl apucă de mînă și îl trase afară. Grixenda stătea sprijinită de zid și plîngea ca lîngă o închisoare care îi luase toată fericirea și unde ea nu putea intra.

— Ei bine, ce ai ? Se va întoarce precis.

— Auzi, sufletul meu ? spuse bătrîna trăgînd-o pe fată de lîngă zid. Se va întoarce ! Nu a plecat pentru totdeauna, nu !

— Se va întoarce, da, fată dragă !

Grixenda îi luă mîna și i-o sărută sughițînd. El îi simți buzele ude de lacrimile care se prelingeau pe degetele lui și această atingere îi păru ca întîlnirea unei flori cu roua ; tresări și văzu cum se risipește coșmarul în care zăcea de trei zile.

— Se va întoarce, repetă cu voce puternică. Și totul va fi bine. Se va face dreptate, se va căi, veți fi mulțumiți și totul va merge bine.

Cele două femei plecară liniștite ; el intră în casă și văzu pe Noemi apărîndu-i în față ca o umbră neagră.

— Efix, am auzit. Efix nu-ți pune în cap să ne omori și pe noi. Giacinto nu trebuie să se mai întoarcă în această casă.

Efix ținea încă iasomia în mînă și floarea tremură în întuneric, ca de propria-i durere.

— Să vă omor eu, pentru ce ?

— Efix, am auzit ! repetă cu voce monotonă ; dar deodată chipul ei se mișcă, umbra părînd să devină înaltă, enormă. Efix o simțea deasupra lui ca pe o tigroaică.

— Efix, ai înțeles ? El nu trebuie să se mai întoarcă aici, dar nici măcar în ținut ! Tu, tu ești cauza tuturor necazurilor ! Tu l-ai lăsat să vină, tu ai spus că ne vei apăra de el... Tu...

El își scoase bereta ca un nenorocit.

— Doamnă Noemi, mă iartă ! Eu am crezut că fac bine. Gîndeam : cînd nu voi mai fi eu, cel puțin vor avea pe cineva să le apere...

— Tu ? Tu ? Tu ești un servitor și atît ! Tu nu ne ierți că sîntem nobili și vrei să ne vezi mergînd să cerem de pomană cu traista ta. Dar corbii îți vor scoate mai întîi ochii. Pe două dintre noi le-ai văzut duse, de aici... dar pe celelalte două, nu. Și tu vei fi mereu servitorul, iar noi stăpînele.

El își făcu semnul crucii ca în fața unei nebune și se duse să-și ia traista ca să fugă unde o vedea cu ochii ; dar doamna Ester îl apucă de mînă și Noemi, care-l urmărise, căzu pe bancă ca doamna Ruth, cu ochii închiși și chipul vinețiu.

El ieși afară pe scară și rămase nemișcat toată noaptea cu fața în mîini.

În zori plecă să-l caute pe Giacinto. Și mergea, pe drumul mai întîi cenușiu, apoi alb, apoi roșietic. Zorile păreau să răsară din vale, ca un fum roșu, cuprinzînd culmile fantastice ale orizontului. Monte Corrasi, Monte Uddé, Bella Vista, La Bardia, Santu Juanne, Monte Nou apăreau din

hău luminoşi ca petalele unei flori imense, deschise în dimineaţă, şi însuşi cerul palid şi impresionat, părea să se închine peste atîta frumuseţe.

Odată cu răsăritul soarelui vraja dispăru. Şoimii făceau zgomot cu aripile lor strălucitoare ca nişte cuţite. Orthobene îşi arăta profilul de oraş sard în faţa bastioanelor albe din Oliena.

Efix mergea cu vălul febrei pe ochi. Se făcea că este mort şi că mergea, cum merge un suflet chinuit să-şi ajungă destinul etern ; din cînd în cînd un fel de revoltă îl obliga să se oprească, aşezîndu-se pe o piatră de pe marginea şoselei şi privind depărtările. Drumul urca între vale şi munte, între stînci, măslini şi smochini de India, părînd că este, da, chiar acela al propriului calvar, dar şi un drum ce-l purta spre eliberare. Iată, gîndea Efix, privind oraşul Orthobene, acolo sus e un oraş de piatră, cu castele puternice, tăcute. De ce să nu mă ascund acolo sus şi de ce să nu mă hrănesc cu ierburi, cu carne furată, liber, ca bandiţii ?

Dar acolo unde valea se deschidea părea că i se arată Mîntuitorul, deasupra stîncilor, cu crucea mare unind parcă cerul azuriu cu pămîntul cenuşiu şi îngenunche, cu capul plecat, ruşinat de rătăcirile lui.

Giacinto era la Oliena. Ştia de nenorocire şi de moartea mătuşii Ruth şi-i era teamă să se întoarcă acasă. Trăia cu bani puţini cîştigaţi şi ăştia din comisionul de la vinul vîndut pentru Milese şi nu ştia însă ce avea de făcut de-acum încolo. Stătea la fereastra cămăruţei lui, aşezată deasupra unei curţi, cu privirea pierdută în depărtare, pe întinsa vale din Isporosile, cu

Catedrala din Nuoro aşezată între două povîrnişuri, profilată pe cerul trandafiriu.

Dar nici la Nuoro nu se hotăra să se ducă : parcă aştepta ceva care trebuia să se întîmple şi hoinărea prin ţinut, bucurîndu-se de lumina soarelui din faţa bisericii.

Satul alb, străjuit de munţii ca sineala, limpezi, ca făcuţi din marmură şi aer, ardea ca o groapă de var. Uneori o boare de vînt îl răcorea, iar nucii şi piersicii murmurau în grădini, printre şoaptele apei şi ale păsărilor.

Giacinto privea femeile care mergeau la slujbă, serioase, rigide, cu chipurile palide, încadrate de părul strălucitor ca atlasul negru, cu glezne de căprioară în frumoşii pantofi înfloraţi. Aşezate pe pardoseala bisericii, cu corsajul roşu al rochiilor şi avînd aproape toate baticuri brodate pe umeri, dădeau impresia unui cîmp cu flori.

Toată biserica era plină de panglici şi de idoli, de sfinţi graşi şi diformi, mai mult monştri decît idoli.

După slujbă lumea mergea acasă, iar Giacinto se întoarse în ascunzătoarea lui, trecînd prin faţa unei biserici ruinate care-i aminti de casa mătuşilor lui. Se gîndea la mătuşa Noemi mai mult decît la Grixenda, şi-i venea să plîngă, să se întoarcă acolo, să stea cu capul pe genunchii ei, acoperit de pînza pe care o lucra. Fiindu-i ruşine de visul lui, se întoarse la fereastra cămăruţei singuratice ca să privească Catedrala din Nuoro. Acolo era poate salvarea lui. Cuiburile de rîndunele, devenite cu timpul de culoarea pietrei, se înşirau ca o decoraţie între acoperiş şi fe-

reastra casei. Fiecare cuib ascundea în el o grămadă de puişori ; din cînd în cînd apărea cîte un căpşor lucios şi rotund ca o castanietă, se strecura afară o rîndunică, apoi alte zece, douăzeci şi era un fîlfîit de cruci mici, negre, un fîşîit melancolic, în jurul ferestrelor lui Giacinto. El încerca chiar să prindă cîte una, aşa de aproape îi treceau pe lîngă faţă. Stătea nemişcat, la pîndă, şi timpul se scurgea astfel.

Dar într-o zi văzu apărînd în curte chipul obosit al lui Efix şi înţelese că el era cel pe care-l aştepta.

Ajuns sub fereastră, argatul privi în sus fără să vorbească ; nu putea aproape să deschidă gura; întoarse capul spre stradă făcîndu-i astfel semn lui Giacinto să-l urmeze şi Giacinto îl urmă. Se duseră în spatele bisericii, se sprijiniră de zidul dărîmat, cu faţa spre întinderea plină de lumină.

— Ei bine ? întrebă Efix cu vocea emoţionată.

Pe Giacinto aceste cuvinte îl făcură să rîdă. Nu ştia de ce, dar în faţa nenorocirii argatului se simţea dintr-o dată puternic şi vinovat.

— Mă întrebi pe mine „ei bine ?“? Te întreb eu pe tine ce anume te împinge iar pe urmele mele ? Ai venit să cumperi vin pentru nunta mătuşii Noemi ?

— Respectă-ţi mătuşa ! Tu n-ai s-o mai vezi niciodată. Doamna Ruth a murit.

Giacinto lăsă capul în jos şi îşi privi mîinile.

— Vezi ? Vezi ? Nici măcar un cuvînt de durere nu zici ! Nici o lacrimă ! Şi a murit pentru tine, mizerabile ! A murit de durere, din cauza ta.

Umărul lui Giacinto începu să tremure ; îi tremura şi buza de jos, dar el şi-o muşcă furios, strînse apoi pumnii ca şi cum ar fi vrut să ia şi să arunce ceva.

— Ce am făcut ? întrebă cu insolenţă.

Atunci Efix îl privi de jos în sus cu durere şi dispreţ.

— Mă întrebi pe mine ? De ce eşti atunci aici, dacă nu ştii ce-ai făcut ? Eu nu-ţi spun nimic, nu te întreb nimic, pentru că nu ai nimic. Nici inimă nu ai ! Am venit numai să-ţi spun că nu trebuie să mai pui niciodată piciorul în casa lor !

— Puteai să nu te osteneşti ! Nici prin gînd nu-mi trece să mă mai întorc.

— Aşa răspunzi ? Spune cel puţin ce vrei să faci ? Le-ai adus în sapă de lemn pe mătuşile tale, nenorocitule. Ce vrei să faci ?

— Voi plăti totul, eu !

— Tu ? Cu promisiuni ? Ah, dar acum gata, pentru Dumnezeu ! Acum nu mai înşeli pe nimeni, să ştii ! E timpul să termini. Şi încetează cu prefăcătoria, pentru că nu mai avem nimic să-ţi dăm. Ai înţeles, mizerabile ?

Atunci Giacinto îl privi la rîndul lui de sus în jos, răutăcios şi surprins, ridică din nou braţele de parcă se înălţa de la pămînt, clătinîndu-se, ca un vultur deasupra pradei lui. Ochii şi dinţii îi străluciră în lumina amurgului, iar chipul lui deveni fioros.

— Spune, nu ţi-e ruşine ? întrebă încet luîndu-l de umeri şi privindu-l drept în ochi.

Şi Efix avu impresia că acea privire îi arde pleoapele : un tunet îi răsuna în urechi.

— Nu ți-e rușine ? Mizerabile, nu ? Eu poate am greșit, dar sînt tînăr și pot să mă îndrept. De ce vii să mă tulburi ? Știam că ai să vii și te-am așteptat. Tu, tu cel puțin trebuie să înțelegi, nu să mă condamni. Ai înțeles ? Nu răspunzi acum ? Ah, tremuri acum, asasinule ? Du-te, că mi-e rușine că te-am atins.

Și-i dădu brînci, pregătindu-se să plece. Efix alergă după el și-l apucă de mînă.

— Giacinto ! Trebuie să-mi spui un singur lucru, Giacinto ! Îți vorbesc ca și cum aș fi muribund ! Giaci ! Spune-mi, pe sufletul mamei tale ! Cum ai știut ?

— Ce te interesează ?

— Spune-mi, spune-mi, Giaci ! în memoria mamei tale.

Giacinto nu uită privirea lui Efix din clipa aceea ; ochii lui păreau că-l roagă din adîncul unui abis, în timp ce mîna, strîngînd-o pe a lui, îl trăgea în jos spre pămînt și corpul argatului se apleca, se apleca și cădea încet.

Dar tăcu.

Efix îi dădu drumul la mînă ; căzu încovoiat, îmbrățișînd pămîntul și începu să tușească și să scuipe sînge. Chipul lui era negru, descompus. Giacinto crezu că moare. Îl trase în sus, îl sprijini cu spatele de perete ; se ridică să-l privească de sus.

— Spune-mi, spune-mi ! horcăia Efix, ridicînd palmele însîngerate. Mama ta ți-a spus ? Spune-mi cel puțin că nu a fost ea. Giacinto făcu semn că nu. Atunci Efix păru că se liniștește.

— E adevărat, spuse încet. Eu l-am ucis pe bunicul tău, da. De mii de ori m-am spovedit

pe drum, în biserică, dar nu am făcut-o pentru ele. Dacă nu eram eu, cine le-ar fi ajutat ? Dar a fost din nenorocire, Giaci ! Asta ți-o jur. Eu știam că mama ta vroia să fugă și o compătimeam pentru că o iubeam. Asta a fost prima mea crimă. Am ridicat ochii la ea, eu, un vierme, eu, servitorul. Atunci ea a profitat de sentimentul meu, și s-a slujit de mine ca să fugă. Și *el*, a ghicit totul. Și într-o seară a vrut să mă ucidă. M-am apărat. Cu o piatră l-am nimerit în cap. El s-a învîrtit puțin în jurul lui ca un titirez, cu mîna pe ceafă și a căzut, departe de locul unde mă atacase. Eu credeam că o făcea înadins. Am așteptat... am așteptat... să se scoale... Apoi am început să transpir, dar nu puteam să mă mișc. Credeam mereu că este o închipuire. Și priveam... priveam... Așa a trecut mult timp. În sfîrșit m-am apropiat. Giací ? Giací ? repetă de două ori Efix cu voce joasă și gîfîit, ca și cum și-ar fi chinuit încă propria-i victimă... l-am strigat... Nu răspundea. Și n-am putut să-l ating. Și am fugit ; apoi m-am întors. De trei ori am încercat așa ; niciodată n-am putut să-l ating. Îmi era teamă...

Giacinto asculta, înalt, negru pe cerul roșietic ; umărul îi tremura și Efix, de jos, credea că vede tremurînd întreg orizontul.

Deodată, Giacinto plecă fără să spună nimic și Efix văzu în fața lui un spațiu liber, valea trandafirie brăzdată de umbre, sus, sus, pînă la dealurile din Nuoro, negre în asfințit. O liniște nesfîrșită cuprinsese totul. Numai cîteva strigăte de rîndunele păreau să iasă din zidurile în ruină și un tropot de cal răsună departe, tot mai departe.

„Este Giacinto, gîndi Efix, a luat un cal și se întoarce acolo să le spună totul mătușilor lui și să le chinuie. Ascultă. Părea că pasul de cal răsuna sub perete, deasupra lui, apoi mai jos, sub capul lui, deasupra, pe pieptul lui.

— S-a dus fără să-mi spună nimic. Dar eu, cînd mi-a povestit istoria lui cu căpitanul, nu am făcut așa !

Deodată sări în sus, ca și cum îl împungea ceva. Își scutură praful de pe haină și alergă în spatele bisericii, în jos spre drum, mînat de gîndul că Giacinto se întorsese acolo și le chinuia pe femei. Dar cînd ajunse, casa era cuprinsă de o pace de moarte.

Doamna Ester spăla grîul, înainte de a-l trimite la moară, scufundîndu-l cu un ciur în apa dintr-un ceaun ; pietricelele rămîneau toate într-un colț și ea împingea ciurul îndepărtîndu-le pe toate odată. Grîul era foarte prăfuit și plin de pietricele, ultimul din sacul care le mai rămăsese.

Cînd o văzu pe Noemi purtînd pe cap basmaua albă a doamnei Ruth, în semn de doliu, Efix fu impresionat. Era îmbătrînită, cu chipul alb ca cearșaful cîrpit, pe care-l mai cîrpea și acum.

Se așeză pe bancă în fața lor. Păreau toți trei liniștiți ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Pleacă sau nu ? întrebă Noemi.

— Va pleca !

Ea îl privi fix ; îl văzu atît de pămîntiu și de descărnat încît din milă nici nu-i mai vorbi.

Și timp de opt zile toți trei trăiră cu speranța chinuitoare că Giacinto se va întoarce și va îndrepta tot răul făcut, ori că Giacinto va pleca și nu se va mai arăta niciodată !

XI

ÎNTR-O ZI, în toamnă, Efix se duse în casa lui don Predu. Erau numai servitoarele, una grasă și bătrînă care-și dădea aere, ca sora preotului, alta tînără și isteață, deși suferindă de frigurile de malarie ; el trebuia să aștepte în camera de la parter, încercînd să-și treacă timpul privind în curtea mare, cu gardul de trestii acoperit de smochine verzi și negre, de struguri vinețiii și de roșii sfîrtecate, presărate cu sare. Întreaga casă lăsa impresia de liniște și bunăstare. Pe pereții albi se mișca umbra curmalilor, iar prin frunzele aurii de rodii, fructele roșii, desfăcute, își arătau sîmburii argintii ca dinții copiilor. Efix se gîndea la casa părăginită a stăpînelor lui, la Noemi care se ofilea și ea, ca o floare la întuneric...

— Cît ai slăbit... îi spuse servitoarea bătrînă, așezată lîngă ușă și torcînd ; ai friguri ?

— Mă dor oasele, mă împuținez, așa e voia lui Dumnezeu, spuse el, privindu-și mîinile negre, tremurînde.

— Stăpînele tale se simt bine ? Nu se mai văd nici la biserică.

— Nu se mai duc nici la biserică, după nenorocire...

— Şi domnişorul Giacinto nu se întoarce ?
— Nu se întoarce. Şi-a găsit de lucru la Nuoro!
— Da, stăpînul meu l-a văzut de curînd. Dar se pare că nu-i o muncă prea grozavă.
— Destul ca să trăieşti, Stefana ! adăugă Efix fără să ridice capul. Destul ca să trăieşti fără păcat.
— Asta e greu, sufletul meu. Cum să treci rîul fără să te uzi ?
— Trecînd pe pod, spuse atunci argatul, din curte, aplecat să ia nişte migdale.
Apoi ea întrebă :
— Şi Grixenda ? Poartă şi ea doliu de nu mai iese ? întrebă ea după aceea.
Efix nu răspunse.
— Şi don Predu, acum vine pe la voi ?
— Eu nu ştiu. Sînt mereu plecat la moşie.
Femeile ardeau de curiozitate, pentru că stăpînul lor trimisese, nu de mult, daruri verişoarelor, ba mai mult, interesîndu-se de ele nu permitea celorlalţi nici măcar să le vorbească de rău în prezenţa lui ; Efix nu avea chef să pălăvrăgească. Don Predu a trimis să-l cheme şi el era aici ca să-l aştepte, nu ca să bîrfească. Frigurile şi slăbiciunea îi dădeau impresia că ceva îi uruia în urechi ; auzea ceva ca murmurul rîului în noapte, voci îndepărtate şi avea în cap doar o lume a lui, unde trăia rupt de lumea reală. Nu-i mai păsa de Giacinto, nici de Grixenda şi aproape nici chiar de stăpînele lui ; totul îi părea departe, tot mai departe, ca şi cum s-ar fi îmbarcat pe un vapor, iar de pe marea cenuşie şi tulbure vedea dispărînd pămîntul la orizont.

Dar iată-l pe don Predu care se întorcea acasă ; e mai puţin gras ca înainte, ca golit de ceva. Lanţul de aur atîrna puţin pe stomacul gîfîitor.
Efix se ridică şi nu dori să se mai aşeze.
— Trebuie să plec, spuse arătînd cu capul spre afară, ca unul ce are de mers departe.
— Ai atîtea treburi ? Sau te duci la vreo sărbătoare ?
Ironia lui don Predu nu-l mai atingea, totuşi referirea la sărbătoare îl zgudui.
— Da, vreau să merg la sărbătoarea sfinţilor Cosma şi Damian.
— Bine, bine, o să te duci ! Cred că nu pleci imediat ? Stai, vreau să te întreb ceva. Stefana, adu vin !
Efix respinse totuşi paharul cu un gest de scîrbă. Fără băutură, fără vicii. De două luni postea şi uneori, cînd îi era sete, nu bea deloc, pentru iertarea păcatelor. Stătea resemnat, privindu-şi mîinile, iar don Predu, uitîndu-se spre curte ca nu cumva vreo servitoare să tragă cu urechea, îl întrebă încet :
— Spune-mi, cum merg treburile verişoarelor mele ?
Efix ridică, apoi coborî ochii arşi ; o roşeaţă aprinsă îi coloră faţa, care părea şi ea arsă, descărnată, cu pielea lipită de oase.
— Stăpînele mele nu mai au încredere în mine şi nu-mi mai spun nimic despre afacerile lor. E drept. De ce să-mi spună ? Eu sînt un servitor !
— Arză-le-ar focu', de plătit nu te plătesc însă ! Despre asta cel puţin ar trebui să vorbeşti. Cît îţi datorează ?

— Să nu mai vorbim, dragă don Predu! Nu mă chinui.

— Te chinuieşti, totuşi, prostănacule! Ascultă! Şi eu mă duc uneori la femeile astea, dar nu e posibil să scoţi ceva de la ele. Ester poate că ar vorbi, dar Noemi este dură ca o stîncă. Prima seară cînd s-a întîmplat nenorocirea cu Ruth treceam şi eu pe acolo din întîmplare şi numai în seara aia s-a mărturisit. Dar după aceea a devenit ostilă. Cînd merg acolo mă primeşte bine, dar din cînd în cînd mă priveşte cu ură, ca şi cum aş fi eu cauza nenorocirilor lor. Dacă Ester deschide gura să vorbească, ea o fixează atît de înfricoşător, încît îi taie orice răsuflare.

— Aşa face şi cu mine, spuse Efix. Exact aşa. Şi încercă un fel de uşurare, aproape, căci amintirea ochilor lui Noemi îl persecuta mai rău decît vechile lui remuşcări.

— Acum, ascultă-mă. Văd că de la ele nu se poate scoate nimic; am descusut-o pe Kallina. Dar şi ea, nenorocita dracului, tace. Ştie să-şi facă afacerile, nemernica asta. Continuă să creadă că Ester a semnat într-adevăr poliţa lui Giacinto şi spune că nu cere decît dobînda care i se cuvine. Ştiu că tu şi Ester aţi fost mereu la ea încercînd să lămuriţi lucrurile, dar Kallina a reînnoit poliţa numai pentru trei luni, umflată cu cheltuielile de protest şi cu dobînzi mai mari; a pus şi ipotecă pe moşie şi pe casă, vedea-o-aş cu funia de gît; da, bine, dar acum, în octombrie, ce-o să vă faceţi?

— Nu ştiu, mie nu-mi spun nimic.

— Ştiu că Ester este în căutare de bani, o să se cam învîrtească mult şi bine; o să-i cadă ultimii dinţi şi tot nu va găsi. Ştiu că ar fi gata să vîndă moşia, dar nu mie.

Efix îşi privea degetele şi tăcea; don Predu enervat de această indiferenţă îşi plesni genunchii cu palmele.

— La ce te gîndeşti, sfînt de lemn? Oh, spune!

— Ei da, îţi voi spune adevărul. Eu sper că Giacinto va reuşi să plătească.

Atunci don Predu se lăsă rîzînd pe speteaza scaunului, cu pieptul bombat, cu dinţii scînteindu-i între buzele cărnoase. Pînă şi degetele încrucişate pe lanţul de aur de pe piept păreau că rîd.

Efix îl privea speriat, cu ochii plini de o teamă de animal rănit.

— Dar bine, ăla moare de foame! L-am văzut eu alaltăieri. Părea un cerşetor, cu pantofii rupţi. Şi-a vîndut pînă şi bicicleta, să nu-ţi spun şi altele.

— Nu mai spune! A furat?

— Furat? Eşti nebun? Acum îl şi calomniezi pe floricica aia, pe îngerul ăla pictat. Şi ce să fure? Nu e bun nici de asta.

— Şi... ce crezi? Se va întoarce?

— Dacă-i trece o asemenea idee prin cap îi rup oasele, spuse don Predu, întunecîndu-se la chip.

Şi la un moment dat Efix avu impresia că, în sfîrşit, sărmanele lui stăpîne şi-au găsit un sprijin, un apărător mai bun decît el. Ah, Dumnezeu să fie lăudat. El nu lasă nici o fiinţă Atunci vechile lui speranţe înfloriră dintr-o dată. Dacă don Predu s-ar căsători cu Noemi, atunci casa stăpînelor lui va renaşte din ruină. Dar

bucuria lui se stinse imediat așa cum se aprinsese și din nou se găsi în pustiul lui, în marea lui călătorie misterioasă și cumplită spre lumea divină. Toată măreția pămîntului, chiar dacă ar fi fost a lui, chiar dacă el ar fi fost rege, chiar dacă ar fi avut puterea să facă fericiți pe toți oamenii lumii, n-ar fi fost suficiente să-l scape de chinuri, să-l elibereze din infern. Cum să se bucure deci ? Și începu să-și privească mîinile ca să ascundă gîndul mistuitor care i se citea în priviri. Dar don Predu reluă :

— Giacinto nu se va întoarce și cu atît mai puțin va plăti, ți-o garantez eu. Dar amintește-ți ceea ce ți-am spus de mii de ori : moșia o vreau eu. Plătesc eu tot ; așa vă rămîne casa. Încearcă tu să le convingi pe capetele alea de lemn. Eu te țin în serviciul meu.

— De ce nu vorbești domnia ta cu ele ? Pe mine nu mă ascultă.

— Și ce, pe mine mă ascultă, poate ? Am încercat să le vorbesc, dar era ca la pereți. Tu trebuie să le convingi, tu ! spuse bărbatul cu putere, bătîndu-l din nou cu mîna pe genunchi. Dacă-i adevărat că le vrei binele, singura soluție asta este. Tu *trebuie* s-o faci, și este datoria ta să le deschizi ochii, dacă ele sînt oarbe. *Trebuie*, înțelegi sau nu ? Ai urechile astupate ?

Într-adevăr, Efix luase o figură închisă de surd. Trebuie ? Don Predu amenința ? Știa ceva, don Predu. Pe el nu-l interesa nimic, nu-i era teamă decît de iad ; totuși se gîndea că poate don Predu avea dreptate.

— Ce trebuie să fac ?

— Trebuie să te arăți bărbat, odată pentru totdeauna. Trebuie să le spui lor, că dacă nu vor să te plătească în bani, să te plătească cel puțin prin recunoștință. Dacă moșia ajunge în mîinile altui stăpîn, tu vei fi gonit ca un cîine. Atunci da, Dumnezeu mi-e martor, te vei duce la sărbători cu cerșetorii !

Efix tresări ; era visul lui de izbăvirea păcatelor. Se ridică și spuse :

— Voi face tot ce-mi stă în putință. Dar singurul lucru...

— Singurul lucru ? întrebă bărbatul trăgîndu-l de mînecă. Și stai drace și bea. Singurul lucru ?

Efix se lăsă să cadă pe scaun ; tremura și transpira și-i venea să leșine.

— Ar trebui ca domnia ta să se căsătorească cu Noemi.

Atunci don Predu bufni din nou în rîs. Rîdea, dar îl ținea locului pe Efix, împiedicîndu-l parcă să plece.

— Cît ești de hazliu, drace ! O să te țin pe lîngă mine toată viața, să mă distrezi cînd sînt supărat. Te-oi însura cu Stefana ! Poate e puțin cam grasă pentru tine, dar nu e periculoasă, pentru că a trecut cam de multișor de treizeci de ani. Stefana, Stefana, strigă el, ținîndu-l mai departe de mînă pe Efix, și-și întoarse capul spre ușă rîzînd : ascultă, este aici un pețitor.

Femeia apăru, neagră, cu burta umflată, cu sînii mari și fața severă, ca aceea a unei doamne. Efix o privi o clipă rugător.

— Don Predu vrea să rîdă.

— Semn rău, cînd vrea el să rîdă, alții trebuie să plîngă, spuse femeia sfidînd privirea stăpînului.

În spatele ei rîdea Pacciana, cealaltă servitoare, palidă, enigmatică, cu gura strînsă, cu gropițe însă de-o parte și de alta.

— Eu îți spun că te vei mărita cu Efix, Stefana. Acum zici nu, dar o să spui da, după aia. Ce e de rîs ?

— Rîs batjocoritor, blestemă în spate Pacciana, cu voce înceată. O îmboldi pe Stefana ca s-o facă să-i răspundă urît stăpînului.

Dar femeia era prea demnă ca să-i ardă de glumă ; și nu deschise gura pînă cînd stăpînul și Efix nu ieșiră împreună. Atunci cele două servitoare începură să le vorbească de rău pe verișoarele stăpînului.

— Cînd mă duc acolo cu ploconu în coș, mă privesc ca și cum aș veni să le cer de pomană. De fapt eu le duc lor ! Nu vezi ce față de nemîncat are Efix ? De douăzeci de ani nu-l plătesc și acum nici măcar să mănînce nu-i dau. Și totuși ai văzut cum se albește la față stăpînul nostru cînd se arată verișoarelor lui ?

— Timpurile se schimbă ; pînă și mînjii îmbătrînesc, insinuă Stefana ; dar amîndouă simțeau ceva nou, grav, planînd pe destinul lor de servitoare fără stăpînă.

În timpul ăsta, don Predu îl însoțea pe Efix pe poteca spălată de ultimele ploi. Iarba răsărea de-a lungul zidului caselor părăsite. O liniște blîndă, adîncă, cuprindea toată natura ; nori galbeni apărură încremeniți deasupra Muntelui umed, iar de acolo de sus, din fața porților doamnelor, se vedeau cîmpia acoperită de stuf și rîul verde între insulele de nisip alb. Liniștea era atît de mare încît se auzeau femeile spălîndu-și rufele,

acolo jos, sub pinul singuratec, pe malul rîului. Bătrîna Pottoi, nemișcată pe scaunul ei, cu o mînă sprijinită de zid și cu cealaltă streașină la ochi privea. Părea sfîrșită — cu bijuteriile și mai bătătoare la ochi și tot mai triste pe corpul ei scheletic.

— Ce faceți ? salută don Predu.

— Aștept pe Grixenda mea, care e la rîu. Eu n-am vrut s-o las, să vă spun adevărat, pentru că băiatul, nepotul dumneavoastră, i-a interzis să mai spele la rîu și dacă vine și află se supără ; dar Grixenda mea face mereu după capul ei.

— Ce, v-a scris Giacinto ?

— Cui ? Scris ? Niciodată nu a scris ; nu se știe nimic despre el, dar trebuie să se întoarcă sigur, doar a promis.

— Mda, se întorc pînă și morții, așa spuneți voi !

Dar bătrîna se întoarse către Efix, care stătea acolo cu capul plecat și fixa cu privirea pavajul drumului.

— Nu ți-a spus ție că se însoară cu ea ? Spune, hai, a zis-o sau nu ?

Efix o privi o clipă cum se uitase și la Stefana și nu răspunse.

— Ceea ce nu-mi place este ranchiuna doamnelor, spuse bătrîna privind din nou spre rîu. Pe noi ne gonește, numai pe Zuannantoni îl lasă cîteodată să intre în casa lor mai ferecată decît castelul în timpul Baronilor. Au iertat-o pe Kallina, care le-a adus nenorocirea cu găleata, iar pe noi nu. Sfînta Fecioară Tămăduitoare să le ajute. Dar cînd băiatul o să se întoarcă, totul se va aranja ; a spus-o și doamna Noemi.

Cei doi bărbaţi se îndepărtară, dar bătrîna îl chemă înapoi pe don Predu spunîndu-i încet:

— Vreţi să-mi faceţi o favoare? Spuneţi-i dumneavoastră Grixendei să nu meargă la rîu. Nu e demn de ea care trebuie să se mărite cu un *domn*.

Don Predu deschise buzele gata să izbucnească în rîs şi să spună una dintre obişnuitele lui răutăţi; dar îşi coborî privirea peste bătrîna care tremura, se uită la şiragul şi cerceii care se legănau şi îşi atinse lanţul de aur, întunecîndu-se la faţă ca în seara cînd văzuse tremurînd umărul nepotului.

Îl ajunse pe Efix şi se opriră în faţa uşii închise a casei doamnelor. Urzicile creşteau pe scări. Don Predu şi-o amintea de fiecare dată pe Noemi, stînd acolo să aştepte, în întuneric.

— Bine, atunci să rămînem înţeleşi! Tu trebuie să faci cum îţi spun eu, înţelegi?

— Înţeleg. Voi face tot ce pot, spuse Efix. Bătu, dar nimeni nu deschidea. Iar don Predu stătea acolo, ţinîndu-şi lanţul, privind spre rîul care părea că şi el ar aştepta ceva.

— Oh, ce, au murit şi ele?

— Doamna Ester o fi la biserică, iar doamna Noemi o fi poate bolnavă!

— De ce, se simte rău?

— Da, de cîtva timp, de cîte ori vin aici o găsesc bolnavă. O doare capul.

— Oh, oh, trebuie s-o facem să iasă afară, să ia puţin aer.

— Aşa gîndesc şi eu, dar unde?

Don Predu privea în jos, spre rîu. Chipul lui părea schimbat, aproape frumos, trist şi absent ca acela al nepotului.

— Eh, eu zic că se poate merge undeva; la *Badde Saliche*, sau chiar la moşia mea; sînt ceva struguri albi pe acolo.

Faţa lui Efix se lumină; dorea şi el să spună ceva, dar înăuntru se auzea deschizîndu-se uşa; don Predu se îndepărtă fără să se întoarcă căutînd să se ascundă pe după zid.

XII

SPRE MAREA bucurie a lui Efix, doamna Ester a fost de acord cu propunerile vărului lor. Astfel moşia a fost vîndută, iar poliţa plătită. Dar se întîmplă ceva care stîrni bîrfeli în tot ţinutul. Efix, continuînd să stea în serviciul doamnei Ester şi doamnei Noemi, primi învoirea să cultive moşia în arendă; astfel aducea în casa stăpînelor cota de fructe de care aveau nevoie. În sfîrşit, spuneau femeile clevetitoare, de la servitor ajunsese la gradul de rudă, ba chiar de protector al doamnelor Pintor. Ceea ce surprindea mai tare era bunăvoinţa lui don Predu; dar de cîtva timp părea altul; mai slăbise şi un zvon umbla cum că ar fi *toccato a libro*, adică bolnav de farmece făcute cu cărţi sfinte.

Cineva avea interes să facă aşa ceva? Nu se ştia; lucrurile astea nu se ştiu niciodată în mod clar şi dacă s-ar şti, nu mai ar fi niciodată mis-

terioase și mari ; sigur era că don Predu slăbea, nu mai vorbea cu răutate ca pînă acum, ba, colac peste pupăză, mai făcea prostia să cumpere o moșie fără valoare, cu argat cu tot, iar acestuia îi dădea toată libertatea.

Stefana și Pacciana spuneau :

— Este o pomană pe care el vrea s-o facă sărmanelor lui verișoare.

Dar între ele două, în secret, pentru că don Predu continua să trimită daruri doamnelor Pintor, erau de acord că el, da, părea vrăjit și vorbeau despre Efix în șoaptă. Totul este posibil în lume, iar argatul își iubea atît stăpînele încît era capabil să facă pentru ele orice sacrificiu. Plimbatul lui în sus și-n jos cu don Predu părea mai ales suspect. Stefana se uita sub prag dacă e vreun obiect magic ascuns, iar Pacciana găsi într-o zi o șopîrlă neagră în patul stăpînului. Aveau să se întîmple lucruri extraordinare.

În timpul iernii, doamnele Pintor au stat numai în casă și nu mai doreau să meargă niciodată la sărbătoarea Sfintei Fecioare, Tămăduitoarea, dar pe măsură ce zilele se măreau și iarba creștea în vechiul cimitir, chiar și doamna Ester fu cuprinsă, parcă, de un fel de oboseală, de o boală ca de linguare, ca cea care o făcea palidă pe Noemi în toți anii, primăvara. Nu se mai ducea aproape deloc la biserică, se mișca de colo colo prin casă, stătea uneori cu mîinile atîrnîndu-i pe coapse, spunînd că o dor picioarele. În casă mizeria nu era mai mare ca în ceilalți ani, pentru

că Efix aducea lucrurile trebuincioase, dar aerul stătut părea îmbibat de tristețe.

În postul mare cele două surori se duseră să se spovedească.

Era o dimineață limpede, sonoră ; se auzeau strigătele copiilor și țîrîitul greierilor prin stufărișul din vale, iar vocea rîului, groasă, tot mai groasă, amenința parcă în glumă. Pe cerul ca sineala nu era nici un nor, iar aerul era atît de transparent încît pe stîncile Castelului se vedeau scînteind pietrele, iar o fereastră goală de pe ruine apărea, plină de albastru, prin iedera care o îmbrățișa.

Preotul Paskale era în confesional și nu se hotăra să iasă, deși Natòlia îl aștepta în sacristie cu cafea și biscuiți într-un coșuleț. Văzînd că sosesc cele două femei evlavioase, servitoarea făcu un gest disperat și se gîndi că era bine să se ducă la prietena ei, Grixenda, să încălzească cafeaua. Iat-o deci cu coșulețul pe cap, ieșind din spatele absidei și coborînd pe potecă printre tufele de mure scînteind de rouă. Intrînd pe poarta deschisă a casei bătrînei Pottoi o văzu pe Grixenda aplecată deasupra focului din vatră, făcînd cafeaua pentru bunica bolnavă la pat.

— Te usuci pe zi ce trece tot mai mult, spuse Natòlia, în timp ce intra.

Grixenda era într-adevăr slabă și palidă ; tînără încă, dar secătuită ; unele mișcări ale gîtului descărnat și chipul gălbejit aminteau pe acela al bunicii. Numai ochii îi străluceau, mari și limpezi, plini de o lumină melancolică, și în același timp șireată, ca apa mlaștinilor de pe valea dintre stufărișurile cîmpiei.

— Mi s-a răcit cafeaua ; acum au venit mătușile tale și o să se facă gheață, spuse Natòlia scoțînd cafetiera din coș. Așa o să beau și eu puțin.

— Mătușile mele ! Blestemate fie ele ! Și tu cu ele ! Dacă-și vor vărsa tot sacul păcatelor, precis o să-l găsești pe stăpînul tău mort de inimă, în confesional.

— Ce limbă ai ! Se vede că te-a mușcat vipera. Ia un biscuit, uite, ți-l dau ca pe o floare, să-ți îndulcească inima...

Dar Grixenda avea într-adevăr inima otrăvită și nu-i ardea de glumă.

— Dacă ai venit să mă necăjești, ai greșit Natòlia : nu ai ghimpi, pentru că ești euforbie, nu trandafir. Pe mine nu mă doare, nu am supărări. Sînt puternică ca bradul pe malul apei. Și o să vină o zi în care tu o să-mi trimiți soli ca să-mi ceri să fii servitoarea mea.

— Cu cine trebuie să te măriți ? Cu Baronul de la Castel ?

— Mă voi mărita cu un om viu, nu cu un mort, morții te atacă dintr-o parte.

— Mi se pare că tu l-ai vrăjit pe don Predu.

— Dacă vreau, mă mărit și cu don Predu, spuse Grixenda ridicînd mîndru chipul tragic, copilăresc, dar eu am alte gînduri în minte !

Natòlia o privea și-i era milă de ea. Părea puțin absentă, nefericită și de aceea nu insistă să o tulbure. Luă un alt biscuit și plecă să i-l ofere mătușii Pottoi în tainița ei. O fîșie de lumină cădea din tavanul cămăruței joase, luminînd patul unde zăcea bătrîna, împodobită cu colanul

și cu cerceii ei, anchilozată și nemișcată ca un cadavru îmbrăcat de înmormîntare.

— Ascultă Natòlia, fă-mi o plăcere. Du-te la Efix Maronzo și spune-i că vreau să-i vorbesc ; dar să nu afle Grixenda. Du-te, micuță turturea, du-te !

— Unde-l găsesc eu pe Efix ? O fi în sat ?

— Vine aici, de la moșie ; îl văd venind aici, spuse bătrîna, punîndu-și un deget pe buze pentru că Grixenda intra cu cafeaua.

— Vezi, Natòlia, a vrut să se scoale azi dimineață, dar are febră mare. Bunico, bunico, acoperă-te cu cuvertura.

— O să m-acopăr, o să m-acopăr ; toți ne întoarcem sub acoperămînt, spuse bătrîna și Natòlia plecă cu sufletul greu.

Lucru ciudat, trecînd prin fața casei doamnelor îl văzu chiar pe Efix mergînd pe drumul pustiu. Umbla atît de încovoiat apăsat de desagă, încît părea să caute ceva pe jos.

— Bătrîna e pe moarte și *mai vede*, gîndi Natòlia.

O privi cu ochii lui indiferenți ca ai unui animal și nu o întrebă dacă a fost sau nu la bătrînă ; știa că stăpînele lui erau la spovedanie ; își dădu traista jos, o așeză pe scară și se puse pe așteptat. Urzicile îi înțepau mîinile.

Servitoarea se întoarse la biserică și încerca să vadă dacă ar putea să spună doamnelor că argatul lor sosise, că poate așa o să-l lase liber pe preot, dar de-o parte a confesionalului stătea doamna Ester, văzîndu-i-se numai colțul șalului ieșind în afară ca o aripă neagră, iar de cealaltă stătea doamna Noemi, cu spatele care se mișca

uşor, din cînd în cînd, sub stofa de un negru opac, iar un picior lung şi nervos îi ieşea afară de sub fusta ridicată.

Celelalte credincioase se rugau, ici colo, prin biserică, îngenunchiate pe pardoseala verzuie ; o linişte adîncă, o lumină albăstruie, un miros de iarbă, inundau biserica umedă şi tristă ca o peşteră ; sfînta Magdalena, de sus din tablou, părea atentă la vocile primăverii care înmiresmau parcă aerul, iar Noemi le simţea şi ea, pînă acolo, înăuntru, pînă la gratiile mirosind a rugină şi a respiraţie umană ; o teamă de viaţă, o dorinţă de moarte, o frică de patimi, o stare de umilinţă, toate nenorocirile, lacrimile, ranchiuna şi răsuflarea păcătoasei din dragoste.

Întorcîndu-se acasă îl văzură pe Efix ridicîndu-se cu greu, cu mîna sprijinită de scară. Atunci Noemi, înflăcărată încă de pietate şi dragoste de Dumnezeu, îşi dădu seama pentru prima dată că argatul arăta rău, bătrîn, gălbejit, cu hainele rămase prea largi şi întinse mîna ca să-l ajute să se ridice. Dar el era deja în picioare şi nu răspunse gestului ei.

După ce au intrat în casă şi doamna Ester a cerut veşti de la moşie, ca şi cum ar fi fost încă a ei, el a răspuns ridicînd din umeri cu o neaşteptată grosolănie şi se duse să se spele la fîntînă. Aprilie înveselea pînă şi curtea asta tristă; rîndunelele îşi aplecau capul negru din cuiburile din logie, privindu-şi tovarăşele care zburau jos, urmărindu-le parcă umbra pe iarba deasă din vechiul cimitir.

— Efix, mi se pare că nu te simţi prea bine. Ar trebui să iei ceva sau să te odihneşti cîteva zile, spuse Noemi.

— Ah, da, doamna Noemi ? Şi eu mă gîndeam să umblu !

— Îţi spun că arăţi rău, nu glumi. Ce ai ?

O privea cu ochii vii, strălucitori şi atît de neaşteptată îi era bucuria încît ridurile din jurul ochilor păreau raze.

— Îmbătrînesc, spuse, frecîndu-şi palma una de alta ; şi dintr-odată bucuria se duse aşa cum venise.

Se întoarse în sat, pentru că don Predu trimisese să-l cheme. Altfel nu s-ar mai fi mişcat de la moşie. Ce putere avea mila doamnei Noemi împotriva răului lui ? Nu putea decît să facă să crească mai mult. Se duse deci la stăpînul cel nou şi îl găsi cocoţat pe o scară cu cîrlige, aşezînd viţa sub plasa de ramuri cu frunzuliţele aurii ale rodiilor ; în casă se auzeau femeile deretecînd prin camere şi punînd totul în ordine pentru Paşte ; o mare linişte domnea împrejur. Efix nu uită acele momente.

Plecase de la moşie cu credinţa că ceva extraordinar trebuia să se întîmple. Privind în sus de la picioarele scării, i se păru că don Predu era trist şi el, aproape bolnav, şi parcă ezita să coboare, cu costorul strălucind într-o mînă, iar în cealaltă cu o coardă de viţă de vie din al cărui capăt violaceu se prelingeau picături ca sîngele dintr-un deget tăiat.

— Aşteaptă să sfîrşesc, sau te grăbeşti să pleci? spuse don Predu, dar se răzgîndi imediat, de

parcă-şi amintise de ceva şi coborî cu greu, lăsîndu-l pe Efix să tragă scara de acolo.

— Iată, începu cînd ajunseră în camera de la parter plină de soare şi de umbra rîndunelelor, trebuie să-ţi spun ceva, şi se codi privindu-şi unghiile, uite eu vreau să mă însor cu Noemi !

Efix începu să tremure atît de tare încît mîna de pe masă părea că saltă. Atunci don Predu izbucni într-un rîs caraghios şi răutăcios ca altă dată.

— N-ai vrea să te însori tu cu ea, sper ! Ţi-o păstrez pe Stefana ţie, să ştii !

Efix tăcea, tăcea şi îl privea, iar ochii lui erau atît de plini de patimă, de teamă, de bucurie, că don Predu deveni serios. Dar încercă totuşi să glumească.

— De ce te chinui atît ? Speri ca eu să-ţi plătesc ceea ce îţi datorează alţii ? Nu, să ştii ; tu te aranjezi cu Ester, eu n-am nici o legătură ca asta. Şi apoi mai este un lucru...

Curăţă cu unghia o pată de pe vestă, privind-o cu atenţie.

— O să mă vrea, ce crezi ?

— Ah ! Ce spui ! bîlbîi Efix.

— Nu fi atît de sigur ! Oh, acum vorbim serios. M-am gîndit înainte să mă hotărăsc. O fac, crede-mă, mai mult că trebuie, nu din capriciu. Ce să mai aştept ? Unde-o să ajung ? La vîrsta mea o femeie foarte tînără nu-mi convine. Dar asta nu contează ; de altfel am hotărît. Ei bine, nu spun nu, Noemi e frumoasă şi-mi place, mi-a plăcut întotdeauna, să-ţi spun adevărul. Ah ! Ce vrei ! Viaţa trece şi noi o lăsăm să treacă ca apa

pe rîu şi numai cînd se duce ne dăm seama că nu mai e. Ah, s-o lăsăm baltă, adăugă, bătîndu-şi mîinile pe genunchi, ridicîndu-se, apoi aşezîndu-se iar.

— Ceea ce contează acum ar fi să ştim dacă Noemi acceptă. Eu o s-o cer cum îi convine ; o să-l trimit pe preotul Paskale, sau pe doctor sau pe cine vrea ea ; dar nu vreau să fiu refuzat, ah, aşa mi-e martor Dumnezeu, asta nu, pe dracu! Tu înţelegi Efix ?

Efix înţelegea foarte bine şi încuviinţă că da, că da, cu capul, cu ochii strălucitori.

— Trebuie să vorbesc eu cu doamna Noemi ?

Don Predu îl bătu cu mîna pe genunchi.

— Bravo ! Asta e. Cu cît mai repede, cu atît mai bine, Efix ! Să batem fierul cît e cald. Să le spui : pe cine să trimită în peţit ? Pe preotul Paskale sau pe sora lui, sau pe cine ? Dacă ea va spune să nu trimit pe nimeni, mai bine, pentru Dumnezeu, cu atît mai bine. Şi apoi o să facem totul repede şi fără gălăgie ; nu mai sîntem tineri. Ce spui de asta ? Eu am patruzeci şi opt de ani în septembrie şi ea are treizeci şi cinci, tu ce zici ? Tu ştii cam cîţi ani are ea ? Oh, apoi să le spui să nu se gîndească la nimic ; casa e gata, servitoare sînt ; bîrfitoare, da, dar sînt şi bine plătite. Lenjerie este, totul este. Proviziile nu lipsesc, eh, aşa să ne aibă Dumnezeu în paza lui ! Gata, despre asta vom vorbi cu Ester. Numai că nu-mi place... Ei bine, pot să-ţi spun, că Ruth a murit aşa.. Poate chiar şi ea ar fi fost mulţumită.

Efix se ridică. Simţea o nelinişte care-l îmboldea şi vroia să plece, să grăbească destinul.

— Ei bine, aştepta pe altul poate, la dracu ! O să-ţi dau să bei. Puţin rachiu ? Sau anason ? Stefana, te pedepseşte Dumnezeu, este pretendentul tău, Stefana !

Se auzeau femeile mutînd mobilele de furie. În sfîrşit servitoarea bătrînă apăru, cu un ştergar pe cap şi cu altul în mînă, serioasă şi impunătoare, totuşi cu ochii plini de resemnare la dorinţele stăpînului. Deschise dulapul, turnă anason şi-l privi pe Efix cu un fel de teamă, dar şi pentru ca să vadă dacă lua în serios glumele stăpînului ; Efix era în schimb atît de umil şi de speriat încît ea, întorcîndu-se în casă, spuse celor tinere.

— Dacă el a făcut vrăjitoria a făcut-o bine. Norocul cade ca un trăsnet pentru doamne. Curăţă bine, că o să fie multă oboseală pentru nuntă.

— A ta cu Efix ? spuse Pacciana. Cît despre don Predu trebuie mai întîi să aştepte ca doamna Noemi să-l vrea !

Dar Stefana îi dădu cu tifla, atît îi păreau de necrezut aceste cuvinte.

După ce don Predu îl conduse pînă la poartă ca pe un prieten, ajuns în drum, Efix privi în jur şi suspină. Totul era schimbat, lumea se lărgea ca valea după furtună cînd ceaţa se ridică deasupra şi se risipeşte : Castelul, pe cerul albastru, ruinele cu iarba unduitoare plină de perle, cîmpia pătată de ruginiul stufărişului, totul avea parcă blîndeţea amintirilor din copilărie, a lucrurilor de mult pierdute, plînse şi dorite, apoi uitate şi în sfîrşit regăsite atunci cînd nu-ţi mai aduci aminte de ele şi nu mai regreţi.

Totul e bun, e dulce, e drag : murele de lîngă biserică înconjurate de fire de păienjeni verzi şi violet, de rouă, zidăria cenuşie, poarta măcinată, vechiul cimitir cu oasele — flori albe în mijlocul lanului de ovăz şi urzici, cărăruia şi gardul viu cu fluturii liliachii şi buburuze roşii ce par flori şi perle. E proaspăt, curat şi frumos ca atunci cînd eram copii şi am fugit de acasă ca să ne ducem într-o lume minunată.

Biserica era deschisă în aceste zile ale postului mare şi Efix s-a dus să îngenuncheze la locul lui, sub amvon.

Sfînta Magdalena privea şi ea, veselă ca o doamnă spaniolă, oaspete a Baronilor, stînd în balconul Castelului. Pînă şi ea simţea primăvara şi era fericită, deşi erau patimile lui Isus. Vreun moşier bogat trebuie s-o fi cerut de nevastă, pentru că ea surîdea din balcon trecătorilor şi-i zîmbea chiar şi lui Efix îngenunchiat sub amvon.

— Doamne, îţi mulţumesc, Doamne ia-mi sufletul acum ; sînt fericit că am suferit, că am păcătuit, că am simţit mila ta divină, iertăciunea ta, ajutorul tău, nemărginita ta mărinimie. Ia-mi sufletul meu, cum pasărea ia bobul de grîu, Doamne, împrăştie-mă în cele patru vînturi, şi te voi lăuda că ai îndeplinit rugăciunea inimii mele...

Şi totuşi, ridicîndu-se, cu genunchii plini de durere, încercă un fel de greutate, ca şi cum umbra unui nor trecuse prin biserică învăluind chipul sfintei Magdalena.

Şi chipul doamnei Noemi aplecată să coasă, acolo în curte, era acoperit de o umbră. Efix culese o pansea de pe marginea fîntînii şi merse

să i-o ofere. Ea ridică ochii miraţi şi nu luă floarea.

— Ghiciţi cine vi-o trimite ? Luaţi-o.

— Tu ai cules-o şi ţine-o.

— Nu, zău, luaţi-o, doamna Noemi.

Aşezat în faţa ei pe pămînt, cu picioarele încrucişate ca un sclav, ţinîndu-şi picioarele cu mîinile, neştiind cum să înceapă, bănuind că stăpîna ghicise deja.

Într-adevăr Noemi lăsă să-i cadă panseluţa într-o cută a pînzei ; inima îi bătea cu putere, da, ghicise.

— Doamna Ester unde este ? spuse Efix aplecîndu-se. Cît va fi de mulţumită cînd va afla ! Don Predu m-a chemat înapoi în sat pentru asta...

— Dar ce spui nefericitule ?

— Nu, nu mă numiţi nefericit. Sînt fericit ca şi cînd aş muri în clipa asta prin mila lui Dumnezeu şi aş vedea cerul deschizîndu-se. Înainte să mă întorc aici, am trecut pe la biserică să-i mulţumesc lui Dumnezeu. În sufletul meu aşa simt...

— Dar de ce Efix ? spuse ea cu voce stinsă, împingînd cu acul panseaua. Eu nu înţeleg.

El ridică ochii. O văzu palidă, cu buzele tremurîd, cu pleoapele livide ca ale unui mort. Desigur e bucuria care-o face să fie aşa albă, şi el încerca un fior, o dorinţă să îngenuncheze în faţa ei şi să-i spună : da, da, e o mare bucurie, doamnă Noemi, să plîngem împreună.

— Acceptaţi, doamna Noemi, stăpînă dragă ? Sînteţi mulţumită, nu-i aşa ? Să-i spun să vină ?

Îi fu ciudă pe ea însăşi, îşi muşcă buzele, deschise ochii şi sîngele îi coloră iar chipul, dar uşor, abia în jurul pleoapelor şi pe buze. Îl privi pe Efix şi el revăzu ochii ei ca în zilele groaznice, plini de ură şi orgoliu. Umbra căzu iar peste el.

— Să nu vă supăraţi că vă vorbesc eu primul, doamna Noemi ! Sînt un sărman argat, da, dar sînt mut ca mormîntul. Dacă acceptaţi, don Predu îl va trimite pe preot să vă peţească sau pe cine doriţi dumneavoastră.

Noemi aruncă jos panseaua rănită şi începu iar să coasă. Părea liniştită.

— Dacă lui Predu îi arde de rîs, atunci să rîdă ; pe mine nu mă interesează nimic.

— Doamna Noemi !

— Da, da ! Nu zic că nu o face în serios, da. Atunci n-ai fi aici. Dar acum fă-mi plăcerea, ridică-te şi pleacă.

— Doamna Noemi ?

— Ei bine, ce mai vrei acum ? Ridică-te, nu sta aici îngenunchiat cu mîinile împreunate. Eşti caraghios !

— Dar doamna Noemi, ce se-ntîmplă ? Refuzaţi ?

— Refuz.

— Refuzaţi ? Dar de ce, doamna Noemi ?

— De ce ? Dar tu ai uitat ? Sînt bătrînă, Efix, şi bătrînele nu glumesc cu plăcere. Să nu mai vorbim de asta.

— Numai atît îmi spuneţi ?

— Numai atît îţi spun !

Tăcură. Ea cosea ; el îşi îndoi genunchii şi-i strînse cu mîinile încrucişate. Îi părea că visează, nu înţelegea. În sfîrşit ridică ochii şi privi în

jur. Nu, nu visa, totul era adevărat; curtea era plină de soare și de umbre. Cîteva așchii de lemn căzură de pe balcon așa cum cad acele de brad toamna; dincolo de zid se vedea muntele alb ca de zăpadă și totul era liniștit și duios ca dimineața cînd ieșise din casa lui don Predu. I se părea că le aude încă pe femei mutînd mobilele; dar erau lovituri în adîncul ființei lui; da, ceva îl izbea, pe spinare, pe umeri, pe omoplați, prin coate și genunchi și pe la încheieturile degetelor. Și doamna Noemi era acolo, palidă, cosea, cosea și-i străpungea sufletul cu acul ei; iar rîndunelele treceau neîncetat în jur, deasupra capetelor lor, ca o ghirlandă mobilă de flori negre, de cruci mici negre. Umbrele lor alergau pe pămînt ca frunzele împinse de vînt. El își aminti de durerea pe care a simțit-o cînd s-a ridicat de sub amvon și de umbra de pe chipul Magdalenei. Respiră adînc. Înțelegea. Era blestemul lui Dumnezeu, care apăsa asupra lui.

Atunci, încet, încet începu să vorbească apucînd marginea fustei lui Noemi și nu știa prea bine ce spunea, dar trebuie să fi fost un discurs puțin convingător, pentru că femeia continua să coasă și nu răspundea, devenită iarăși calmă, cu un surîs nedefinit pe buze. Abia după ce el părea să fi spus totul, toate nenorocirile trecute, toate bucuriile ce aveau să vină, ea vorbi, încet însă, ridicînd privirea, vorbind aproape numai cu ochii.

— Dar nu fi atît de îngrijorat Efix, nu te amesteca în treburile noastre. Și știi ceva, am trăit și pînă acum, nu a fost bine pînă acum? Am dus lipsă de ceva? Să mergem înainte, cu

ajutorul lui Dumnezeu, pîinea n-o să ne lipsească. În casa lui Predu sînt prea multe lucruri și eu nici măcar nu știu să le orînduiesc.

Efix se gîndea cu disperare. Ce să facă, să spună vreo minciună, dacă nu reușește s-o convingă? Începu să-și pipăie haina.

— Trebuie să vă spun ceva grav, draga mea doamnă Noemi. N-am vrut, dar dumneavoastră mă forțați. Don Predu e atît de prins încît va muri dacă nu-l luați de bărbat. Da, nu mai doarme, e ca vrăjit. Dumneavoastră nu știți ce este dragostea, doamna Noemi, o să-l omorîți; cu puțin se poate omorî un om.

Noemi rîse și dinții ei intacți luciră, ca aceia ai unei fetișcane nebună de bucurie. Rîsul acesta îi făcu așa de rău lui Efix, încît, enervîndu-l, deveni rău și mincinos.

— Și apoi e ceva și mai grav, doamna Noemi! Da, mă obligați să vă spun. Domnișoru Giacinto amenință că se întoarce aici. Înțelegeți?

Ea încetă să mai coasă, se îndreptă din talie, se lăsă pe spate ca să respire mai bine; mîinile ei apucară strîns pînza. Efix se ridică înspăimîntat, crezînd că ea era gata să leșine. Dar nu dură decît o clipă. Se întoarse, privindu-l cu ochii ei răi și spuse calmă:

— Chiar dacă se întoarce, nu mai este nimic de risipit. Și nici nu mai avem nevoie de nimeni să ne apere.

El a cules panseaua de pe jos și s-a dus să se așeze pe scară, ca în nopțile de după moartea doamnei Ruth. Nu se mai întreba de ce Noemi refuză să-și trăiască viața. Acum credea că înțelege. Era blestemul lui Dumnezeu asupra lui,

pedeapsa care apăsa întreaga casă, iar el era viermele din fruct, era cariul care rodea destinul familiei. Întocmai ca un cariu, el a făcut totul pe ascuns : a ros, a ros, a ros, și acum se mira, se mira că totul s-a distrus în jurul lui ? Trebuia să plece, nu se mai putea altfel. Totuși îl ținea încă un fir de speranță, așa cum codița, încă proaspătă, susținea panseaua palidă pe care el o ținea între degete. Doamne, să nu le părăsească pe nefericitele doamne. După plecarea lui, poate, doamna Noemi, supărată de comportarea lui de sol, s-o îndupleca. Trebuie să plece. Cum de nu înțelesese asta pînă acum ? O voce părea că îl cheamă. Și un glas îl chema cu adevărat, dincolo de zid, din liniștea drumului.

Se ridică și plecă într-acolo. Se întoarse apoi să-și ia traista agățată în cuibul de sub balcon. Cîrligul, fixat acolo de secole, se desprinse și sări între pietrele din curte, ca un deget gros și negru. Tresări. Da, trebuia să plece, pînă și cîrligul se desprinse ca să nu-i mai țină traista. Spre mirarea lui Noemi, care-i urmărise cu coada ochiului toate mișcările, el nu înfipse cîrligul la loc și plecă.

— Efix ? Pleci ?

El se opri, cu capul plecat.

— Nu o aștepți pe Ester ? De Paște te întorci ?

El făcu semn că nu.

— Efix, te-ai supărat ? Ți-am spus ceva rău ?

— Nimic rău, stăpîna mea. Numai că trebuie să plec, este timpul.

— Ei, atunci mergi cu bine.

Se gîndi puțin ; i se părea că a uitat ceva, ca atunci cînd te pregătești să faci o călătorie și te întrebi dacă ai pus totul.

— Doamna Noemi, nu doriți nimic ?

— Nimic, numai că am impresia că te simți rău ; ești bolnav ? Stai aici, o să chemăm medicul, îți tremură picioarele.

— Trebuie să plec.

— Efix, ascultă ; nu lua în nume de rău ceea ce ți-am spus. Asta este, nu pot, crede-mă. Știu că nu-ți face plăcere, dar nu pot. Să nu-i spui nimic Esterei ; du-te dacă vrei să pleci. Dar dacă ți-e rău, întoarce-te ; adu-ți aminte că asta este casa ta.

El își așeză traista pe spate și ieși. Pe scările de dinaintea porții își scutură picioarele, unul după altul, ca să nu ia nici măcar praful din casa pe care o părăsea.

XIII

AFARĂ ÎL AȘTEPTA Zuannantoni.

— Te-am chemat de trei ori. Să mergem, bunica se simte rău și vrea să-ți vorbească, de ce nu vii ? Nu-ți mănîncă nimeni din traistă !

Bătrîna stătea în pat, îmbrăcată, cu încheieturile dezgolite, roșii și fierbinți ca tăciunii aprinși. Părea amorțită, dar cînd Efix se aplecă, ea îi spuse cu voce stinsă :

— O vezi ? Iar a plecat la rîu să spele, trebuie să muncească și tu ai spus c-o ia de nevastă.

— Tușă Pottoi ! Trebuie să ai răbdare. Ne-am născut să suferim.

Bătrîna ridică brațul și-l trase spre ea cu hotărîre. Un miros de putrefacție și de mormînt venea dinspre pat. Dar nu se trase înapoi, deși simțea colanul tușei Pottoi, cald ca și cum ar fi fost de foc, înfiorîndu-i chipul, iar respirația ei îi trecea prin păr ca un păianjen.

— Ascultă-mă Efix, sîntem înaintea lui Dumnezeu. Eu sînt pe ducă. Va veni chiar el să mă ia, don Zame, așa cum am hotărît pe cînd eram tineri. Acum e timpul să ne ducem împreună. Pe drum o să-i spun să nu se oprească la locul unde a căzut, unde tu l-ai ucis și să te ierte pentru dragostea ce ai purtat-o fetelor lui. Te va ierta, Efix, ai purtat povara destul, dar tu, tu, Efix, la rîndul tău salvează-o pe Grixenda mea. E gata să se piardă. Așteaptă numai moartea mea, ca să fugă, iar eu nu pot închide ochii liniștită. Du-te la băiat și spune-i să n-o piardă, să-și amintească că a promis s-o ia de nevastă. Dacă se căsătoresc, da, nici doamna Noemi nu s-o mai gîndi la el. Du-te.

Îl împinse, iar el holbă ochii, dar avea impresia că-i sînt arși, acoperiți de cenușă, ca și cum s-ar fi întors din infern. Bătrîna nu-i mai deschise pe ai ei și cu mîinile țepene, cu degetele dure, deschise, mișca încă buzele vinete, mărginite cu negru, dar nu mai vorbea.

Nu a mai vorbit.

Prin gaura din tavan pătrundea, ca într-o pîlnie răsturnată, o rază aurie care lumina pe pat corpul negru și colanul, lăsînd în întuneric restul camerei sărăcăcioase. Efix privea ca dintr-un hău acel punct înalt, îndepărtat, și dintr-odată îi păru că razele se mișcaseră, cădeau peste el, luminîndu-l. Totul era limpede acum. Ochii lui distingeau totul, rătăcirile negre, punctul luminos care era pedeapsa lui Dumnezeu asupra lui. Luă iar traista, fără să mai spună nimic și plecă.

Trecînd prin fața casei lui don Predu o chemă pe Stefana și îi spuse că era forțat să plece pentru treburile lui și nu știa cînd se va întoarce.

— Spune cel puțin unde pleci !

— La Nuoro.

Ca să ajungă la Nuoro îi trebuiră două zile. Mergea într-acolo, încet, încet, cu mici popasuri, așezîndu-se, cînd era obosit, pe pietrele de la marginea drumului. Închidea ochii, dar nu dormea ; deschizîndu-i vedea iar drumul gălbui, pierzîndu-se în verdele și albastrul depărtărilor, sus, spre munții din Nuoro, jos, spre marea de la Baronia și avea impresia că a trăit mereu așa, așezat pe piatră, la marginea drumului, jumătate parcurs, jumătate încă de străbătut. Acolo jos, în vale, lăsase locul crimei lui, iar acolo, sus, spre munți era locul mîntuirii.

Timpul era frumos ; văile erau acoperite de iarbă și saschiul înflorea vesel ca ochii de copil. Undele apei străluceau prin verdele povîrnișurilor, iar rîul murmura printre arinii negri. Cîteva care treceau pe drum, și Efix ar fi dorit să roage pe cineva să-l ducă și pe el ; dar imediat se întristă. Nu, trebuia să mergă pentru izbăvire, *să ajungă* fără ajutorul nimănui.

Acest drum de început avea totuşi un ţel; era aşadar încă frămîntat de lucruri lumeşti; să ajungă repede şi să se sfîrşească repede. Abia după asta i se părea că ar putea fi liber, numai cu povara lui purtată cu răbdare pînă la moarte.

Prima noapte se opri la un canton din vale, dar nu putuse dormi. Noaptea era limpede şi blîndă; pe cerul alb, deasupra văii închise de coloane de stînci, luna pătrundea ca o lampă de aur pe bolta unui templu. Dar un om bolnav gemea în cantonul trist ca un grajd şi suferinţa umană tulbura singurătatea. În zori Efix plecă mai departe, obosit; iată munţii din Oliena apărînd din întuneric, albi şi vaporoşi ca aburii de tămîie în faţa altarului de granit din Orthobene. Întreaga privelişte are ceva sfînt, iar Mîntuitorul îşi opreşte zborul pe stînca cea mai înaltă, cu crucea, şi întinde braţele pe paloarea aurie a cerului.

Efix îngenunchie şi nu se rugă, nu putea să se roage, uitase cuvintele; ochii lui, însă, mîinile ce-i tremurau, întregul lui corp agitat de febră era o rugăciune.

Pe măsură ce înainta spre Nuoro simţea cum o inimă mare, suspendată deasupra văii, zvîcnea puternic, mereu mai tare.

— Este Moara şi acolo este Giacinto, gîndi cu bucurie.

Era ultimul popas al călătoriei pămînteşti, ultimul urcuş al calvarului lui, această cărare ce suia murdară, cleioasă, cu o pisică moartă aruncată în mijlocul gunoaielor şi cu cerul roşu deasupra zidurilor înalte, acoperite de iarba cîinelui.

Ajuns la jumătatea drumului se întoarse. Umbra urca dinspre vale, descriind un cerc maroniu deasupra povîrnişurilor roşietice din Orthobene şi ajungea pînă la el, sus, pe cărare. În deal se auzea gîfîitul Morii, o vibraţie masculină, spre deosebire de strigătul feminin al unui clopot care anunţa slujba de după-amiază. Pe drum treceau ţărani cu boi înjugaţi, orăşeni ţanţoşi, ca don Predu, femei cu amfore pe cap. Alte femei şedeau, palide, să se odihnească pe pietrele dintr-un zid, care înconjura o curte.

Efix începu să vorbească cu ei, oprindu-se obosit, cu traista care-i aluneca de pe spate.

— Unde stă domnişoru Giacinto?

— Cine? Ăla de la Moară? Aci, mai sus. Ce-i duci în desaga aia? Eşti argatul lui?

— Da, ce face domnişoru Giacinto?

— Eh, lucrează şi se distrează. Este vesel. E un băiat de aur. Toate femeile îl înconjoară şi-l rîvnesc ca pe o prăjitură cu miere.

Atunci Efix îşi aminti de sărbătoarea Sfintei Fecioare Tămăduitoarea, de Natòlia şi Grixenda care dansau, strîngîndu-l în mijloc pe străin, şi o durere puternică îl încercă, dar odată cu durerea simţi o puternică dorinţă să facă ceva împotriva destinului.

— Unde pot să-l găsesc? E la Moară acum?

— Uite-l că vine!

Iată-l într-adevăr pe Giacinto venind cu capul gol, cu părul şi hainele albe de făină; careva fusese deja să-l anunţe de sosirea argatului.

— De ce-ai venit pînă aici, sus, şi ce vrei? îl întrebă apucîndu-l şi scuturîndu-l de umeri.

Efix îl privi fără să răspundă, lăsîndu-se tîrît în sus, pe potecă pînă la o curticică închisă între

două case, deasupra văii : Un bărbat, un orășean mic, aproape pitic, cu ochii mari, melancolici și cu chipul alb, scotea apă din fîntînă ; Giacinto îl prezentă ca pe stăpînul casei.

— Trebuie să-ți vorbesc, spuse Efix.

— Sînt aici, vorbește.

Se așezară în bucătărie ; orășeanul pregătea cina, dar Efix nu vroia să vorbească în prezența lui ; pe de altă parte Giacinto glumea și rîdea nevoind să înceapă discuția.

Pe fereastră, pe stîncile de pe Orthobene, se vedea parcă Mîntuitorul, mic ca o rîndunică ; din grădină pătrundea un miros de micșunele ruginii amintindu-i de curtea stăpînelor lui. Efix simțea cum îl doare inima și nu putea vorbi. Spuse totuși :

— Giacinto, ești vesel mi se pare ?

— Ce să fac ? Să mă spînzur ?

Omulețul aplecat să fiarbă macaroanele ridică ochii triști, dar Giacinto rîse și privi grinzile tavanului.

— Știi Efix, în primele zile cînd am venit aici, în gazdă la acest om cu frica lui Dumnezeu, am încercat cu adevărat să mă spînzur. Îți amintești Micheli ?

Omulețul făcu semn că da, mișcînd însă capul cu dojană.

— Și el m-a salvat, m-a așezat în pat ca pe un copil ; mă lega cînd ieșea, aveam temperatură mare ; apoi totul a trecut și acum sînt vesel și mulțumit. Nu-i așa Micheli ?

— Tușa Pottoi a murit, spuse Efix în sfîrșit, și Giacinto îndreptă furculița spre fața argatului parcă dorind să-l împungă.

— Du-te, pasăre a nenorocirii ! Știu că aduci o veste de moarte ! Și altceva ?

— Grixenda se pregătește să ne lase. O s-o vezi venind aici în cîteva zile ; asta am venit să-ți spun.

Giacinto căpătă înfățișarea lui copilăroasă de odinioară, trist și înspăimîntat.

— Ah, asta nu, asta nu ! Nu vreau să vină !

— Nu vrei ? Și cum poți s-o împiedici ? De altfel e logodnica ta, ai promis s-o iei de nevastă.

— Eu nu pot s-o iau de nevastă, nu-i așa, nu-i așa Micheli ? Nu pot și nu vreau ! Nu sînt în stare să mă însor. Sînt un cerșetor, am alte datorii, tu o știi. Pot vorbi de față cu omul ăsta care știe totul despre mine, cum știi și tu, și mă compătimește. Trebuie să plătesc datoriile mătușilor. De-asta am vrut să mori eram disperat în sufletul meu. Dar omul asta mi-a spus : o să te țin gratis în casa mea, o să te găzduiesc și chiar o să-ți dau să mănînci cînd am, dar tu trebuie să muncești și să-ți plătești datoriile.

Efix îl privea pe omuleț între uimire și neîncredere și părea că-l întreabă cu ochii : „de ce atîta mărinimie ?"

Și omul, care mînca cu capul aplecat peste mîncare, ridică ochii și spuse :

— Pentru că sîntem creștini !

Atunci Efix se închise în sine, în casa sufletului lui, și-și aminti de ce venise.

— Giacinto, și totuși trebuie să te însori cu Grixenda. Ea o să apară aici dintr-o clipă-n alta, să n-o gonești, să n-o pierzi !

— Dar, măi omule ! Nu ai urechi de auzit ? Eu îți spun că nu pot s-o țin, că nu pot să mă

însor cu ea ; trebuie să plătesc datoria mătuşilor.

— O s-o plăteşti, însurîndu-te !

— A moştenit atît de mult ? a spus atunci Giacinto rîzînd. Dar Efix îl privi cu seriozitate şi repetă de două ori :

— Am venit să discutăm problema asta.

Stăpînul casei înţelese că prezenţa lui îi stingherea şi plecă tăcut, neluînd în seamă protestele şi chemările lui Giacinto.

— Lasă-l, ceea ce-ţi voi spune nu trebuie să audă nimeni.

Rămaşi singuri, amîndoi se simţeau totuşi cuprinşi de un soi de stînjeneală ; lumea părea un obstacol între ei. Au ieşit în curte, s-au aşezat pe scară. Giacinto a închis uşa încercînd parcă să împiedice lumina şi focul să-i asculte ; Efix îşi căuta cuvintele să scoată din inima lui taina apăsătoare. Ah, îi părea aşa mare şi grea, de parcă n-o putea scoate în întregime ; bucăţi, da, însîngerate. Se închise în sine. Scormonea, trăgea în sus ca de o piatră de moară. În sfîrşit se ridică suspinînd, istovit şi neputincios.

— Giacinto, uite ce-ţi spun. Lucrurile în viaţă stau aşa. Don Predu vrea să se însoare cu doamna Noemi, dar doamna Noemi nu-l vrea. Vina e a ta !

Giacinto nu răspunse, dar îl apucă cu putere de braţ de parcă vroia să i-l rupă ; apoi îi dădu drumul.

Efix îl auzi gîfîind încet, ca surprins de o nelinişte ; la rîndul lui argatul, în timp ce-şi freca braţul care-l ardea din cauza strînsorii, răspunse, cu teamă :

— Da, e vina ta, e vina ta, continuă aproape agresiv. Nu ştiai ? Să fie-ntr-un ceas bun ! Cel puţin, bătrîna, asta nu ţi-a spus. Dar acum trebuie să te gîndeşti serios. Trebuie să scoţi nerozia asta din capul mătuşii tale, înţelegi ? Înţelegi ?

— Şi eu ce pot face ? spuse în cele din urmă Giacinto. Părea căzut iar în vechea lui tristeţe.

Închis în sine, privea pămîntul, în umbră, la picioarele lui şi vedea o prăpastie întunecată.

— Ce să faci ? O ştii, ţi-am spus-o : să începi tu să-şi faci datoria, apoi ea şi-o va face pe a ei.

— Ce pot face, ce pot eu ? Tu crezi că noi sîntem cei care ne facem soarta ? Adu-ţi aminte ce-ţi spuneam acolo, la moşie ; îţi aminteşti ? Şi tu, crezi că tu ai fost cel care şi-a făcut soarta ?

Efix îşi aplecă trupul înainte, stînd aşa, apropiaţi, încît unul simţea căldura celuilalt, tîmplă lîngă tîmplă, ca şi cînd ar asculta o voce din adîncul pămîntului.

— Adevărat e ! Noi nu putem face soarta, fu de acord Efix.

— Şi apoi crezi că ea ar fi fericită căsătorindu-se cu unchiul Pietro ? Nu-i de-ajuns să ai ce mînca, să fii fericit ; acum îmi dau seama şi eu. Ne trebuie altceva.

— Dar, tu, spune-mi tu...

— Eu ?

— Da, tu, ştiai ?

— Ce vrei să spui ? Un bărbat îşi dă seama mereu de lucrurile astea. Dar îţi jur, pe sufletul mamei mele, eu am respectat-o tot timpul pe Noemi, ca pe ceva sfînt... Şi totuşi, da, ţi-o spun, pentru că ştiu că ţie pot să-ţi spun, numai o dată,

cînd i-a venit rău, iar eu am plîns deasupra ochilor ei, da, pot să-ți spun cum i-aș spune mamei mele, cu aceeași nevinovăție ne-am privit printre lacrimi ; și poate atunci... poate atunci... Nu știu, uite, nu-ți spun altceva. Mai mult de-asta am plecat, poate, decît de necazul ce l-am pricinuit.

— Lasă, că eu te întreb altceva. Cînd tu ai venit la moșie ultima oară, tu știai deja ?

— Știam, da !

— Ei bine, spuse Efix ridicîndu-se, tu ești un bărbat.

— Ce vrei ? răspunse Giacinto imediat cu un glas nervos. Cunosc un pic viața, nimic altceva. Poate fi cunoscută repede, cînd te naști unde m-am născut eu. Dar tu cunoști viața în felul tău, totuși, și de aceea ne-am înțeles, deși am vorbit altă limbă. Amintește-ți cînd veneam spre moșie... Eu mă jucam și puneam semnături false pentru că vroiam să-l plătesc pe căpitan și să-i fac o impresie bună la întoarcere. El ar fi spus : acel nefericit s-a ridicat. Și eu în schimb m-am afundat mai mult, mai mult, mai mult. Dar era ca o nebunie care mă prinsese ; acum am deschis ochii și am văzut unde este adevărata înălțare. Tu, unde ai găsit adevărata salvare ? Trăind pentru alții ; așa vreau să fac și eu, Efix, adăugă, vorbindu-i aproape de față ; tu ești cel care m-a salvat ; eu vreau să fiu ca tine... Răspunde, am dreptate ? Eu te-am trîntit la pămînt, acolo la Oliena, dar și sfinții au fost chinuiți și de-asta nu încetează să mai fie sfinți. Răspunde, am dreptate ? repetă scuturîndu-l de umăr. Îți amintești ce spuneam la moșie ? Eu îmi amintesc mereu, și-mi spun în sinea mea : Efix și cu mine sîntem doi nenorociți, dar sîntem cu adevărat bărbați, bărbați amîndoi, mai mult decît unchiul Pietro, mai mult ca Milese, singur ! Unchiul Pietro ? Ce este unchiul Pietro ? Le-a lăsat pe mătuși să sufere singure atîția ani, expuse tuturor mizeriilor și batjocorii întregului ținut. Acum pînă și el crede că face bine însurîndu-se cu Noemi ! O face pentru că femeia îi place ca femeie, cum îmi place mie Grixenda, pentru nimic altceva. E dragoste, aia, e milă ? Iar ea face bine că nu-l vrea. Face bine ! O aprob ! Adevărata dragoste a fost a ta, față de ele, și dacă este cineva pe care ele trebuie să-l iubească, cu care să se mărite, și chiar să se mărite, da, o spun, ai fi tu, nu unchiul Pietro... În schimb, te-au gonit ca pe un cîine bătrîn, acum nu mai ești bun de nimic ; și cu toate astea tu le iubești mai mult pentru asta, pentru că inima ta este o inimă adevărată de bărbat. Și acum ce faci ? Oh, omule! Rușinează-te ! Nu ai plîns destul ? Hai, curaj, omule ! Ridică-te !

Îl scutură din nou, apucîndu-l pe după umeri ; dar Efix plîngea încovoiat, cu capul între genunchi, și în timp ce geamătul lui umplea liniștea nopții, își aminti de sîngele pe care-l vomitase în fața vechii biserici de la Oliena, după cealaltă întîlnire cu Giacinto ; și chiar și acum i se părea că tot sîngele îi ieșise prin ochi ; tot sîngele rău, sîngele păcatului. Corpul lui rămînea istovit, iar inima se zbătea înăuntru, într-un spațiu gol și negru ca noaptea ; dar cuvintele de dragoste ale lui Giacinto se clătinau lucind în întuneric și înseși lacrimile îl luminau, sclipind în jur ca niște stele.

Rămase o săptămîna la Nuoro.

Atît el cît şi Giacinto aşteptau ca dintr-o clipă într-alta s-o vadă sosind pe Grixenda.

Giacinto nu luase încă o hotărîre în acest sens, dar părea liniştit, lucra, se întorcea acasă numai la orele de masă şi glumea cu stăpînul casei, cerîndu-i sfaturi cum s-o primească pe fată.

— S-o pierd, sigur, nu vreau, sărmana orfană! Dacă aş mărita-o cu tine? o femeie în casă e necesară.

Omuleţul îl privea cu dojană, dar nu vorbea, cel puţin în prezenţa lui Efix. Iar acesta, la rîndui lui, nu vroia să forţeze soarta şi gîndea că era păcat să se opună voinţei divine. Trebuie să se dăruiască cu totul fetei, ca sămînţa în vînt. Dumnezeu ştie ce face.

Între timp nu se îndura să plece, aşteptînd-o pe Grixenda. Cînd Giacinto nu era acasă, stătea pe potecă, spre marginea văii urmărind drumul alb de la picioarele Muntelui. Zgomotul Morii îi dădea un fel de emoţie, aproape ca o spaimă; semăna cu bătaia unei inimi, a unei inimi noi, care întinerea bătrînul pămînt sălbatic. Acolo, înăuntru, în acel vuiet, bătea sîngele lui Giacinto şi Efix simţea nevoia să plîngă, gîndindu-se la el. Uite-l, mereu avea impresia că-l vede, înalt, senin, alb de făină ca o plantă tînără acoperită de brumă, purificat de muncă şi de dorinţa de bine. Toţi îl iubesc, iar el e bun cu toţi. Femeile care duceau grîul la Moară se adunau în jurul lui, aplecat să cîntărească făina, îl priveau cu ochi de mamă, de iubită. Efix a fost într-o seară să-l caute şi printre zgomotul maşinilor şi agitaţia figurilor palide, profilate pe un fundal strălucitor, printre încrucişările umbrelor şi scîrţîitul greutăţilor avusese impresia că vede o parte a Purgatoriului, iar Giacinto ispăşea printre păcătoşi, aşteptînd sfîrşitul suferinţelor.

Duminica după Paşte s-a dus la o mică sărbătoare în bisericuţa din Valverde.

Era o după-amiază rece şi pe valea Isallè, în zare, bătută de vîntul de nord, între nori, cu Muntele Alb ca o navă înţepenită pe o mare agitată, părea că domneşte încă iarna.

Efix urmărea un grup de ţărănci înfăşurate în tunicile lor grele de postav; şi odată cu vîntul care-i bătea pe piept, simţea ceva nou, puternic, pătrunzîndu-i în inimă. Lumea mergea tristă liniştită ca în procesiune, îndreptîndu-se nu spre un loc de sărbătoare, ci de rugăciune. O armonică îndepărtată repeta cîntecul psalmilor şi el simţea că penitenţa lui începuse. Ajuns la bisericuţă, sus, pe povîrnişul stîncos, se aşeză lîngă uşă şi începu să se roage. I se părea că mica Madonă, puţin înspăimîntată, privea din firida umedă lumea care mergea să-i tulbure singurătatea, că vîntul sufla tot mai puternic, iar soarele cădea rapid deasupra văii forţîndu-i pe nepoftiţi să plece.

Într-adevăr, femeile s-au înfăşurat mai bine în tunicile lor şi după ce au spus rosariul s-au îndepărtat.

N-a mai rămas decît o vînzătoare de nuga, de păpuşi din făină neagră acoperite cu zahăr şi doi bărbaţi aşezaţi în pridvorul ruinat, fiecare de cîte o parte, în faţa uşii bisericii.

Efix şedea la mică distanţă de ei şi-i privea grav; îi recunoştea; îi văzuse acolo, la sărbă-

toarea Sfintei Fecioare Tămăduitoarea: erau doi cerşetori îmbrăcaţi în orăşeni, cu pantaloni bleumarin şi haină albă; unul, încă tînăr, înalt şi încovoiat, cu faţa galbenă, descărnată de părea că-i rămăsese numai pielea pe oase, cu pleoapele vineţii, închise, cerea, cerea, abia mişcîndu-şi buzele cenuşii, pe dinţii mari, care-i ieşeau în afară de parcă ar fi dormit şi ar fi vorbit în somn nepăsător la lumea de-afară. Celălalt, bătrîn, dar puternic, cu faţa de un roşu-cărămiziu, congestionat, cu toată fiinţa agitată de un tremur care părea fals, îşi pusese pălăria între picioarele desfăcute şi din cînd în cînd se apleca să privească micile monede din ea.

Seara se lăsa repede, apăsată de nori şi lumea pleca. Chiar şi femeia cu dulciuri îşi închise lădiţele încă pline şi începu să vorbească fără jenă cu cerşetorii.

— Nu merita să fac atîta drum! Sărbătoare de nimic, fraţilor!

— Nu se mai mănîncă, spuse bătrînul şi vărsă monedele într-o basma, punîndu-şi pe cap pălăria.

Dar cînd a fost să se ridice a căzut iar, ca şi cum picioarele îi alunecaseră pe pardoseala de la intrare, lovindu-se cu capul de perete şi mîinile de pămînt. La clincănitul monedelor pe piatră, celălalt cerşetor îşi ridică faţa pămîntie, deschizînd ochii sticloşi de parcă auzise un zgomot ce-l ameninţa.

Bătrînul gemea. Femeia şi Efix se grăbiră spre el, dar nu reuşiră să-i ridice capul.

— Trebuie să-l întinzi, spuse femeia, o să-i dau puţină băutură. Pune-l jos, ajută-mă!

Îl aşezară jos, însă stropii unui lichid verde pe care ea încerca să-l toarne în gură pe deasupra dinţilor strînşi i se scurgeau pe bărbie.

— Pare mort. Şi tu, nu te mişti? îl întrebă pe celălalt cerşetor. Era bolnav? Nu răspunzi?

Bărbatul încercă să vorbească însă din gură nu-i ieşi decît un muget tremurat; după aceea izbucni în plîns.

— Du-te, mişcă-te, cheamă ciobanii de sus, din pădure.

— Unde-l trimiţi, că e orb? spuse Efix, îngenunchiat, cu o mînă pe inima bătrînului.

Inima bătea uşor, parcă încercînd de fiecare dată să se ridice, ca apoi să cadă imediat.

Umbra se îndesea cu repeziciune; fiecare nor care trecea în zare lăsa un văl; vîntul urla în spatele bisericii, tufişurile, de un verde metalic, tremurau îndoindu-se pe vale de parcă ar fi dorit să fugă, luminoase, agitate de tristeţe şi de teamă.

Femeii îi fu frică de singurătatea şi de moartea aceea neaşteptată. Îşi puse lădiţele pe cap spunînd:

— Trebuie să plec. O să anunţ doctorul la Nuoro.

Astfel Efix rămase singur cu muribundul şi cu orbul.

— Tovarăşul meu suferea de inimă, povestea cerşetorul. Chiar zilele trecute i-a fost rău, dar nimeni nu-l credea. Lumea nu crede niciodată.

— Ţi-era rudă?

— Nu, ne-am întîlnit acu zece ani, la sărbătoarea Miracolelor. Pe atunci aveam un tovarăş Juanne Maria, care mă chinuia. Mă chinuia ca pe un cîine. Atunci acest biet om m-a luat cu

el ; mă trata ca pe un fiu, nu mă lăsa niciodată de mînă dacă nu mă așeza într-un loc sigur. Acum s-a sfîrșit.

— Și-acu ce-o să faci ?

— Ce vrei să fac ? O să stau aici, așteptînd moartea. Am totul cu mine, sufletul să-mi fie salvat.

— Eu pot să te duc pînă la Nuoro, spuse Efix, și dintr-odată începu să plîngă.

Aplecat deasupra muribundului încercînd să-l aducă în simțiri umezindu-i buzele cu licoarea lăsată de femeie și fruntea cu o cîrpă înmuiată în vin. Dar chipul tragic se colora în violaceu și vinețiu, tot mai înțepenit și nemișcat în lumina roșietică a apusului. Și inima încetă să mai bată. Efix retrăi cel mai cumplit moment al vieții lui ; își aminti podul, acolo jos, între mlădierile stufului sub lună, iar el aplecat să asculte inima stăpînului mort. Și totuși se simțea mîntuit, ca unul care, după o lungă rătăcire în locuri de nepătruns, găsește drumul pierdut, punctul de unde a plecat.

— Dar tu, nu pleci ? întrebă orbul stînd nemișcat în locul lui.

— Voi pleca cînd va hotărî Dumnezeu. Acum aprind focul pentru că trebuie să-mi petrec noaptea aici.

Se duse să caute lemne ; vîntul se întețea tot mai mult, iar norii se urcau și coborau din Orthobene, în sus și jos ca torentele de lavă, împrăștiindu-se pe toată valea ca niște coloane de fum. Deasupra orașului Nuoro o fîșie de cer rămînea de un albastru trist ca de cobalt, iar luna nouă răsărea roșietică între două stînci.

Întorcîndu-se la adăpost, Efix văzu că orbul se mișcase și acum stătea aplecat deasupra însoțitorului lui chemîndu-l pe nume. Plîngea și căuta legătura cu monede. Cînd o găsi o vîrî în sîn și continuă să plîngă.

Își petrecură noaptea așa. Orbul povestea întîmplările lui, presărate cu povestiri din Biblie, și suferința i se calmă, ca o durere violentă care trece subit.

— Ce crezi tu, fratele meu ? Eu m-am născut bogat, tatăl meu era ca Iacob, dar fără alți fii și spunea : „nu contează că fiul meu este orb, ochii lui sînt de aur — se referea la bogăția lui — și-o să vadă oricum". Mama mea, care avea o voce dulce ca mierea, mi-amintesc că zicea : „destul că Istène al meu să se păstreze neprihănit, în rest nimic nu contează". Și așa-ți spun, fratele meu, mi-au mîncat averea, după ce-au murit tata și mama. M-au ciugulit ca pe un ciorchine de strugure, toți, rude și necunoscuți, Dumnezeu să-i ierte, m-au silit să merg să cerșesc, dar prihana n-am cunoscut-o, așa să știți ; eu n-am făcut rău niciodată nimănui. Da, Dumnezeu m-a ajutat mereu : întîi Juanne Maria, Dumnezeu să-l aibă în pace, apoi omul acesta, au fost tovarășii mei, frații mei, ca îngerii care-l însoțeau pe Tobia. Acum...

— Și nici acum tovărășia nu-ți va lipsi, spuse Efix cu voce gravă. Dar ce înțelegi cînd zici că ești neprihănit ?

— Că merg spre eternitate, spuse orbul șoptit. Merg spre o ușă care-mi va fi deschisă la a doua bătaie și nici nu mă gîndesc altfel. Dacă am o pîine, o mănînc, dacă nu, stau liniștit. Nu am luat niciodată lucrurile altuia, n-am cunoscut femeia. Juanne Maria mi-a adus una lîngă mine, odată. Eu am simțit că mirosea urît și m-am aruncat la pămînt ca și cum ar fi trecut vîntul. Ce trebuie să fac, sufletul meu ? Dacă nu-mi salvezi sufletul ce altceva mai am, frate drag ?

— Dar banii, de la mortul ăsta, i-ai luat, ticălosule, spuse Efix.

— Erau ai mei, ce folosesc banii unui mort ? Așa-ți spun : nu, eu n-am furat, nici n-am vărsat sînge. Nici frații lui Iosif nu au vărsat sînge. Iuda le-a spus : să vindem mai bine ismaeliților decît să ucidem. Și așa au făcut. Știi tu oare istoria lui Iosif, evreul ? Îmi pare rău că pleci, altfel ți-aș fi povestit-o.

— Nu, nu plec, spuse Efix, te voi însoți eu de-acum înainte o să ne ducem de mînă unul pe celălalt.

Orbul aplecă o clipă capul, pipăind legătura cu bani ; nu părea încîntat de hotărîrea necunoscutului. Numai că întrebă :

— Și tu ești cerșetor ?

— Da, spuse Efix, nu ți-ai dat seama ?

— Atunci, bine, ia, ține-i tu. Și-i puse legătura în mînă.

XIV

DE ACOLO AU mers la sărbătoarea Sfîntului Duh. Orbul cunoștea bine cînd era fiecare sărbătoare, drumul pe care trebuia să-l facă și el era cel care-l conducea pe însoțitor.

Trecînd prin Nuoro, Efix îl duse la Moară, lăsîndu-l sprijinit de un zid, și merse să-l salute pe Giacinto.

— Plec în locuri îndepărtate. Adio. Amintește-ți de promisiunea făcută !

Giacinto cîntărea un sac de orz măcinat ; ridică ochii cu pleoapele albe de făină surîzînd :

— Ce promisiune ?

— Să cîntărești bine, spuse Efix și plecă.

Odată cîntărit sacul, Giacinto alergă afară și văzu doi cerșetori îndepărtîndu-se, ținîndu-se de mînă, amîndoi palizi și firavi, ca doi bolnavi. Strigă, dar Efix făcu numai un semn de adio fără să se întoarcă.

Orbul, abia ieșit din sat, cu toate că avea traista plină, vroia să ceară de pomană trecătorilor, în timp ce Efix îi spunea :

— De ce să cerem dacă avem ?

— Și mîine ? Tu nu te gîndești la mîine ? Ce fel de cerșetor ești tu ? Se vede că ești nou !

Atunci Efix își dădu seama că nu vroia să cerșească pentru că-i era rușine și se înroși de rușinea lui. Timpul se făcuse urît. Spre seară începu să plouă și cei doi se apropiară de o colibă de păstori ; dar nu-i lăsară înăuntru și de aceea a trebuit să se adăpostească sub o streașină de

crengi lîngă staul. Cîinii lătrau, un văl apăsător înconjura toată cîmpia umedă, iar ploaia și vîntul stingeau focul, pe care Efix încerca să-l aprindă. Orbul rămînea nepăsător, nemișcat sub masca lui îndurerată. Așezat — nu se culca niciodată — cu brațul în jurul genunchilor, cu dinții mari, galbeni, strălucitori la lumina focului, cu pleoapele violet plecate, continua să-și spună poveștile.

— Tu trebuie să știi că treisprezece ani frumoși și lungi trebuiau să treacă pentru ca să se construiască casa regelui Solomon. Era într-o pădure numită Liban, pentru copacii înalți de cedru care creșteau acolo. Un loc curat. Și toată casa asta era construită cu coloane de aur și argint, cu grinzi de lemn frumos lucrat, cu pardoseala de marmură, ca în biserici ; în mijlocul casei era o curte cu o fîntînă care dădea apă zi și noapte ; zidurile erau în întregime din pietre fine, tăiate în bucăți egale de forma cărămizilor. Bogățiile care erau înăuntru nu se puteau număra ; farfuriile erau de aur, vazele erau de aur și toată casa era împodobită cu rodii și crini de aur, pînă și zgărzile cîinilor erau de aur, harnașamentul cailor erau din argint, iar cuverturile din mătase stacojie. Și veni regina din Saba, care auzise povestindu-se de aceste lucruri de la celălalt capăt de lume, și era geloasă, pentru că și ea, bogată, dorea să vadă cine era mai înavuțit. Femeile sînt curioase...

Unul din păstori, atras de poveștile orbului, se apropie de șopron, alergînd aplecat de spate să nu se ude. Tovarășii lui îl imitară.

Impresionat de succes, orbul se însufleți, se ridică, și povesti istoria lui Tamar și a minciunilor.

Păstorii rîdeau dîndu-și ghionturi. Aduseră lapte, pîine și îi dădură bani orbului.

Dar Efix era trist și, abia rămas singur cu orbul, îl certă pentru răutatea și pentru exemplul său rău.

— Tu vorbești cum vorbea mama mea, spuse orbul și adormi în ploaie.

La sărbătoarea Sfîntului Duh era puțină lume, dar de soi. Erau păstori bogați cu neveste grase și fete frumoase, zvelte. Bărbații soseau călări, mîndri și oacheși, cu cuțite lungi înșirate la centură, în teci de piele încrustate, cu albul ochilor și dinții strălucitori, agili ca beduinii ; fecioarele erau mlădioase ca figurile biblice evocate de orb.

Timpul era mereu cețos, iar în jurul bisericii cenușii, între pietrele și tufișurile cîmpului, era o liniște nesfîrșită, un parfum aspru de pădure. Fuga norilor negri pe cer dădea locului o înfățișare tot mai fantastică. Toată dimineața pe poteca încețoșată fusese o revărsare de bărbați călări ; coborau tăcuți ca pentru o întîlnire tainică în punctul acela îndepărtat de lume. Așezat cu orbul la intrarea în biserică, Efix credea că visează.

Nici aici nu erau alți cerșetori, iar el încerca un sentiment vag de teamă, cînd îi treceau pe dinainte bărbații puternici și mîndri, cărora din gură și din nări le ieșea un abur de vitalitate ; simțea un fel de frică și rușine, ba chiar invidie. Aceia erau bărbați ; mîinile lor semănau cu niște gheare, gata să însface norocul în trecere. Păreau toți bandiți, ființe superioare legii ; nu se căiau de greșelile lor, dacă le aveau, nu se chinuiau dacă judecata venea de la sine, în viață.

Avea impresia că-l priveau cu dispreţ, aruncîndu-i banii, că se ruşinau de el că e bărbat şi că erau gata să-l lovească cu piciorul în trecerea lor, ca pe o otreapă. Apoi privea în zare, dincolo de ceaţă, părîndu-i-se că începe o altă lume, că se deschidea uşa de care vorbea orbul, marea poartă a eternităţii. Şi el se căia de ruşinea lui.

Lîngă el orbul continua să cerşească declamînd, sau, întorcîndu-se către el, spunea pentru trecătorii care ascultau :

— Ce facem noi în această viaţă, noi, care sîntem povară milostivilor ce ne dau pomană ?

— Ce facem, frate drag ?

— Ei bine, frate, totul se întîmplă prin voia lui Dumnezeu, noi sîntem uneltele lui, iar el se serveşte de noi ca să încerce inima oamenilor, ca ţăranul care, folosind sapa, vede dacă pămîntul e fertil. Creştini, să nu vedeţi în noi nişte nenorociţi, mai trişti ca frunzele căzute, mai respingători ca leproşii ; ci să desluşiţi în noi uneltele lui Dumnezeu, menite să vă zguduie sufletele !

Monedele de aramă cădeau în faţa lor ca florile, dure şi sunătoare.

Doi tineri nuorezi, foarte frumoşi, ca să se facă remarcaţi de fete, începură să arunce bani orbului, ochindu-i de departe pieptul şi rîzînd de fiecare dată cînd loveau bine. Apoi s-au apropiat şi l-au luat drept ţintă pe Efix, distrîndu-se. Efix tresărea din tot trupul la fiecare lovitură, simţindu-se jignit. Aduna însă monedele cu un fel de aviditate, dar la urmă, odată sfîrşit jocul, se căi din nou şi se ruşină.

Între timp femeile pregăteau prînzul. Aprinseseră focul sub copacul singuratec, fumul confundîndu-se cu ceaţa. Culoarea roşie a corsajelor lor, mai vie ca flacăra, îţi frapa privirea în cenuşiul priveliştii. Nu erau nici cîntece şi nici instrumente la această sărbătoare, care pentru Efix era ca o adunare de bandiţi şi de păstori strînşi acolo ca să-şi vadă femeile şi să asculte sfînta slujbă.

La prînz toţi se strînseseră sub copac, în jurul focului, cu preotul în mijlocul lor. Cerul se lumină ; o rază aurie de soare, la zenit, se filtra printre nori, căzînd drept peste copacul care adăpostea pe cei adunaţi acolo. Erau păstori aşezaţi jos, pe pămînt, femei cu coşuri, preotul cu traista aruncată pe spate ca un şal, să se apere de umiditate, fete vesele, cîini dînd din coadă şi cu ochii aţintiţi în privirea stăpînilor lor, aşteptînd osul de ros. Totul amintea de dulcea seninătate a unei scene biblice. Femeile miloase aduceau farfurii mari cu carne şi pîine celor doi cerşetori, iar orbul, auzind zgomotul paşilor lor prin iarbă, ridica glasul şi povestea :

— Da, era odată un rege care iubea pomii şi animalele, chiar şi focul. Atunci Dumnezeu s-a mîniat şi a făcut în aşa fel ca servitorii acestui rege să devină atît de răi încît i-a pus să se vorbească între ei ca să-l ucidă pe stăpîn. Şi aşa au şi făcut. Da, el iubea un Dumnezeu cu totul de aur. De aceea a rămas în lume atîta iubire pentru bani şi rudele, chiar şi ele, se ucid între ele pentru bani. Aşa s-a întîmplat şi cu mine. Rudele mele, văzîndu-mă lipsit de vedere, m-au despuiat aşa cum vîntul despoaie copacul toamna.

Lumea a plecat repede şi cei doi oameni au rămas încă o dată singuri în locul pustiu şi trist.

Ceaţa se împrăştia, lăsînd să se vadă profilul pădurilor negre pe albastrul palid al orizontului ; apoi totul deveni senin ca şi cum nişte mîini invizibile ar fi tras de ici, de colo, vălurile timpului urît ; peste toată întinderea se arcuiau un curcubeu mare din şapte culori vii şi un altul mai mic şi mai palid. Primăvara din Nuoro zîmbea bietului Efix, aşezat la uşa bisericii. Flori mari şi galbene de piciorul-cocoşului, ude de rouă, străluceau pe pajiştile argintii ; primele stele, apărute odată cu căderea serii, surîdeau florilor. Cerul şi pămîntul semănau cu două oglinzi care se reflectau una într-alta. O privighetoare cînta sub copacul singuratec învăluit încă de fum. Toată prospeţimea serii, toată armonia depărtărilor senine, surîsul stelelor spre flori şi al florilor spre stele, bucuria mîndră a frumoşilor păstori tineri, pasiunea ascunsă de femei în corsajele roşii, nostalgia celor săraci aşteptînd rămăşiţele de la masa celor bogaţi, durerea îndepărtată şi speranţele, trecutul, patria pierdută, dragostea, crima, remuşcarea, rugăciunea, cîntarea pelegrinului care merge şi nu ştie unde va petrece noaptea, dar se simte îndrumat de Dumnezeu, şi singurătatea verde a moşiei de acolo, vocea rîului şi a arinilor, parfumul euforbiei, rîsul şi plînsul Grixendei, rîsul şi plînsul lui Noemi, rîsul şi plînsul lui Efix, rîsul şi plînsul întregii lumi, tremurau şi vibrau în notele privighetorii, deasupra pomului singuratec, care părea mai înalt decît munţii, atingînd cerul cu vîrful ultimei frunze.

Şi Efix începu să plîngă. Nu ştia de ce, dar plîngea. I se părea că este singur pe lume, numai cu privighetoarea alături.

Auzea încă monedele tinerilor nuorezi lovindu-i pieptul şi tresărea ca la o batjocură, dar era şi un fior de bucurie, era voluptatea martiriului.

Însoţitorul lui, cu spatele sprijinit de uşa închisă şi cu mîinile în jurul genunchilor, dormea şi sforăia.

De acolo s-au dus la Fonni, la sărbătoarea Sfinţilor Martiri. Mergeau tot în etape scurte, oprindu-se în locurile unde orbul reuşea să se facă ascultat de păstori ; părea să le recunoască „după parfum“, spunea el, povestind episoade mai emoţionante din Vechiul Testament oamenilor mai simpli, cu frica lui Dumnezeu. Dar asemenea povestiri, înţelese greşit, aveau un iz de scandal pentru tineri şi pentru libertini. Comportarea celuilalt îl îndurera pe Efix. De multe ori se simţea atît de dezgustat încît îşi propunea să-l părăsească, dar, răzgîndindu-se, îşi spunea că astfel ispăşirea lui era mai completă şi-şi spunea în sinea lui :

„Este ca şi cum aş însoţi un bolnav, un lepros. Dumnezeu va ţine mai mult seama de fapta mea bună.“

Pe drum au ajuns din urmă pe alţi cerşetori care mergeau la sărbătoare. Toţi l-au salutat pe orb ca pe o veche cunoştinţă, dar l-au privit pe Efix cu neîncredere.

— Tu eşti zdravăn şi încă în puteri, îi spuse un tînăr şchiop, cum se face că ceri de pomană ?

— Am un rău ascuns care mă mistuie și mă împiedică să lucrez, răspunse Efix, dar se rușină de minciuna lui.

— Dumnezeu zice să lucrezi pînă cînd poți : să fi putut eu să lucrez ; oh, cît sînt de fericiți cei ce pot lucra !

Efix se gîndea la Giacinto, care era atît de vesel după ce-și găsise de lucru și se întreba cu amărăciune, dacă nu greșise încă o dată părăsindu-și stăpînele. Așa mergea, mergea, dar nu-și găsea liniștea ; și gîndul lui era mereu acolo, între trestii și arinii moșiei. Mai ales seara, dacă o privighetoare cînta, îl chinuia nostalgia.

— Ce-o gîndi don Predu care mă aștepta cu răspunsul doamnei Noemi ? Dar Dumnezeu va avea grijă ; și va avea multă grijă acum, cînd eu, cu păcatul meu de moarte și cu afurisirea mea, sînt departe de *ele*.

Și mergea, mergea în rînd cu cerșetorii, înainte, înainte, traversînd valea verde a Mamojadei, înainte, înainte spre Fonni, pe cărările deasupra cărora, în seara înnourată, munții din Gennargentu amenințau cu forme fantastice de fortărețe, de castele, de morminte ciclopice, de orașe argintii, de păduri azurii acoperite de ceață ; dar îi părea că trupul lui era ca un sac gol, bătut de vînt, rupt, murdar, bun numai de aruncat la zdrențe.

Nici tovarășii lui nu erau mai buni ca el. Mergeau, mergeau, nu știau unde, nu știau de ce ; locurile de distracție unde mergeau erau pentru el indiferente, nici mai bucuroși, nici mai întristați de singurătățile unde făceau popas ca să se odihnească sau să mănînce.

Și totuși se certau între ei, strigau cuvinte obscene, vorbeau rău de Dumnezeu, se invidiau. Aveau toate patimile oamenilor lipsiți de necazuri. Efix, obosit mort, cu febră mare, nu era ispitit să-i convertească, nici măcar nu avea milă de ei ; dar îi părea că merge ca în vis, dus de o tovărășie de fantasme, ca de atîtea ori acolo, în nopțile de la moșie ; era parcă mort și rătăcea încă prin lume, gonit din împărăția de dincolo.

La Fonni, unde cerșetorii se instalară în curtea din jurul bisericii pline de lumea venită din ținuturi îndepărtate, se simți cuprins de o nouă teamă. Îi era frică să nu fie recunoscut, și căuta să se ascundă în spatele tovarășului lui. Lîngă ei stăteau alți doi cerșetori, un bătrîn orb și un tînăr care, înainte de-a ajunge aici, își înțepase pieptul sub mamela dreaptă cu laptele unei ierbi veninoase, ca să se formeze o umflătură, pe care avea s-o arate lumii ca pe o tumoare malignă.

Efix era cuprins de mînie pentru această înșelătorie și cînd monedele cădeau în pălăria tovarășului lui se înroșea părîndu-i că și el îi înșela pe cei milostivi.

Și monedele cădeau, cădeau. Nu-și imaginase că ar fi putut exista atîția oameni miloși pe lume. Femeile, mai ales, erau generoase și o umbră blîndă le învăluia ochii ori de cîte ori falsa tumoare a cerșetorului tînăr apărea umflată și neagră, ca o smochină între pliurile cămășii desfăcute.

Aproape toate se opreau, cu fața aplecată, și-i puneau întrebări. Unele erau înalte, subțiri, îmbrăcate în haine din postav cu șorțuri brodate

cu desene galbene și verzi. Aveau glugi stacojii și păreau venite de departe, din vechiul Egipt. Altele aveau șolduri puternice, chipul lat, cu două mere coapte în loc de obraji, gura cărnoasă, înfocată și umedă ca gura unui vas cu miere.

Efix răspundea întrebărilor lor, cu ochii plecați, luînd cu tristețe pomana. Dar și unii bărbați se opreau în jurul bătrînului orb și al falsului infirm și unul se aplecă să privească bine tumoarea.

— Da, Dumnezeu mi-e martor, spuse el, era exact așa. Și a mai dus-o doar un an.

— Numai un an ? strigă celălalt. Ah, nu mi-ar ajunge să fac nici măcar trei din o mie de lucruri la care mă gîndesc. Hai, ia !

Și aruncă infirmului o monedă de argint. Atunci fu o întrecere grăbită cine poate oferi mai mult condamnatului la moarte. Monedele plouau pe traistă, așa încît tovarășul lui Efix deveni livid și vocea lui tremură de invidie. La prînz refuză să mănînce ; apoi a rămas tăcut, și părea că meditează la ceva sumbru. Într-adevăr, cînd mulțimea se adună din nou în curte, și femeile, trecînd, se căutau în buzunare să dea de pomană sărmanului bolnav, orbul începu să strige :

— Dar priviți-l bine ! E mai sănătos ca voi. S-a înțepat cu un ac otrăvit.

Atunci, cineva se aplecă să privească mai bine falsa tumoare, iar cerșetorul palid, nemișcat, nu reacționă, nu vorbi ; bătrînul orb însă, tovarășul lui, se ridică deodată, înalt, clătinîndu-se ca un trunchi de copac smuls de vînt, făcu cîțiva pași și se abătu asupra lui Istène repezindu-i pumnii

în cap ca două ciocane. La început Istène își lăsă capul în jos pînă și-l vîrî între genunchi ; apoi se ridică, apucă picioarele agresorului său, le împinse, dar nereușind să-l îndepărteze îi mușcă un genunchi. Nu vorbeau și tăcerea lor făcea scena și mai tragică. După o clipă, însă, o mulțime de oameni se năpusti la ei, iar țipetele ascuțite ale femeilor se amestecau cu rîsetele bărbaților.

— Eu aș vrea să știu cum a făcut de l-a văzut.

— Păi dacă nu e orb ! Dracu să-i ia pe toți, se prefac fără excepție.

— Și eu le-am dat de trei ori cîte trei reali ; mi-aș face și eu așa ceva numai să nu mă duc în armată.

— Uite că vin soldații !

— Potoliți-vă : niște nimicuri !

Lumea se dădu la o parte lăsînd să treacă carabinierii înalți, cu penajul roșu și albastru fluturînd ca o pasăre fantastică. Se aplecară asupra celor doi cerșetori ghemuiți la pămînt.

Bătrînul tremura de mînie, dar nu-și deschidea gura ; celălalt își luase poziția lui obișnuită și spuse cu voce tristă că nu știa nimic, că el nu se mișcase, că simțise doar un om căzîndu-i în spate ca un zid care se prăbușește.

Soldații îi ajutară să se ridice și îi luară cu ei. Mulțimea plecă în urma lor ca în procesiune. Efix mergea și el în spatele lor, dar picioarele îi tremurau, un văl îi acoperi ochii.

— Acu mă arestează și pe mine, și-or să afle cine sînt, or să afle totul și mă condamnă.

Dar nimănui nu-i păsa de el, și după ce orbii intraseră în cazarmă și lumea plecă, el rămînînd singur, la distanță, se așeză pe o piatră, așteptînd. Îi era teamă, dar pentru nimic în lume nu l-ar fi părăsit pe orb. Rămase acolo o oră, două trei. Locul era liniștit ; lumea era deja la sărbătoare și totul părea nelocuit în colțul ăsta de lume. Soarele cădea pe acoperișurile părăginite ale caselor joase și urîte ca niște colibe ; vîntul după-amiezii aducea un miros de ierburi pline de aromă și cîte un strigăt, ori cîte un zgomot de departe. Pacea din jur accentua mai tare tulburarea lui Efix. Pentru prima oară îi apărea clar, ca stînca de sus, de pe munte, prin aerul pur, greșeala penitenței lui. Nu, nu asta era ceea ce visase. Și sărmanele lui stăpîne sufereau acolo, singure, părăsite. Pentru prima oară se gîndi să se întoarcă să-și sfîrșească zilele la picioarele lor, ca un cîine credincios. Să se întoarcă, da, să-și pedepsească și sufletul, dar să nu le facă să sufere. Asta era adevărata penitență. Dar nu putea să-l părăsească nici pe tovarășul lui. Deodată, ușa cazărmii se deschise și cei doi orbi ieșiră de acolo, ținîndu-se de mînă ca frații. Efix se duse în întîmpinarea lor, luîndu-l de mînă pe tovarășul lui. Așa, în rînd, se întoarseră în curtea bisericii, făcînd un ocol în căutarea falsului bolnav. Lumea dansa și cînta, apusul înroșea clopotnița, acoperișurile, copacii din jur ; din biserică străbătea cîntecul psalmilor, însoțind motivul dansului ; un miros de tămîie se amesteca parcă cu parfumul grădinilor.

Dar oricît l-au căutat pe falsul bolnav nu l-au mai găsit în curte, nici în biserică, nici măcar

pe drum. Cineva spunea că fugise de teama carabinierilor.

Așa a rămas Efix cu cei doi orbi.

XV

ȘI-I DUSE CU el multă vreme. Din sărbătoare în sărbătoare, fie singuri, fie împreună cu alți cerșetori, ca pe condamnați un loc de pedeapsă

Sărbătorile erau asemănătoare. Cele importante erau primăvara și toamna și se făceau în jurul bisericilor de țară, izolate pe munți, pe podișuri, pe marginea văilor. În acele momente, în locurile pustii în restul anului, pe cîmpiile necultivate și sălbatice, era ca o neașteptată înflorire, o izbucnire de viață și de bucurie. Culorile vii ale costumelor țărănești, roșul stacojiu, galbenul bentițelor, cărămiziul aprins al șorțurilor, ardeau ca florile între verdele fisticului și albul sidefat al miriștilor.

Peste tot se bea, se cînta, se dansa, se rîdea.

Efix, îmbrăcat și el ca ceilalți cerșetori, mergea în spatele celor doi orbi, avînd impresia că ei sînt însuși destinul, crima și blestemul lui. Nu-i iubea, dar îi suporta cu o infinită răbdare. Nici ei nu-l iubeau pe el, dar erau geloși unul pe celălalt pentru grija ce le-o purta și se certau tot timpul.

În august și septembrie a fost un marș neîntrerupt, o alergătură obositoare. Mai întîi au urcat

muntele de la Orthobene de ziua Mîntuitorului. Era în august ; o lună încinsă, roşie, răsărea din mare şi lumina podurile. De sus, de acolo, da, Efix vedea Muntele lui de departe ; îşi petrecu noaptea rugîndu-se sub crucea neagră care părea că uneşte cerul azuriu cu pămîntul cenuşiu. Spre ziuă se auzi un cîntec îndepărtat ; o procesiune urca dinspre vale şi într-o clipă stîncile se acoperiră cu alb şi roşu, tufişurile înfloriră cu chipuri de copii, zîmbitoare şi, sub stejari, bătrînii păstori îngenunchiau ca Druizii convertiţi.

Deasupra altarului tăiat în piatră, potirul scînteia în soare ; Mîntuitorul părea că zăboveşte înainte să se înalţe, înfigînd crucea, în zare, între pămîntul cenuşiu şi cerul azuriu. Se auzea cineva plîngînd tare ; era un cerşetor aşezat între doi orbi, în spatele unui tufiş. Era Efix.

În septembrie au urcat muntele Gonare. Timpul era din nou urît, cu furtuni violente ; şiroaie repezi de apă brăzdau stîncile, pe sub pădurile chinuite de vînt, iar tot muntele răsuna de tunete. Credincioşii mergeau mai departe, urcînd cu toţii cărările întortocheate, pe drumurile şerpuite, înaintînd spre bisericuţă, ca sîngele din vine spre inimă

Dintr-o firidă de piatră, unde se refugiase cu tovarăşii lui, Efix vedea chipuri trecînd prin ceaţă, ca plutind pe nori, şi istoria Potopului, pe care orbul cel tînăr o povestea, îi părea chiar povestea lor. Iată, cîţiva bătrîni s-au salvat şi s-au refugiat pe munte. Veneau sus cu femeile şi copiii lor şi erau trişti şi veseli totodată pentru că pierduseră totul şi salvaseră totul.

Femeile mai ales, de sus, de pe cai, priveau, din umbra şalurilor lor, cu ochi mari, pioşi şi totuşi scînteind de bucurie. Ceva le înspăimînta şi le înveselea totodată, poate însăşi teama lor. Strigăte îndepărtate răsunau prin ceaţă, ca nechezatul cailor sălbatici, întrecîndu-se cu vîntul.

Lui Efix îi era mereu teamă că ar fi putut să fie recunoscut de cineva, chiar aşa îmbrăcat în orăşan şi cu barba cenuşie, aspră, ca o jumătate de mască făcută din piele de măgar. Privea chipurile, care treceau pe cărare prin faţa lui, să vadă dacă-i era vreunul cunoscut ; într-adevăr, deodată se aplecă, închizînd ochii, cum fac copiii cînd vor să se ascundă.

Un bărbat cam voinic, călare pe un cal negru, urca încet, acoperit în întregime de o mantie de postav căptuşită cu mătase stacojie. Vîntul ridica faldurile acestui soi de manta spaniolă, lăsînd să se vadă traista lucrată şi picioarele groase ale călăreţului, cu pintenii lucioşi ca argintul. Gluga umbrea un chip bonom şi sarcastic care se întoarse spre cerşetori zîmbind puţin dispreţuitor, în timp ce mîna arunca cîteva monede.

Efix deschise ochii şi încet, încet, se ridică.

— Ştii cine e acela ? spuse orbului tînăr. Este stăpînul meu !

Cînd a încetat ploaia cei trei tovarăşi au început să urce iar, tăcuţi, încovoiaţi ca şi cum ar fi căutat ceva pierdut pe cărare ; mărăcinii şi copacii se mişcau de vînt, nebuni parcă de dorinţă să se smulgă din pămînt şi să-l urmeze ; tunetele mai răsunau încă şi totul era o mare de nelinişte şi de temeri, iar Efix se simţi purtat de vîrtej ca o frunză uscată.

Se așezară lîngă una din crucile care însemnau drumul. Vîntul bătea puternic ; mai tîrziu soarele apăru între nori, risipindu-i și împingîndu-i pînă în zare, făcînd ca totul să strălucească în jurul munților și pe văi, unde ceața se aduna în lacuri argintii, luminoase.

Cerșetorii se încălzeau la soare și Efix strîngea pomenile, tremurînd însă la orice zgomot de pași, de frică să nu-l vadă don Predu ; totuși ridica din cînd în cînd capul, ascultînd parcă o voce îndepărtată.

Se vedea parcă așezat în fața colibei de la moșie, ascultînd foșnetul trestiilor ; era numai vocea inimii lui care-i spunea :

„Efix, dacă ești aici pentru o penitență adevărată, de ce te temi că vei fi recunoscut ? Ridică-te și salută-l pe stăpînul tău cînd trece."

Deodată, un fel de bucurie îl făcu să tresară, îl pătrunse tot, așa cum soarele îi usca hainele și-i încălzea picioarele amorțite. Se gîndea iar la stăpînele lui, le iubea din nou, și-l aștepta pe don Predu să afle vești despre ele.

Dar don Predu nu cobora.

După ce au ascultat slujba, un șir de fete, țărănci frumoase ca trandafirii, rîzînd, au început să coboare una lîngă alta.

— L-ai văzut pe bărbatul ăla voinic care s-a împărtășit ? spuse una. E un nobil, un bogătan bolnav.

— Da, știu. L-a îmbolnăvit o fată săracă pe care vroia s-o ia de nevastă și ea n-a vrut.

— Fugi de-aici, Maria, ce spui prostii ? Dacă-l îmbolnăvea o făcea ca s-o ia de nevastă !

— Și nu mă mai împinge pentru asta ! Rupe-ți-ai gîtul, Franzisca Bè !

Cu dinții strălucind și gura frumoasă, plină de cuvinte grele, treceau pe dinaintea lui Efix. Cîte una se îndura să arunce o monedă mică cerșetorilor, iar vîntul îi ridica marginile basmalei brodate.

Efix aștepta pe don Predu. Coborau bătrîni, femei tăcute, tineri cu genunchii elastici, micii păstori, cu ochii triști de singurătate ; don Predu nu se vedea. Efix aștepta. După prînz lumea se întorsese deja pe la colibe, în poiană, și don Predu tot nu trecuse. Atunci Efix îi ajută pe tovarășii lui să urce pînă la bisericuță, în fața căreia, pe stîncă, se înghesuiau cîțiva tineri să privească întrecerea cailor de rasă. Vîntul părea să fi alungat în jos, pe cărare, caii lungi, încălecați de țărani cu glugi pe cap.

Efix îi așeză pe orbi lîngă zid și intră în bisericuță, înaintînd în vîrful picioarelor pînă la treptele altarului, unde se ruga don Predu cu capul ridicat, părul argintiu în penumbra aurie a lumînărilor, cu marginea roșie a mantiei îndoită, pintenul la picior, asemănător în toate Baronilor în pelerinaj, așa cum argatul îi văzuse pictați în cîteva tablouri vechi din biserică.

Se ruga cufundat, dar, cînd Efix îi atinse ușor mantia, se întoarse, mai întîi surprins, apoi furios, fără să-l recunoască pe cerșetor.

— Pe dracu ! Nici aici nu mă lăsați în pace ?

— Don Predu, stăpînul meu ! Sînt eu, Efix, nu mă recunoașteți ?

Don Predu se ridică săltînd poalele mantalei, aproape că ar fi vrut să-l îmbrățișeze pe servitor ; s-au privit ca doi vechi prieteni.

— Ei bine, ei bine ?

— Ei bine ?

— Da, spuse don Predu. Giacinto mi-a povestit vitejiile tale, blegule. Și deci te-ai pus să faci o meserie ușoară, escrocule ! Frumoasă meserie, da ! Ia !

Și-i puse o monedă, dar Efix i se uită în ochi cu privirea de cîine credincios și suspină, fără să se supere.

— Don Predu, stăpînul meu, dă-mi vești despre stăpînele mele !

— Stăpînele tale ? Cine le vede ? Stau închise în vizuina lor ca niște scorpii.

— Și Giacinto ?

— L-am văzut la Nuoro, pe nemîncatul ăla ! De ce nu l-ai luat cu tine să ceară de pomană ? Și acum știi ce face ? Se însoară cu ailaltă nenorocită, cu Grixenda, da, nătărăul !

— E bine, îi promisese, spuse Efix, și din nou se simțea plin de bucurie. „Iată îndeplinită și bunăvoința pe care dumneavoastră o cereați, stăpîne drag", gîndea și surîdea la ocara pe care don Predu i-o adresa, regretînd primul impuls de prietenie, tratîndu-l ca pe cerșetorul care era.

După sărbătoarea Sfinților Cosma și Damian din Mamojada, Efix, împreună cu orbii, s-au dus la Bitti, la Sfînta Fecioară a Miracolelor. Înainte să sosească aici au făcut un popas la Orune, dar, deși obosit, Efix nu a adormit de teamă să nu-i fure traista cu pomana adunată cu trudă

la ultimele sărbători. Se ruga liniștit, închizînd din cînd în cînd ochii, privindu-și tovarășii adormiți sub un stejar. Era încă noapte, dar un licăr apăru la răsărit, între munții ce se deschideau spre mare ; zorile se trezeau într-acolo. Iată-l pe Efix învins de somn, crezînd că nu mai poate deschide pleoapele și că visează, văzîndu-l pe bătrînul orb trezindu-se, trăgînd cu urechea, sprijinindu-și mîna de trunchiul stejarului, ridicîndu-se și, după un moment de ezitare, apropiindu-se de el și cu mîna încovoiată, trăgînd traista, ca și cum ar pescui-o din umbră. Efix nu se mișcă, nu vorbi ; bătrînul plecă, încet, încet, printre tufișuri și pietre, fără să se uite înapoi, mare și negru pe albastrul munților.

Numai cînd nu l-a mai văzut și-a dat seama că nu a visat și sări în picioare, dar avu senzația că o mînă îl trage în jos, obligîndu-l să se așeze iar și să stea nemișcat. Și încet, încet, în mod surprinzător, îl cuprinse o stare de bucurie, nevoia să rîdă : și rîse ; și de jur împrejur, totul pe cer se coloră în albastru și roșu, iar cintezoii cîntau prin tufișuri.

— Iată, gîndi el. Dumnezeu m-a eliberat de unul dintre tovarășii mei. Oh, ce greutate mi-a luat !

Îl trezi pe celălalt explicîndu-i ceea ce s-a întîmplat.

— Vezi ? Acum te-ai convins, Efix ? Eu știam că se prefăcea. Nu ți-am spus imediat ? Iar tu l-ai luat cu tine, m-ai chinuit zi și noapte cu el. Acum să mergem să-l denunțăm ; să-l căutăm, să-i rupem oasele !

Efix zîmbea. În timpul sărbătorii fu aproape fericit. Atîta lume ca acum nu văzuse încă să fi umplut biserica, pajiştea din jur, cărarea care ducea în sat. O procesiune se învîrtea mereu în jurul sanctuarului, ca un şarpe roşu şi alb, galben şi negru. Stindardele fîlfîiau ca nişte fluturi mari, iar cîntecele corurilor, clinchetul cailor înhămaţi pentru cursă, strigătul de bucurie, se amestecau cu cîntecele grave ale pelegrinilor. Treceau femei cu părul negru, lăsat pe spate ca vălurile de doliu ; urmau bărbaţi cu capul descoperit, cu cîte o lumînare în mînă, desculţi, prăfuiţi, parcă sosiţi de la celălalt capăt al lumii. Toţi aveau privirea plină de nelinişti şi speranţe. Şi caii, răbdători, urcau drumul plini de bucurie şi durere ; îi călăreau tineri cu chipul aprins, fete palide, care ascundeau patima ca jarul sub cenuşă, şi infirmi, nebuni, posedaţi de diavol ; toţi aveau ochii plini de viaţă şi de moarte.

Efix s-a aşezat puţin mai departe de biserică, într-un loc pe unde nu trecea multă lume. Orbul nu înceta să-l certe, între o tînguială şi alta, avînd chipul întunecat şi ameninţător.

Spre seară — ceea ce au adunat fusese răsturnat din traistă — îşi dădu drumul mîniei, acuzîndu-l pe Efix că l-ar fi omorît pe celălalt orb ca să se descotorosească de el şi să ia banii.

Efix zîmbea.

— Vino, spuse el luîndu-l de mînă pe celălalt ; şi după ce au mers puţin i-a zis : ascultă !

Orbul auzea vocea celuilalt tovarăş care cerea de pomană, acolo, în faţa lor.

— Acum să nu mai faci ca data trecută, spuse Efix. Dacă vă încăieraţi şi vă arestează eu, cu adevărat, mă spăl pe mîini.

Atunci orbul adevărat se aplecă asupra orbului fals şi-l întrebă cu dinţii strînşi, şoptit :

— De ce ai făcut asta, fariseule ?

— Pentru c-aşa-mi place !

Efix zîmbea. Orbul *vedea* zîmbetul acesta şi era exasperat. Întreaga mînie împotriva tovarăşului hoţ se revărsă asupra aceluia bun.

— Nu vreau să mai merg cu tine, mai bine mă întind pe pămînt şi mor. Tu eşti un prost, nu eşti bun de nimic, tu vii cu mine ca să te distrezi şi să mă chinuieşti. Du-te la dracu, du-te în fundul iadului.

— Vorbeşti aşa ştiind că nu te părăsesc, spuse Efix. Deşi orb, tu mă cunoşti, iar eu, deşi văd, nu te cunosc pe tine. Dar dacă crezi că-ţi poţi găsi un alt însoţitor atunci fă-o. Te voi ajuta.

Falsul orb asculta, strîngînd la piept traista furată. Îl trase de mînă pe Istène şi-i zise :

— Rămîi cu mine, drace !

Stăteau cu mîinile împreunate aşa cum îi văzuse Efix ieşind din cazarmă, la Fonni ; părea că ei aşteptau ca el să vorbească, sfidîndu-l puţin. Scoase deci legătura cu monedele strînse în ziua aceea şi, după ce le mişcă în faţa lor, privindu-i şi zîmbindu-le, o lăsă să cadă în mîna orbului adevărat şi plecă.

Liber ! Dar avea senzaţia materială că-i duce după el pe cei doi orbi şi-şi făcea gînduri din cauza lor.

Mersese toată noaptea şi toată ziua următoare, de-a lungul văii Isalle, pînă cînd ajunsese la mare.

Acolo se aruncă la pămînt, între două tufe de filirea. Îi părea că s-a întors în ținutul lui, după ce făcuse înconjorul lumii. Dar în vis îl mai vedea pe orb aplecat deasupra lui, cu buzele vinete, întredeschise peste dinții de animal și-i părea că-l batjocorea și-l compătimea.

— Tu crezi că te-ai întors și că te odihnești ! Vei vedea Efix, acum începe cu adevărat drumul tău.

Pe măsură ce se apropia de moșie, urcînd drumul, auzea un bocet de armonică, o iluzie parcă a urechilor lui obișnuite cu cîntecul sărbătorilor.

Atîtea lucruri îndepărtate îi reveneau în minte și toate frunzele se agitau în jur, salutîndu-l. Iată gardurile vii, iată rîul, dealul, coliba. El nu era emoționat, dar acel bocet dulce, învăluitor, ce părea să urce din liniștea apei verzui, îl chema ca un dor.

A intrat, a deschis ochii și imediat și-a dat seama că moșia este rău cultivată. Părea un loc fără stăpîn. Pomii erau aproape toți fără fructe și cîteva ramuri rupte atîrnau ici, colo.

Zuannantoni, așezat sub bolta de viță, în fața colibei, cînta la armonică și motivul monoton cuprindea totul în jur, plutind ca un văl de somn, peste locul dezolant.

Văzînd un bărbat necunoscut că înaintează, aplecîndu-se apoi să privească în colibă, băiatul încetă să mai cînte și ochii lui blînzi deveniră amenințători

— Ce vreți ?

Bărbatul își scoase bereta.

— Nene Efix ! strigă și începu să cînte din armonică vorbind și rîzînd în același timp. Dar n-ai murit ? Și cine spunea că ești în America, că te-ai îmbogățit și c-ai trimis mulți bani stăpînelor dumitale. Acum sînt eu paznic aici ; dacă vreau să te alung ca pe un hoț pot s-o fac. Dar nu o fac. Vrei struguri ? Ia. Stăpînului meu, don Predu, nu-i pasă de bucata asta de pămînt. Are atîtea alte moșii. Aia mare de la Badde Saliche, aia da, da recoltă. Stăpînul meu trimite fructele de aici în dar verișoarelor lui, stăpînele dumitale, dar ele stau mereu închise în casă ca ariciul în coaja lui. Oh, nene Efix, trebuie să-ți spun ceva. Noaptea trecută — noaptea stau închis în colibă pentru că mi-e teamă de duhuri și mereu o văd pe bunica apărînd în ușă — noaptea trecută, ce spaimă ! Am simțit ceva moale mișcîndu-se la picioarele mele ! Am strigat, am asudat, dar spre dimineață mi-am dat seama că era un iepure rănit. Da, după ce s-a prins în laț, reușise să scape și stătea acolo, cu lăbuța ruptă și mă privea cu doi ochi ca de om. I-am bandajat lăbuța, însă a avut temperatură după aceea ; ardea în mîinile mele ca un ghem de foc ; s-a înnegrit și pe urmă a murit.

Efix s-a așezat în fața colibei, privind departe.

— Ce spui tu, întrebă grav, don Predu mă va primi în serviciul lui ?

Băiatul se întunecă.

— Și atunci trebuie să mă gonești ? Și eu ce-am să fac atunci ? Grixenda se mărită și pleacă ; și eu ce fac între timp ? Merg să cer de pomană ? Du-te dumneata, că ești bătrîn !

— Ai dreptate, spuse Efix, și-și aplecă capul. Dar resemnarea lui îl făcu înțelegător pe servitorul cel mic.

— Don Predu este atît de bogat încît poate să te țină și pe dumneata, poate să te trimită la altă moșie, pentru că mie-mi place să stau aici. Aici e un loc frumos, spune asta chiar și Grixenda.

— Ce face Grixenda ?

— Își coase rochia de mireasă.

— Spune-mi Zuannantoni, domnișoru Giacinto a venit în sat ?

— Cumnatul meu, spuse băiatul cu mîndrie, a venit, da, în iulie trecut. Grixenda se simțea mereu rău. Era gata, gata să moară. Da, a venit.

A tăcut cu fața sprijinită de armonică, cu ochii încărcați de amintiri.

— Spune-mi tot, mie poți să-mi spui, Zuannanto. Sînt ca din familie.

— Da, iată, îți voi spune. Deci, Grixenda se simțea rău, se topea ca o lumînare. Noaptea avea febră, se scula ca o nebună și spunea : vreau să merg la Nuoro. Dar cînd trebuia să deschidă poarta nu putea. Înțelegi, bunica era afară, împingea ușa și n-o lăsa să plece. Atunci, m-am dus eu la Nuoro. L-am găsit pe cumnatul meu, într-un loc care semăna chiar cu iadul. La Moară. Și i-am spus totul. El a cerut atunci trei zile învoire și a venit cu mine. A luat un cal închiriat — costa mai puțin decît o căruță — m-a luat și pe mine pe crupă ; era frumos să mergi așa, parcă eram giganți. Așa a cerut-o pe Grixenda de nevastă, și așa, pe toți sfinții, se însoară.

— Cui a cerut-o de nevastă ?

— Nu știu, chiar ei.

— Spune-mi Zuannantoni, domnișorul Giacinto a fost la mătușile lui, la stăpînele mele ?

Băiatul se codi iar.

— Da, spuse apoi, a fost. Cred că s-au certat pentru că a ieșit cu ochii roșii ca și cum ar fi plîns. Grixenda îl privea și rîdea, dar strîngea din dinți. El a spus : asta este ultima dată că mă mai văd.

Efix nu a mai pus alte întrebări. Și-a petrecut noaptea în colibă și — deși venise pe un vînt puternic, iar trestiile de pe marginea văii gemeau ca sufletele chinuite, înfricoșîndu-l pe micul paznic — a început să povestească întîmplări din Biblie, imitînd accentul orbului.

— Da, era odată un rege, care adora arborii, animalele și focul sub pretext că erau spirite. Atunci Dumnezeu cel adevărat s-a supărat, și a făcut în așa fel ca servitorii acestui rege să devină atît de răi și să-l ucidă pe stăpîn. Da, el iubea un Dumnezeu cu totul de aur ; de aceea a rămas în lume atîta dragoste de bani, iar rudele se ucid între ele pentru bani. Pînă și sufletele nevinovate iubesc banul.

Apoi a început să descrie templul și palatele regelui Solomon. Zuannantoni adormi în timp ce el mai povestea încă. Afară trestiile foșneau atît de violent încît părea că se dă o adevărată bătălie.

Ieșind în zori din colibă Efix văzu într-adevăr sute de trestii atîrnînd despuiate, cu frunzele lungi împrăștiate pe pămînt ca niște spade rupte. Și cele care supraviețuiseră, puțin desfrunzite și ele,

păreau că se apleacă să le vadă pe tovarășele lor moarte, mîngîindu-le cu frunzele lor rănite.

— Ia niște struguri, nene Efix, îi spuse băiatul, salutîndu-l gînditor, dacă don Predu te trimite aici, sînt mulțumit. Așa vom petrece timpul povestind istorii. Du-te și la Grixenda s-o saluți.

Și, iată-l pe Efix urcînd din nou drumul ce ducea în sat. Dimineața e aproape rece și dealurile albe par acoperite de zăpadă. Munții deasupra satelor împrăștiate pe cîmpie, după Castel, fumegau ca niște grămezi de tăciuni acoperiți. Și totul e liniștit și mort în dimineața roșietică. Dar Efix își regăsea sufletul și i se părea că se întoarce la casa durerii lui, ca fiul risipitor după ce și-a pierdut toate speranțele.

Se duse direct la cămătăreasă, rîzînd în sinea lui la gîndul că ea, nerecunoscîndu-l imediat, îl va primi cu bunăvoință, crezîndu-l un străin, un servitor trimis de vreun proprietar să ceară bani.

— Kallina, mînca-te-ar ciorile, nu mă recunoști ? Și tu te-ai împuținat.

Ea își ținea pantofii în mînă ; îi lăsă să cadă unul după altul, apoi se aplecă să-i ridice.

— Efix, vezi, cum te-am blestemat eu așa ai ajuns. Ți-ai schimbat numai hainele. Adu-ți aminte cînd ai vrut să mă omori.

— Sînt mereu gata s-o fac dacă nu încetezi ! Spune-mi ce faci ?

— Nu prea bine. De cîtva timp mă doare mereu capul și durerea și insomnia m-au adus în halul ăsta, mică, gîrbovită, ca suptă de vampir.

„E adevărat !" gîndea Efix ; dar nu o spuse.

— E o durere de moarte, durerea de cap, Efix dragă. Am jurat să merg în pelerinaj la San Francesco acum, în octombrie.

— Ascultă, spuse Efix, care se așezase în fața vetrei și nu arăta că vrea să plece ; în zadar mergi în pelerinaj, dacă vrei să faci penitență, fă-o în casa ta.

— Eu nu vreau să fac penitență ! Dacă merg, merg din credință. Sufletul meu este în fața lui Dumnezeu, nu în fața unui păcătos ca tine.

El plecă capul.

— Ascultă, reluă, eu am nevoie de haine și de bani. Tu trebuie să mă ajuți, Kallina ; dacă tu vrei, poți s-o faci. Eu sînt ca soldatul care a fost la război.

— Spune-mi cel puțin unde ai fost ?

— Așa, am vrut să fac puțin ocolul lumii. Am fost pînă în Orient, unde era templul și casa lui Solomon. Casa asta era în întregime de aur, cu ușile cu mînere rotunde de rodii din aur ; iar farfuriile și vasele erau tot de aur, pînă și cheile și drugii care închideau ușile erau de aur.

Femeia îl privea pe sub sprîncene în timp ce punea șireturi noi la pantofi, fără să le arunce pe cele vechi, pe care le mai putea folosi dacă le lega la altceva. De ce vorbea el așa cu un accent cadențat de cerșetor ? Își bătea joc de ea sau avea febră ?

— Efix, dragă, ocolul lumii ți-a distrus pantofii și mintea !

Cu toate acestea îi împrumută banii. El nu plecă însă.

— Nu pot ieși așa, nu pot să apar în fața servitoarelor clevetitoare ale lui don Predu. Tre-

buie să-mi faci rost de haine, hai, du-te ; la ce te gîndeşti cînd nu dormi ? Du-te, du-te, doar eşti creştină şi tu !

— Cum şi eu ? Eu sînt mai creştină decît tine, suflete. Eu nu mi-am părăsit niciodată casa ca să alerg prin lume, la bătrîneţe.

— Dacă nu încetezi, iau parul, Kallina, ascultă!

Toată ziua s-au ciorovăit, mai în glumă, mai în serios, dar după-amiază ea a ieşit şi a cumpărat un costum aproape nou de la o femeie al cărei bărbat plecase în America.

Spre seară Efix se întoarse la stăpînele lui. Da, spre seară, după o zi de libertate, petrecută hoinărind, supărat şi nemulţumit. Acolo totul era liniştit şi trist. Muntele se arăta deasupra casei negre pe cerul verzui al asfinţitului ; luna nouă lumina Muntele, luceafărul de seară pîlpîia deasupra lunii.

Poarta era închisă, iarba creştea de-a lungul zidului şi al scărilor ca la casele părăsite ; lui Efix îi era teamă să bată. Văzu poarta Grixendei strălucind ca un romb de aur pe zidul negru şi îşi aminti de rugămintea lui Zuannantoni. Grixenda stătea în faţa focului şi îşi usca rufele ude. Era desculţă şi picioarele ei drepte luceau ca şi cum ar fi fost de bronz. Văzîndu-l pe bărbat, lăsă să cadă hainele şi rîse strigînd de bucurie că-l recunoaşte.

— Cum Grixenda ! Tu mergi încă la rîu ? Soţul îţi dă voie ?

— Dar el nu munceşte ? Sau o fi poate un domn ? Dacă ar fi fost un domn, eu aş fi fost în pămînt. Ei bine, nu intri ? Aşează-te. E grea

traista aia ? E plină de aur ? Ai făcut avere ? Taci, om rău ce eşti.

Efix se aşeză şi puse traista pe pămînt ; o privea pe Grixenda şi Grixenda îl privea ironic lăsîndu-l să înţeleagă că ştia adevărul.

— Dar şi noi nene Efix, şi noi, eu şi Giacinto am făcut cîte ceva, putem să devenim bogaţi, nene Efix. Cine ştie ? Totul este posibil în lume, eu cred că totul este posibil.

— Şi nu sînteţi încă bogaţi ? Cine e mai bogat ca voi ?

Ea se aplecă deasupra lui, graţioasă şi copilăroasă ca şi altădată.

— Este ceea ce spuneam mereu ! Cînd stăpînele tale nu voiau ca eu şi Giacinto să ne căsătorim, pentru că sînt săracă, nu spuneam : nu sînt tînără ? Nu-l iubesc ? Poate că doamna Noemi şi don Predu, cu toată averea lor, sînt mai bogaţi ca noi ? În ani, da, poate, dacă vor, nu în altceva.

Efix tresări.

— Se căsătoresc.

— Se căsătoresc, da. El se topea, ca mine în primăvara trecută. Spuneau că este bolnav. Era bolnav, da ! Boală de dragoste. A fost pînă şi la Oliena să consulte o felceriţă. Ultima oară, săptămîna trecută a fost la Maddona Di Gonare în pelerinaj şi a făcut o danie de trei scuzi ca să se facă minunea. Aşa spun gurile rele.

Efix privea gînditor în pămînt.

— Trebuie să mă întorc ? se întreba. Nu vor crede că este vîntul norocului care mă aduce ?

Şi brusc, pentru o clipă, îl supăra gîndul că Noemi consimţise înainte ca el să se întoarcă.

Dar imediat se ridică, cu părere de rău, umilit. Ah, încă mai era un păcătos.

— Tu crezi că don Predu este acolo? întrebă, întorcîndu-se înainte să iasă.

— Eu sînt aici, nu sînt acolo, nene Efix! spuse Grixenda alergînd în urma lui rîzînd, și nu pot nici măcar să spun: merg să văd, pentru că stăpînele dumitale închid de două ori poarta cînd mă văd!

El plecă, dar încă o dată inima îi bătea cu putere și avu impresia că bătăile din poartă răspundeau în adîncul făpturii lui, pînă în viscere.

XVI

NOEMI A FOST cea care a deschis. Efix o văzu apărînd, pe fundalul întunecat al curții, înaltă, subțire, cu chipul alb: Lia domnișoară, Lia reînviată. Îl privi bine înainte de a-l lăsa să intre, cum se privește un necunoscut, apoi spuse numai: „oh, oh, tu ești?“, dar a fost suficientă această expresie de surpriză bănuitoare și puțin răutăcioasă ca să mărească umilința și tulburarea lui.

— Ei bine, m-am întors, doamna Noemi dragă, spuse intrînd și urmînd-o de-a lungul curții. Vagabondul s-a întors. Și doamna Ester ce face? Îmi îngăduie să-i fac o vizită?

Iată, în penumbra albăstruie lucrurile erau nemișcate de la locul lor; balconul sus, negru, pe fondul cenușiu al zidului, fîntîna cu flori roșii, sfoara de la scară. În bucătărie era lumină, dar nu lumina puternică din casa Grixendei, ci o lumină

funebră, deasupra laviței vechi, în mijlocul unui întuneric dens. Nu, nimic, nu se schimbase, totul era mort și acum. Efix gîndi cu durere:

„Nu trebuie să fie adevărat că doamna Noemi a acceptat.“

Instinctiv a încercat să agațe traista în cui, dar cuiul nu era. Nimeni nu-l mai pusese și fu nevoit să-și țină traista în brațe, ca un musafir care trebuie să plece repede.

Doamna Ester citea liniștită, așezată pe un scaun de bucătărie, în fața laviței vechi; deodată pisoiul care stătea în umbra ei, urmărind cu ochii mișcările mîinilor ei, îi sări în poală ca și cum ar fi vrut să se ascundă, ca de acolo să sară sub laviță; femeia săltă capul; văzîndu-l pe necunoscut începu să-l fixeze cu privirea scînteietoare, iar cartea începu să-i tremure în mîini.

— Ei, bine da, eu sînt, stăpînă dragă! M-am întors. Vagabondul s-a întors. Ce spui de asta, doamna Ester? Cum o duceți cu sănătatea?

— Efix! Efix! Efix! bîlbîia ea.

— Chiar Efix. Doamna Ester de ce purtați ochelari, nu mai vedeți bine?

— Tu, Efix? Așează-te. Da, mi-am stricat ochii de prea mult plîns.

Noemi îi privea pe amîndoi cu ochii ei răi și scena părea s-o distreze.

— Da, Ester! Porți ochelari în primul rînd pentru că ai îmbătrînit.

— Stai, îl invită ea, lovind lavița cu palma; și Efix se așeză lîngă stăpîna bătrînă, foarte emoționată de surpriză. La început nu știau ce să spună. El strîngea la piept traista și-și lăsa capul în jos rușinîndu-se; ea își ridică ochelarii, îi în-

chise între paginile cărții și parcă vroia să stea alături de argat.

În sfîrșit, s-au întors unul către celălalt, privindu-se, iar ea scutură capul cu un semn de dojană.

— Bravo ! Hoinărind, hoinărind, te-ai întors ! Dar de ce, nici un rînd, nici o urare ? Și totuși din America a sosit lume aici !

Efix deschise gura să răspundă, dar văzînd-o pe Noemi că rîde ca și cum ar fi știut adevărul, tăcu și mai umilit.

— Și ai plecat, așa, Efix ! Ca și cum te-am fi supărat, fără să spui un cuvînt, Efix ! Și gîndește-te, gîndește-te, eu îmi spuneam mereu, de ce a făcut Efix asta ? Se poate afla în sfîrșit de ce ?

— Lucruri lumești ! se îmbătrînește și se cade în mintea copiilor, răspunse el cu o voce ștearsă. Acum sînt aici... Să nu mai vorbim.

— Și acum ce-ai de gînd să faci ? O să te întorci la Predu ? Sau, cum spune lumea, e adevărat că te-ai îmbogățit ? Dar de ce nu pui aici traista aia ? Cel puțin ceva de îmbucat vei primi aici !

— Trebuie să plec, doamna Ester. Am venit numai să vă salut.

— Tu vei sta aici pînă mîine, spuse Noemi și cu un gest felin aproape, îi luă traista și o puse mai încolo pe laviță.

Se priviră. Și el înțelese că aveau de vorbit, ei doi, să înnoade discuția întreruptă.

— Efix, ascultă, cel puțin povestește-ne întîmplările tale, că tot n-ai scris. Cîte lucruri oi avea să ne spui acum. Oh, Efix, Efix, cine ar fi putut să creadă că la bătrînețe o să pleci în lume.

— Mai bine mai tîrziu decît niciodată, doamna Ester, stăpîna mea, dar de povestit este puțin.

— Spune acel puțin.

— Bine, da o să vă spun...

Noemi lucra tăcută. Iată același coș înnegrit de timp, rupt de atîta folosință, aceeași pîine și aceleași bucate. Efix mînca și povestea, cu cuvinte nesigure, învăluite de minciuni timide ; cînd aruncă firimiturile și restul de vin pe pardoseală — căci pămîntul cere mereu partea lui din hrana omului — se îndreptă de spate, iar ochii se înconjurară de riduri ca niște raze.

— În călătorie erau atîția săraci cît dracii. Mergeau, mergeau, fără să se știe încotro, fără oprire, dar mereu cu speranța de cîștig. Se umbla în cortegiu, ca niște condamnați.

— Dar nu erați pe mare ?

— Pe mare, da, ce spun ? Și marea era în furtună. M-am udat de atîtea ori. Foamea n-o simțeam, nu ; și apoi cui îi era foame ? Mie nu. Simțeam uneori ca o mînă care-mi strîngea stomacul de parcă vroia să-l distrugă. Atunci mîncam și mă liniștean. Odată ajunși acolo începea munca.

— Ce muncă făceați ?

— Oh, o muncă ușoară, pentru asta... așa... se lua pămînt dintr-o parte și se punea în alta...

— Da, așa-i că se făcea un canal să treacă marea ? Dar apa nu intra în canal ?

— Da, venea înăuntrul canalului, dar erau niște tufișuri ca s-o împiedice, s-o țină afară. Ca pompele erau... nu știu să le descriu... dealtfel...

Noemi asculta, tăcută, mîngîind spinarea pisicii care-i torcea în poală cu voluptate. Asculta, dar gîndul îi era departe.

— Erați chiar la cîmpie ? Se spune că acolo totul e scump. Mi-aduc aminte de ce povesteau emigranții, acolo la Sărbătoarea Tămăduirii, și se mai spune că-i o țară unde nu te distrezi.

— Oh, te distrezi ! Cine vrea să se distreze, se-nțelege ! Unu cîntă, alții dansează, unii se roagă, alții se îmbată și după aia toți pleacă.

— Pleacă ? Și unde ?

— Vroiam să zic — la barăcile lor, să se odihnească.

— Și ce limbă vorbeau ?

— Limbă ? Din toate părțile. Eu vorbeam sarda cu prietenii mei.

— Ah, tu aveai prieteni sarzi ?

— Aveam tovarăși sarzi. Unul bătrîn și unul tînăr. Am impresia că sînt și acum alături de mine, nu-i vorba de domniile voastre.

Ochii lui Noemi scînteiară de răutate.

— Sper că noi sîntem mai curate ! spuse strîngîndu-l de braț.

— Da, un bătrîn și un tînăr. Se certau mereu. Erau răi, invidioși, geloși, dar în fond erau totuși buni. Omul e făcut așa, bun și rău ; apoi, e mereu nenorocit, pînă și bogații sînt deseori nefericiți. Ah, uite...

Strînsoarea mîinii lui Noemi îi aminti de strînsoarea lui Giacinto, acolo, în curtea de la Nuoro, și de secretul care-o împiedica pe doamna Noemi să accepte propunerea lui don Predu.

— Don Predu, de pildă, spuse aproape fără voie ; pe urmă adăugă privindu-și stăpîna tînără. Nu e foarte bogat și nefericit ?

Dar stăpîna începu iar să rîdă, și el, fără voia lui, se înfurie.

— Ce-i de rîs ? Da, nu este un nefericit don Predu ? Pînă cînd, doamnă Noemi, n-o să aveți milă de el ? Și el este bun, totuși.

Doamna Ester se ridică atunci, sprijinindu-se cu mîna de spătarul laviței și se opri privind-o severă.

— Dar ce bunătate, spuse Noemi, fără să mai rîdă. E bătrîn acum și nu mai poate batjocori pe ceilalți. Ăsta-i adevărul ! Să nu mai vorbim de el.

— Ba să vorbim, spuse doamna Ester cu putere. Efix, explică-mi cu cuvintele tale.

— Ce să vă explic, doamna Ester, stăpîna mea ? Că don Predu vrea să se căsătorească cu doamna Noemi ?

— Ah, deci tu știai ? De unde știai ?

— Eu am fost primul sol.

— Primul și ultimul, strigă Noemi, împingînd pisica ca pe un ghem. Gata, vreau să nu se mai vorbească despre asta.

Efix se revoltă.

— Dar de ce ? Eu nu i-am dat răspunsul, doamna Noemi, dragă ! Cum puteam să i-l dau ? Nu am îndrăznit și de asta am fugit.

Doamna Ester se așeză din nou lîngă el, iar el o simți tremurînd toată.

— Ah, Efix, murmură. El avea gîndul ăsta și tu nu spuneai nimic ? Iar tu ai fugit ? Dar de ce ? Totul îmi pare un vis. Eu n-am știut niciodată nimic ; lumea a venit să-mi spună, străinii. Iar tu, sora mea, tu, tu...

— Ce vroiai să-ți spun, Ester ? A venit el vreodată să mă ceară ? Cînd să-ți fi explicat ? Trimite cadouri, vine uneori, se așază, sporovăiește

cu tine, şi mie aproape că nu-mi spune nici o vorbă. L-am gonit eu vreodată ?

— Nu, tu nu-l goneşti, faci şi mai rău. Tu rîzi cînd vine şi-ţi baţi joc de el.

— Aşa-i ! Ceea ce semeni, aia culegi !

— Noemi, de ce vorbeşti aşa ? Parc-ai înnebunit, de cîtva timp încoace ! Tu nu mai judeci. De ce spui că el îşi bate joc de tine dacă a trimis să spună că te iubeşte ?

— El a trimis să mi-o spună un servitor !

Doamna Ester îl privi pe Efix, dar el tăcea, cu capul aplecat, cum făcea odinioară cînd stăpînele lui discutau. Aştepta, de-o parte, convins că Noemi, cu tot dispreţul ei, trebuia să vină la el să reia discuţia numai între ei doi, singuri.

— Efix, o auzi cum vorbeşte ? Ei bine, să-ţi spun eu că nu eşti singurul care i-a spus-o. Şi Giacinto...

Dar acest nume făcu un gol înspăimîntător în jur ; şi Efix o văzu pe Noemi ridicîndu-se zguduită, palidă de mînie şi de ură.

— Ester ! spuse cu voce aspră. Tu ai jurat că n-ai să mai pronunţi numele lui. Şi ieşi ca sufocată de ură.

— Da, şopti Ester, aplecîndu-se la urechea lui Efix. Ea îl urăşte într-atît încît m-a făcut să jur că nu-i mai spun numele. Cînd a venit ultima oară să-i spună că se însoară cu Grixenda şi că o sfătuieşte pe Noemi să-l accepte de bărbat pe Predu, ea l-a gonit furioasă ca şi acum. Iar el a plecat plîngînd. Dar spune-mi, spune-mi Efix, urmă mîhnită, nu e o mare nenorocire soarta noastră ? Giacinto ne ruinează şi se însoară cu

acea sărăntoacă, Noemi în schimb, refuză norocul. De ce asta, Efix ? Spune-mi, tu, care ai umblat prin lume, este peste tot aşa ? De ce soarta ne pedepseşte aşa, ca pe nişte trestii ?

— Da, spuse el atunci, sîntem exact ca trestiile în vînt, doamna Ester dragă ! Sîntem trestii şi soarta este vîntul.

— Da, foarte bine, dar de ce această soartă ?

— Şi de ce vîntul ? Numai Dumnezeu ştie.

— Să se facă voia lui, spuse ea, aplecînd capul în piept. Şi văzînd-o aşa prăbuşită, aşa bătrînă şi tristă, Efix se simţi aproape puternic. Ca s-o îmbărbăteze s-a gîndit să-i repete una din atîtea povestiri ale orbului.

— În viaţă nu eşti niciodată mulţumit. Dumneavoastră ştiţi istoria reginei din Saba ? Era frumoasă şi avea un regat îndepărtat, cu multe grădini de smochini şi de rodii şi un palat mare numai de aur. Ei bine, auzind că regele Solomon era mai bogat ca ea şi-a pierdut somnul. Invidia o rodea, şi-atît i-a trebuit ca să plece la drum să vadă, chiar dacă pentru asta trebuia să traverseze jumătate din pămînt...

Doamna Ester se aplecă pe-o parte să-şi ia cartea, cu ochelarii închişi la mijloc.

— Poveştile astea sînt aici ; este sfînta Biblie.

Efix privi cartea umilit şi nu mai continuă.

Rămas singur în bucătărie se întinse pe rogojină, dar nu putu să adoarmă cu toată oboseala. Avea impresia că orbii stăteau culcaţi acolo, alături de el, iar în jur şi afară, în întuneric, se întindea un ţinut necunoscut. Stăpînele lui stăteau şi ele acolo, pe laviţă, şi-l priveau ; doamna Ester bătrînă şi aproape implorînd, doamna Noemi

zîmbind dar părînd mult mai de temut decît atunci cînd era severă.

Şi, lucru ciudat, nu mai simţea supunere faţă de doamna Ester, nu-i mai era teamă de doamna Noemi ; era într-adevăr ca servitorul eliberat şi îmbogăţit, stînd în faţa stăpînelor lui sărace.

— Eu pot să vă ajut, pot să vă ajut, chiar dacă dumneavoastră nu vreţi. Mîine...

Aştepta cu teamă ziua de mîine ; iată de ce nu putea dormi. Mîine va vorbi cu Noemi ; vor începe discuţia întreruptă cu atîtea luni în urmă ; şi poate că el va putea să ducă un răspuns bun lui don Predu. A început să se roage încet, încet, apoi mereu, tot mai puternic, pînă cînd parcă începuse să cînte, aşa cum făceau pelegrinii, sus, la Madona Miracolelor.

Mîine... Totul va merge bine, mîine totul se va lămuri, totul va fi clar. Acum parcă înţelegea, în sfîrşit, de ce Dumnezeu îl îmboldise să lase casa stăpînelor lui şi să hoinărească vagabond : să-i dea timp lui Giacinto, să-şi limpezească gîndurile, iar lui Noemi, să-şi vindece rănile.

„Dacă eu îi dădeam răspunsul imediat lui don Predu, totul era pierdut.“ O licărire palidă luminează cîmpia de jur împrejur ; este un inel alb peste un cerc mare, negru. Sînt zorile. Orbii se trezesc, îşi împletesc degetele, se apleacă deasupra lui obligîndu-l să se aşeze pe mîinile lor şi să-i cuprindă cu braţele pe după gît ; aşa îl ridică, îl duc, departe, cîntînd, cum fac copiii în jocurile lor. El rîde, nu a fost niciodată aşa fericit. În bucătăria întunecată, doamna Ester şi doamna Noemi nu se mişcau de pe laviţă, iar el simte supunere faţă de una şi teamă faţă de cealaltă.

Închise ochii şi-şi imagină că este şi el orb. Şi mergeau aşa toţi trei ; de ici, colo, pe un teren moale, cîntînd psalmi Sfîntului Duh.

Dar o mînă îl apucă pe la spate de haină şi opreşte grupul. El se aruncă la pămînt ; tresărind, deschise ochii şi o văzu pe Noemi în faţa lui cu lumînarea în mînă.

— Ai adormit, Efix ? Ai răbdare ; Ester mi-a spus că ai pleca mîine dimineaţa devreme şi m-am întors aici.

El se ridică în capul oaselor pe rogojină, la picioarele ei, dreaptă, nemişcată, mare, cu lumînarea în mînă. Un cerc de umbră cu un inel de lumină în jur, îl înconjurară, aşa cum visase el.

— Şi apoi vreau să vorbesc numai cu tine, Efix. Ester nu înţelege anumite lucruri. Şi tu ai greşit pălăvrăgind cu ea. Nici tu nu înţelegi.

El tăcea. Înţelegea, da, dar trebuia să tacă şi să se prefacă întocmai ca un sclav.

— Tu nu înţelegi şi de aceea vorbeşti prea mult, Efix ! Dacă tu în ziua aceea ai fi făcut numai pe solul şi nu mi-ai fi dat sfaturi, ar fi fost mai bine. În schimb am vorbit multe lucruri fără rost ; acum vreau să ştiu numai dacă e adevărat că tu chiar nu i-ai spus nimic lui Predu de discuţia noastră.

— Nimic, doamnă Noemi dragă, nimic !

— Altceva vreau să te întreb, Efix ; dar tu trebuie să-mi răspunzi adevărat. Tu, şovăi un moment, apoi ridică glasul, tu ai discutat cu Giacinto despre asta ? Spune-mi adevărul !

— Nu, minţi cu voce sigură ; vă jur, eu nu i-am vorbit despre asta.

— Tu atunci crezi că i-ar fi spus Predu ?

— Eu cred că da, doamna Noemi, dragă.
— Altceva. Spune-mi de ce ai plecat ?
— Nu știu ; mă gîndeam totuși la asta, amăgindu-mă. Poate, gîndeam, să fi fost Dumnezeu care m-a făcut să plec. Îmi era teamă și rușine să mă înfățișez la don Predu cu răspunsul acela. Da, doamnă Noemi, pentru că don Predu m-a luat în serviciul lui pentru asta. Eu l-am înțeles, el vă iubește, și dorea să fiu intermediarul. Atunci, cînd ați spus nu, am fugit.

Noemi începu să rîdă, dar un rîs ușor, cu totul deosebit de rîsul rău dinainte. Era compasiune pentru don Predu, dar și satisfacție și blîndețe ; niciodată, niciodată, Efix n-a auzit-o rîzînd așa.

Și totuși își amintea acel rîs, acel chip aplecat asupra lui, acea umbră și acea lumină tremurătoare în jur ; și inima îi bătea, îi bătea, să se spargă. Lia, așa cum era în noaptea cînd a fugit, îi stătea înainte.

— Încă ceva și gata. Ascultă, tu crezi că Giacinto se însoară într-adevăr cu Grixenda ?
— Da, e lucru sigur.
— Cînd se căsătoresc ?
— Înainte de Crăciun.

Ea coborî lumînarea, ca și cum ar vrea să-i vadă chipul și astfel îl lumină mai bine pe al ei. Cît era de palidă, și cît era de tînăr chipul ei și de bătrîn în același timp. Orgoliul, pasiunea, dorința de a sfîrși cu viața mizerabilă și din firîmituri, ca să construiască o alta, nouă și puternică, îi ardeau în ochi.

— Ascultă-mă Efix, spuse luînd lumînarea, ei bine, tu îi vei spune lui Predu că îl vreau. Dar că trebuie să ne căsătorim imediat, înaintea celor doi,

XVII

EFIX SE ÎNTOARSE iar la moșie. Odată trecut anotimpul bun, și fructele culese, Zuannantoni, pe care stăpînul îl pusese să pască o turmă de oi în stufărișul din împrejurimi, plecase de bună voie.

Și iată-l pe Efix din nou așezat în același loc, în fața colibei, pe povîrnișul verde-marin de trestii. Cerul e roșu, deasupra dealului alb ; la trecerea vîntului trestiile tremură și șoptesc :

— Ți-aduci aminte, Efix, ți-aduci aminte ? Ai plecat, te-ai întors, ești din nou în mijlocul nostru ca unul din familia noastră. Cine se apleacă și cine se frînge, cine rezistă azi se va apleca mîine, iar poimîine se va rupe. Îți amintești, Efix, îți amintești ?

El împletea o rogojină și se ruga. Din cînd în cînd, o puternică durere la șold îl făcea să sară drept în picioare, ca și cum cineva îi vîra un drug de fier în rinichi, se apleca iar chircindu-se, palid și tremurînd, exact ca o trestie în vînt ; iar după spasm simțea o mare slăbiciune, o gravă mulțumire, pentru că spera să moară repede ; ziua lui se sfîrșise.

Pînă cînd a putut să reziste, a rămas acolo, sus, lipit de pămîntul care-i supsese toată vlaga și toate lacrimile.

Toamna înainta cu zile dulci de octombrie și cu primele zile reci de noiembrie ; munții, din fața și din fundul văii, păreau vulcanici ; nori de fum brăzdați de flăcări palide și apoi jeturi

de lavă albăstruie și coloane de foc săreau departe, jos, din mare.

Spre seară cerul se însenină părînd că tot argintul minelor din lume se îngrămădea la orizont ; muncitori invizibili îl lucrau, construiau case, edificii, orașe întregi și imediat, după aceea, le dărîmau și ruine, mulțime de ruine înălbeau asfințitul ; acoperite de ierburi aurii, de tufișuri roșietice, treceau turme de cai cenușii și negri. Un punct galben strălucea în spatele unui castel dărîmat și părea că e focul unui călugăr sau al unui bandit ascuns, acolo sus. Răsărea luna, încet, încet, lumina ei scălda întreg ținutul misterios și, ca la atingerea unui deget magic, totul dispărea ; un lac albăstrui inunda orizontul, iar noaptea de toamnă limpede și rece, cu stele mari pe cer și focuri îndepărtate pe pămînt, se întindeau dinspre munte spre mare. În liniștea ce cuprinsese totul, trecutul zvîcni ca sîngele, în valea adormită. Și Efix simțea că se apropie moartea, încet, încet, ca și cum ar urca liniștită poteca, însoțită de un cortegiu de spirite rătăcitoare, de bătutul rufelor de *pannas*, de acolo jos, de la rîu, de ușoara înălțare a sufletelor nevinovate trecute în frunze, în flori.

Într-o noapte ațipise în colibă, cînd se trezi dintr-odată ca și cum cineva l-ar fi zgîlțîit. Îi părea că o ființă misterioasă i se așeză deasupra, străpungîndu-i burta cu un cuțit și că tot sîngele i se revărsa din corpul sfîșiat, inundînd rogojina, udîndu-i părul, fața, mîinile. A început să strige ca și cum l-ar fi ucis cu adevărat, dar, în noapte, numai murmurul apei răspundea. Atunci îi fu frică și se gîndi să se întoarcă în sat ; dar mult

timp din noapte nu putu să se miște, slab, ca sleit de puteri. O sudoare de moarte îi cuprinsese întreaga ființă.

În zori se mișcă. Adio, de data asta pleca cu adevărat și puse totul în ordine în colibă : uneltele agricole în fund, rogojina făcută sul lîngă ele, oala înfiptă într-un țăruș, legătura de stuf într-un colț, vatra măturată ; totul în ordine, ca bunul servitor care pleacă și ține la părerile bune ale celui care trebuie să-l înlocuiască. Luă traista, culese o iasomie din gard și se întoarse să privească în jur. Întreaga vale i se păru albă și dulce ca iasomia. Și totul era liniștit ; fantasmele se retrăseseră în spatele vălului zorilor și pînă și apa murmura mai încet, ca să lase să răsune mai bine pasul lui Efix pe cărare ; numai frunzele trestiilor se mișcau deasupra, pe marginea văii, drepte, rigide ca spadele care se ascuțeau pe metalul cerului.

— Efix, adio ; Efix, adio.

Se întoarse la stăpînele lui și se întinse pe rogojină.

— Ai făcut bine că ai venit aici, spuse doamna Ester acoperindu-l cu un pled ; și Noemi se aplecă și ea, îi luă pulsul, îl trase de braț încercînd să-l convingă să se așeze în pat.

— Lasă-mă aici, dragă doamnă Noemi, gemea el surîzînd dar cu ochii tulburi ca de orb, acoperiți deja de vălul morții. Ăsta e locul meu.

Mai tîrziu o nouă criză îl chinui, îl înnegri ; și în timp ce stăpînele trimiteau să cheme doctorul, el începu să delireze. Bucătăria se umplu

de fantasme și de ființe îngrozitoare care nu încetau să-l lovească, strigîndu-i în urechi :

— Spovedește-te ! Spovedește-te !

Pînă și doamna Ester îngenunche în fața rogojinii, murmurînd :

— Efix, sufletul meu, vrei să-l chemăm pe preotul Paskale ? Îți va citi Evanghelia și asta te va ușura.

Dar Efix o privea fix, cu ochii sticloși, pe chipul negru, strălucind de broboane de sudoare ; teama sfîrșitului îl sufoca, îi era teamă că sufletul îi fugise deodată din corp, cum fugise el din casa stăpînelor lui și, gonit din lumea celor drepți, începu să hoinărească neliniștit și blestemat ca fantomele văii ; și totuși răspunse că nu, nu. Nu vroia preotul ; mai mult decît moartea și păcatul lui îi era teamă să-și mărturisească taina.

Și iată-l pe don Predu că sosește, se așează alături pe rogojină și începe să glumească. E vesel, don Predu ; s-a îngrășat iar și lanțul de aur nu mai atîrnă pe burtoiul negru.

— De ce te-ai întors aici nătăflețule ? Dacă veneai la mine acasă te simțeai rău ? Ești ca pisica : se întoarce chiar dacă o duci băgată într-un sac. Hai, să mergem ; te voi pune în patul Stefanei.

Chiar și Noemi, aplecată, cu un castron fumegînd în mînă, în timp ce îi șterge sudoarea de pe față, încerca să-l imite pe voinicul ei logodnic.

— Hai, bea, ce vrei să mori holtei ?

— Deci, spuse Efix, ridicînd capul, dar refuzînd supa, mergem...

— Dar ce spui ? Vrei să pleci iar ? Ce plimbăreț.

— Oh, omule ce faci ? Mergem la Stefana care ți-a păstrat o rodie ? Hai, băiete !

Dar Efix puse iar capul jos și închise ochii, nu pentru că era jignit de glumele stăpînilor lui, ci pentru că se simțea atît de departe de ei, de toți. Departe, tot mai departe, dar cu o greutate în spate, cu o povară care nu-i permitea să meargă înainte și nici să se întoarcă înapoi. Era mai rău ca atunci cînd îi călăuzea pe orbi.

În sfîrșit sosi și doctorul ; îl palpă în întregime, îi bătu încheieturile degetelor, burta dură ca o tobă, îl suci, îl învîrti, îi puse pe spate pledul ca pe o pîine care dospește.

— Ficatul e de vină, el își face de cap. Trebuie să te sui în pat, Efix.

Bolnavul ridică degetul făcînd semn că nu.

— Așa trebuie să mor, să mă lăsați să mor ca un servitor.

— În fața lui Dumnezeu nu sînt nici servitori, nici stăpîni, spuse doamna Ester ; și don Predu se aplecă și încercă să-l ridice pe brațe.

— Taci, nătăflețule ! Taci !

Dar Efix începu să geamă, zbătîndu-se ca o pasăre rănită care încearcă să mai zboare încă.

— Voi vreți să mă omorîți înainte de vreme...

Atunci doctorul făcu un semn cu mîna și cu capul, ridicînd ochii spre cer și don Predu puse jos bolnavul, și-l acoperi ; nu mai glumi. Așa îl lăsară. Orele și zilele treceau și Efix, în delir, visa că umblă, umblă cu orbii, de-a lungul văilor, podișurilor și visa sărbători, bani care cădeau în fața lui, femei evlavioase, tineri frumoși

pe cai nărăvași care alergau pe coasta Muntelui și de departe zvîrleau bani și cuvinte mușcătoare.

Dar ziduri înalte, afumate, cu pete roșii de aramă, cu o laviță în fund, înconjurau mereu orizontul; dincolo nu se putea merge, în timp ce el de asta avea nevoie, să treacă dincolo, să se elibereze de povara lui, să se vindece de durerea lui. De două ori Noemi îl găsi ridicat, încercînd să iasă în curte. Au luat cheile din ușă. Doamna Ester se apleca deasupra lui, îi aranja perna, îl acoperea, îi lua pulsul.

— Efix, preotul va veni să te vadă.

El ridica arătătorul făcînd semn că nu, cu ochii închiși. În primele zile cîțiva vrură să-l viziteze; dar Noemi abia deschidea ușa și-i gonea pe toți. Dinăuntru el auzea și, faptul că lumea își amintea de el, aflat așa departe, așa la capătul lumii, îl surprindea și-l tulbura.

— Cine m-a căutat puțin mai-nainte? întrebă într-o dimineață pe doamna Ester.

— A fost Zuannantoni.

— Dacă se întoarce, doamna Ester dragă, te rog, lasă-l să intre. E bine să încep să-mi iau rămas bun.

— Ce spui, Efix! De ce această idee fixă? De ce nu vrei să vină preotul? Ți-ar citi Evanghelia și nu te-ai mai teme de moarte.

El nu răspunse. Nu, nu-l păcăleau; dar nu venise încă ceasul și el se agăța de viață numai pentru că-i era teamă să lase povara în casa stăpînelor lui.

În jurul lui viața lua o nouă înfățișare. Un val de bucurie părea să cuprindă casa cînd venea don Predu, și erau rîsetele timide ale doamnei Ester, discuții între logodnici, proiecte, pălăvrăgeli; și deodată se făcea liniște din respect pentru bolnav. Atunci el se simțea o piedică și dorea să se ducă.

Într-o dimineață doamna Ester, care dormea în camera de la parter pentru ca să-l vegheze, se ridică repede, puse totul în ordine, vorbindu-și sieși în șoaptă și, aplecîndu-se să-i dea o cană cu lapte, spuse:

— Hai Efix, fii vesel! Azi Predu a fixat ziua nunții. Ești mulțumit?

El făcu semn că da; apoi își acoperi capul cu pledul și acolo dedesubt i se părea că era deja mort, dar de bucurie pentru norocul stăpînelor lui.

Și Noemi se trezi devreme; discuta cu sora ei și-i spunea cu mîndrie:

— De ce ziua trebuie s-o fixeze el și nu eu? Eu nu sînt o țărancă să fac după orînduiala obișnuită.

— Ce nerăbdare te-a apucat? Invitațiile sînt făcute, azi se vorbește de celelalte lucruri.

Noemi era agitată și Efix o auzea mergînd în sus și-n jos prin casă, cu pasul ușor dar neliniștit; în sfîrșit, ea se așeză lîngă ușă să coasă liniștită și cînd sosi Predu mișcă scaunul, trăgînd spre ea pînza pentru ca să-l lase să treacă; dar abia ridică ochii ca să-l privească, răspunzînd la salut cu un ușor semn din cap. Și, imediat, doamna Ester coborî scările înnodîndu-și basmaua, gată să servească de interpret celor doi logodnici între care adeseori se nășteau neînțelegeri,

pentru că Noemi se supăra de toate și înțelegea pe dos, nu însă și bunăvoința lui don Predu.

Abia intrat, el se apropie de Efix și-l privi de sus.

— Cum merge ? Bine, mi se pare ! Să ne ridicăm, hai !

Efix ridică ochii adînciți, indiferenți și cînd don Predu se aplecă să-l atingă, întinse mîna parcă dorind să respingă corpul puternic care îl întîlnea pe al său în descompunere.

— Du-te, du-te.

Și don Predu se duse să se așeze lîngă logodnică.

— În ce stare sîntem azi ?

— Lasă Predu, nu trage pînza, o să mă înțep.

— Asta și vreau !

— Predu, lasă-mă ; ești ca un băiețandru !

— Tu ești de vină : m-ai vrăjit să devin un copil.

— Predu ! Potolește-te !

— Știi ce spune filozoafa de Stefana ? Spune că acum tu ai făcut vraja invers ; la început ca să slăbesc, acum ca să mă îngraș.

— Tu glumești Predu, iar servitoarele tale au limba lungă.

— Dar e un lucru evident, că mă îngraș. Nu e decît un mijloc să se rupă vraja.

Doamna Ester se sprijini de scaunul lui Noemi și-și privea vărul fără să vorbească, așteptînd. El ridică într-adevăr capul spre ea, își pocni mîinile de genunchi și spuse :

— Ei bine, cînd vrem să rupem acest lanț ?

— Așteptăm de la tine Predu, decide !

Noemi cosea ; ridică și ea capul, ochii îi străluceau, dar îi coborî și nu spuse nici un cuvînt.

— Ester, eu aș spune înainte de postul Crăciunului.

— Bine, înainte de postul Crăciunului.

— Crezi că totul e gata, la jumătatea lunii ?

— Va fi totul gata, Predu.

— Bine.

Tăcere. Noemi cosea, doamna Ester o privea din spate. În sfîrșit Predu întrebă aproape timid.

— Și tu ce spui ?

— Despre ce vorbiți ?

— Noemi, protestă doamna Ester, dar logodnicul îi făcu semn să tacă și începu iar să tragă pînza de pe genunchii logodnicei.

— Despre vrajă vorbim ! Să o desfacem înainte ca să mă îngraș prea tare, cum s-o desfac, spui tu ? Așa, iată, așa ! În sănătatea celor care ne văd !

Și între rîsetele puțin forțate ale doamnei Ester și protestele lui Noemi, pe care el o ținea nemișcată de umeri, se auzi zgomotul puternic al unui sărut.

„Cît sînt de mulțumit ! Acum pot să mor", gîndea Efix sub pled ; dar avea impresia că nu putea să se ducă, că nu poate să iasă din acel cerc de ziduri care-l strîngeau.

Don Predu rămase toată ziua, fiind invitat la prînz de verișoare ; vorbea, rîdea și glumea iar pe socoteala altora ; din cînd în cînd tăcea pentru că Noemi părea că se ocupă prea puțin de el. O liniște grea îl înconjura pe Efix și el înțelegea că este o povară dîndu-le bătăi de cap doamnelor și chiar lui don Predu.

Trebuia *să se ducă*, să-i lase liberi pe logodnici să se iubească și să glumească fără acea imagine a morții în fața lor. Și deodată, acolo în întuneric, sub plapumă, i se părea că înțelege de ce nu poate să se ducă. Era ceva care-l ținea încă în casa stăpînilor, ca o socoteală neclarificată, pe care trebuia s-o lămurească. Și cînd doamna Ester se aplecă deasupra lui, crezîndu-l adormit, ridicînd încet colțul pledului, îl văzu cu ochii căscați, cu chipul roșu, cu buzele tremurînd.

— Bine, Efix, ce ai ?

El făcu semn cu pleoapele ; apropiindu-se mai mult de el șopti în față cu un fir de voce.

— Doamna Ester, fie-ți milă, dacă vrei cheamă-l pe preotul Paskale.

După spovedanie nu mai vorbi, nu se mai plînse. Stătea cu capul acoperit, dar doamna Ester, de fiecare dată cînd ridica pledul, vedea chipul lui tot mai mic, tot mai violaceu, încrețit ca o prună uscată. Într-o seară el ridică ochii fixînd-o cu privirea aceea de teamă, care cerea atîta milă, și șopti fără voce :

— E lung, doamna Ester. Să avem răbdare.

— Ce e lung, Efix ?

— Drumul. Nu se ajunge niciodată.

Îi părea într-adevăr că merge mereu. Urca un munte, traversa o *tanca*[1] : dar ajuns la marginea unui munte da de un alt munte, de o altă cîmpie, și în fund o mare. Acum totuși mergea liniștit, și suferea numai că nu ajunge ca să elibereze casa stăpînelor de corpul lui. Dar într-o zi sau

[1] Ocol, țarc de vite (din zid), țanc.

într-o noapte, nu înțelegea ce timp era, i se păru că a ajuns la zidurile de la moșie, acolo sus, deasupra povîrnișului de sălcii, și că s-a întins cu greu pe pietre. Trestiile foșneau aplecîndu-se pînă la el, atingîndu-l, atingîndu-l ușor, cu frunzele care aveau parcă ceva viu, ca degetele, ca limba. Și îi vorbeau și una îl împungea în ureche ca să audă mai bine. Era un murmur misterios care repeta susurul fantasmelor de pe vale, vocea rîului, cîntatul pelegrinilor, zgomotul Morii, geamătul armonicii lui Zuannantoni. El ascultă, apucînd bucăți din zid, și de-o parte vedea bucătăria stăpînelor lui, de cealaltă parte o întindere încețoșată, ca acolo sus, pe Muntele Ganare.

Doamna Ester urca dinspre vale cu chipul acoperit de o aripă neagră, ridica aripa și-și arăta chipul negru, îndurerat, ochii plini de milă, dar se trăgea înapoia zidului de teamă să nu cadă ; și iată alte figuri urcau, toate cu chipurile acoperite de o aripă neagră și toate se apropiau, dar se retrăgeau imediat înspăimîntate, înfricoșate de pericolul grabei de dincolo.

Efix recunoștea toate aceste figuri, le auzea vorbind, înțelegea că erau vii, reale ; și totuși avea impresia că visează : erau figuri din visul vieții. Era preotul, era Milese, era Zuannantoni, erau servitoarele lui don Predu, și don Predu însuși și doamna Noemi ; uneori, unul dintre ei își făcea curaj și încerca să-l ajute, să-l tragă jos de pe zid, fără să reușească. Și el a început să fie stingherit de propria-i prezență ; își întoarse capul și fixa valea încețoșată. Și iată, ceața începu să se risipească, păduri aurii apăreau printre fîșii azurii, iar pe povîrniș, deasupra lui, o rodie ca

aceea despre care povestea orbul, aplecîndu-şi ramurile grele de fructe roşii despicate, lăsînd să le cadă boabele ca perla. Dar lumea de dincolo de zid nu-l lăsa în pace să admire foarte bine; el nu se mai întorcea; şi numai într-o zi o mînă care i se aşezase pe spate şi o voce care-l chema încet, încet la ureche îl făcură să tresară.

— Efix! Efix!

Chipul lui Giacinto, ochii dulci, umezi de milă erau deasupra lui; dintre figurile moarte aceea îi părea singura încă vie, atît de vie încît mîinile lui calde aveau aproape puterea să-l ridice, să-l aşeze iar, drept, în lumea de aici.

Dar fu o clipă; iată că se acoperea şi ea, pierdea forţă, se întorcea fantasma. Şi Efix încercă o durere, ca şi cum ar fi murit Giacinto şi nu el.

— Efix, hai, hai! Ce faci? Nu-mi spui nimic? Am venit pentru tine, ştii. Sînt aici. N-au vrut să mă lase să intru şi am sărit zidul. Hai, priveşte-mă!

El îl privea, dar nu-i mai vedea ochii.

Mătuşa Noemi a fugit ca din puşcă cînd m-a văzut. Chiar nu mă va ierta niciodată? Ce ţi-a povestit, spune-mi? Că nu vrea să mă mai vadă, că a jurat să nu-mi mai pronunţe numele? O ştiu; dar nu contează. Sînt mulţumit că se mărită; ştii ce s-a întîmplat, ultima oară cînd am venit? Eu îi spuneam: *Căsătoriţi-vă, mătuşă Noemi, unchiul Pietro e bogat, vă iubeşte, vă va face fericită.* Ea mă privea dispreţuitoare şi înţelegeam bine că nu s-ar fi hotărît niciodată. Atunci Efix, auzi — să vorbim încet, să nu stea să asculte — ei bine, mi-am amintit de sfatul tău. Am privit-o bine în ochi şi i-am spus: „Mătuşă Noemi, eu mă voi însura cu Grixenda pentru că numai Grixenda, săracă cum e, tînără şi singură ca mine, poate să-mi fie tovarăşă". Atunci Noemi se făcu palidă ca o moartă; mi s-a făcut frică şi-am plecat. Plîngeam, ţi-au spus? Hai, Efix, tu nu mă asculţi. Sus! Iat-o pe mătuşa Ester. Nu-i aşa mătuşă Ester că Efix se preface că este bolnav ca să nu vină la nunta mea şi la aceea a mătuşii Noemi, ca să nu ne dea un cadou? Şi, totuşi, se spune că bani ai fi adus din călătoria ta.

Efix auzea cuvintele şi le înţelegea chiar, dar erau fără sunet, ca nişte cuvinte scrise.

— Sus, spune-mi cel puţin ce ai. Nu-mi povesteşti nici măcar unde ai fost? Îţi aminteşti cînd ai venit la Moară şi te-am întrebat unde mergi? Şi tu ai răspuns: într-un loc frumos. Nu-ţi aminteşti? Deschide ochii, priveşte-mă. Unde mergeai?

Efix se simţi din nou doborît de oboseală; deschise o clipă ochii, îi reînchise, grei deja de somnul morţii. Şi cuvintele lui Giacinto se confundau, de dincolo de zid, cu foşnetul trestiilor, cu zgomotul vîntului care trecea. Şi totuşi deodată păru că se scoală şi reînvie. În timpul serii un acces violent al bolii îl zdrobi ca sarea în piuă. Devenise surd şi mut de durere, dar îl văzuse pe don Predu privind-o pe Noemi cu un gest de contrarietate, pentru că nunta era fixată pentru a treia zi şi dacă el murea aducea nenorocire soţilor sau îi obliga s-o amîne într-o altă zi. Atunci, în adîncul tenebrelor care deja îl învăluiau străluci ceva ca o lumină îndepărtată: voinţa de a lupta împotriva morţii.

Își descoperi chipul și vorbi :

— Doamnă Ester, mă simt mai bine. Dă-mi să beau.

Alergară amîndouă și Noemi însăși îi ridică capul și-i dădu să bea.

— Bravo Efix ! Așa e bine ; știi ce se petrece azi ?

Efix făcu semn că da, bînd.

— Ești mulțumit, nu-i așa Efix ? Cît ai visat la ziua asta ? Îți pare un vis ?

El zise că da, că da ; totul fusese, totul era un vis.

Apoi îl lăsară singur, pentru că Noemi trebuia să se îmbrace ; și el ridică capul și privi în jur dar pe ascuns, continuînd să facă semne de aprobare. Totul mergea bine ; sărbătoarea nupțială se desfășura în casa mirelui, și aici nimic nu tulbura vechea pace. Din grija lui Noemi față de bolnav nici bucătăria nu fusese curățită, cum se obișnuia la nuntă. Casa și curtea erau liniștite, pisica stătea nemișcată pe laviță, neagră și cu ochi verzi, ca idolul singurătății ; în liniște, se auzea lemnul putregăit al balconului scîrțîind ; ridicînd puțin mai mult capul, Efix revăzu pentru ultima oară zidul ruinat și iarba, și florile de vîsc din vechiul cimitir.

Dar deodată o figură apăru în ușă ; înaltă, subțire, îmbrăcată într-o rochie strîmtă, rubinie, cu flori negre, avea o coroniță de trandafiri pe cap și ici, colo pe chip, pe întreaga ființă pe picioare, ceva care strălucea : ochii, bijuteriile, sandalele.

El holbă ochii și o recunoscu pe Noemi ; dar în spatele ei, aranjîndu-i trandafirii de la pălărie și

pliurile rochiei, doamna Ester cu aripile negre ale șalului aruncate pe umeri îi părea umbra miresei.

— Arăt bine, adevărat ? întrebă Noemi stînd dreaptă în fața lui, așezîndu-și manșetele mînecilor ; nu-ți pare strîmtă rochia asta ? Așa se poartă. Și privește cît e de frumoasă asta, e darul lui Predu. Se aplecă cu toate că rochia era strîmtă și îi arătă un rosariu de fildeș cu o mare cruce de aur.

— Vezi ? Era crucea episcopului vechi ; este de la bunica lui Predu, care era dealtfel și a noastră. Așa rămîne în familie. E frumoasă, nu-i așa ? Uite-l pe Cristos, pare că surîde, în timp ce-i curg lacrimile și sîngele... Și în spate, privește...

Efix privea tăcut, nemișcat, cu mîinile negre și uscate agățate de marginea pledului ; și părea că se ivește deja cadavru, din lumea de dincolo pentru ca să privească ultima oară fericirea stăpînei lui.

Dar ea spuse, aplecîndu-se și mai mult, cu genunchii îndoiți în așa fel încît îi atingea fața cu fața ei.

— Vezi ce dar, Efix !

Și era palidă, în rochia ei purpurie, cu ochii ei răi plini de lacrimi.

Dar Efix nu simțea nici o durere.

— Ne-am născut ca să suferim ca și El ; trebuie să plîngem și să tăcem, spuse cu un oftat.

Și asta fu urarea lui.

Din acel moment nu mai vorbi. Îi părea că se ține agățat de marginea patului ca să nu cadă dincolo, și că vede, din înaltul zidului, spectacolul lumii.

Iată-l pe don Predu, cu rudele, sosind să ia mireasa ; intrară împrăştiindu-se prin bucătărie ca şi chipurile dintr-un vis, confuze, dar cu ciudate semne particulare. Don Predu e îmbrăcat în negru cu o haină nouă mulată pe corp, care-l obligă să respire puternic, dar Efix nu-i distinge chipul. În schimb vede gura sarcastică a lui Milese, lungă, strîmtă, ca plină de rîs stăpînit, şi burta umflată a unei rude a doamnei, aceea care trebuie s-o însoţească pe mireasă, şi două lumînări cu două panglici de culoare roz, ţinute de două mîini palide.

Şi toţi sînt serioşi ca şi cum ar fi venit să-l ia pe el, mort, nu pe stăpîna casei, şi merg încet ca să nu-l deranjeze.

Doamna Ester cu şalul strîns, puţin fîlfîind pe spate, aranjează rîndurile : mai întîi copiii, cu lumînările înalte în mîini ; apoi mireasa cu rudele ; apoi mirele cu rudele ; la coadă puţinii invitaţi, Milese, ultimul, părea că rîde de toţi în tăcere.

— Acum mă lasă singur, gîndea Efix cu puţină amărăciune. Singur, şi eu sînt cel care am făcut totul. În uşă Noemi se întoarse să-i facă un semn de adio cu crucea de aur. Adio. Şi el, cum simţise şi pentru Giacinto, avu impresia că era ea cea care murea. Au ieşit toţi, s-au dus ; doamna Ester se apleacă asupra lui, părea că-l acoperă cu aripile ei negre.

— Mă întorc repede, îi voi însoţi puţin, trebuie să plece ; stai liniştit, nemişcat, nemişcat.

Da, el stătea nemişcat la locul lui ; nemişcat şi singur. Se auzea armonica la care Zuannantoni cînta în cinstea mirilor şi el începu să-şi amintească atîtea lucruri : zgomotul Morii, sus la

Nuoro, norii deasupra Muntelui Gonare, trestiile pe povîrniş.

— Îţi aminteşti, Efix ? Îţi aminteşti ?

Ce mare devenise bucătăria... Întunecată şi nepăsătoare, cu ziduri îndepărtate, cu adîncimi misterioase ca de un *tanca* în noapte. Privighetoarea cînta, orbul povestea istoria palatului de aur al regelui Solomon... „totul era de aur, ca în lumea reală ; totul era pur, luminos. Rodii de aur, vase de aur, rogojini de aur". Şi el vedea casa lui Predu cu rodii încărcaţi de fructe, cu palmieri, cu rogojini acoperite de ciorchini de struguri şi de dovleci de aur. „Noemi va sta bine... acolo... va mînca bine, se va îngrăşa, va da bani doamnei Ester pentru ca să repare aici balconul. Va fi bine... Va fi ca Regina din Saba. Dar şi ea, Regina din Saba, nu era mulţumită. Şi Noemi va obosi de crucea ei de aur şi va dori să plece departe ca Lia, ca Regina din Saba, ca toţi.

Dar asta nu-l mai mira să meargă departe, trebuia să meargă departe, pe alte pămînturi, unde sînt lucruri mai mari decît ale noastre.

Şi el pleca.

Închise ochii şi îşi trase pătura peste cap. Şi iată se găsi din nou lîngă zidul moşiei ; trestiile murmurau, Lia şi Giacinto stăteau tăcuţi în faţa colibei şi priveau spre mare. Îi părea că adoarme. Dar deodată tresări, avu impresia că se mişcă de pe zid.

Căzuse de acolo în valea morţii.

Doamna Ester îl găsi aşa, liniştit, nemişcat sub pled. Nemişcat, nemişcat. Îl zgudui, îl chemă şi dîndu-şi seama că era mort şi că l-au lăsat să

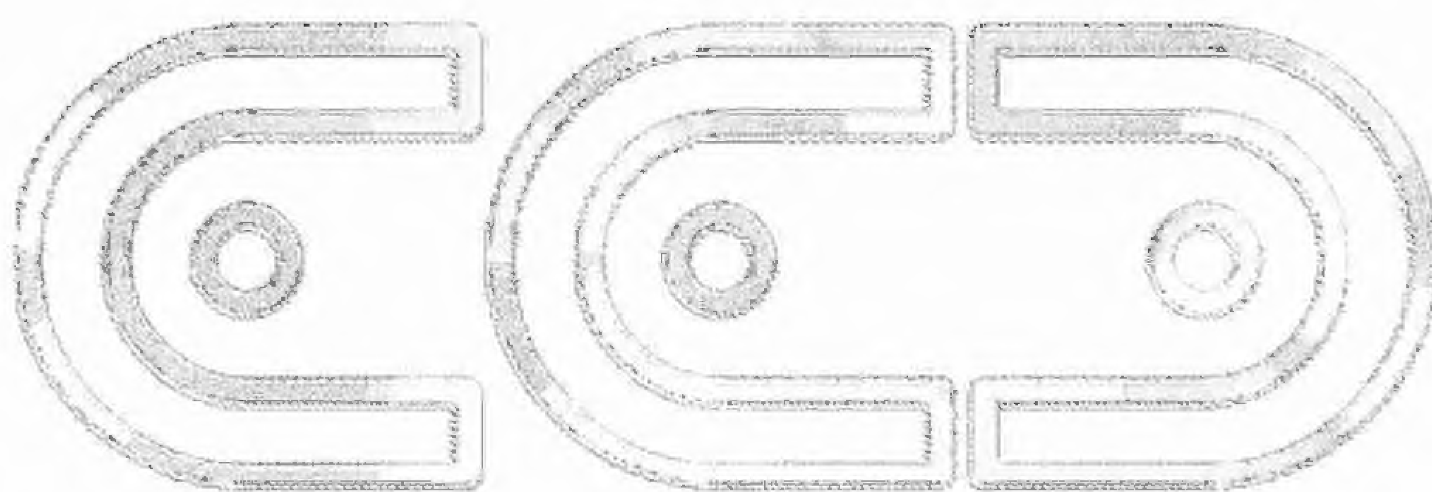
moară singur, începu să plîngă puternic, cu un geamăt care-o înspăimîntă. Încercă să se calmeze, dar nu putea ; era ca un suflet care plîngea în ea împotriva voinţei ei ; atunci se duse şi închise porţile ca nimeni să n-o surprindă aşa disperată din cauza unui servitor mort şi lumea să nu-şi dea seama că l-au lăsat să moară singur, în timp ce pentru familie era o zi mare de sărbătoare.

Aşteptînd ca orele să treacă mişcă cadavrul, uscat şi uşor ca acela al unui copil, îl spălă, îl îmbrăcă iar, vorbindu-i în şoaptă, între o rugăcine şi alta povestindu-i cum se desfăşura ceremonia nupţială, cum Noemi plîngea intrînd în noua şi bogata ei locuinţă, plîngea, atît era de fericită, se înţelege cum casa era plină de daruri, cum lumea arunca grîu şi flori pînă în curtea mirilor pentru a le ura noroc, cum erau cu toţii mulţumiţi.

— Şi tu ne-ai făcut asta... să pleci aşa, pe ascuns, fără... să spui nimic... ca altă dată... Ah, Efix, asta nu trebuia să faci... azi, chiar azi...

El părea că ascultă, cu ochii sticloşi, întredeschişi, liniştit, dar hotărît să nu răspundă, ca un servitor respectuos ce era. Doamna Ester, amintindu-şi că-i plăceau florile, rupse o micşunea de la fîntînă şi i-o puse între degete, pe crucifix ; pe urmă acoperi cadavrul cu un covor de mătase verde pe care-l scosese pentru nuntă. Dar covorul era scurt, şi picioarele rămîneau descoperite, întoarse după datină spre uşă ; şi părea că servitorul dormea pentru ultima oară în casa nobilă, odihnindu-se înainte de călătoria spre eternitate.

Scanare și prelucrare digitală

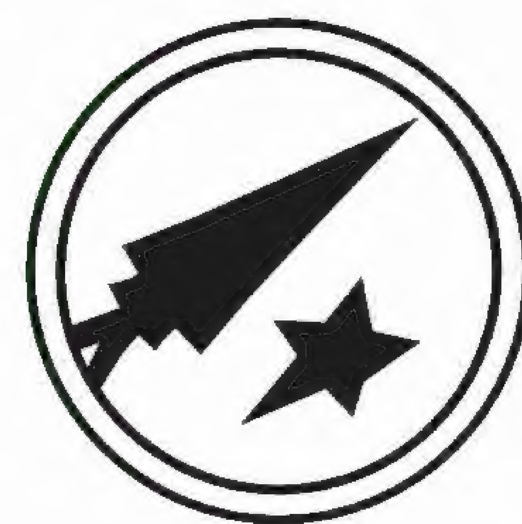

de

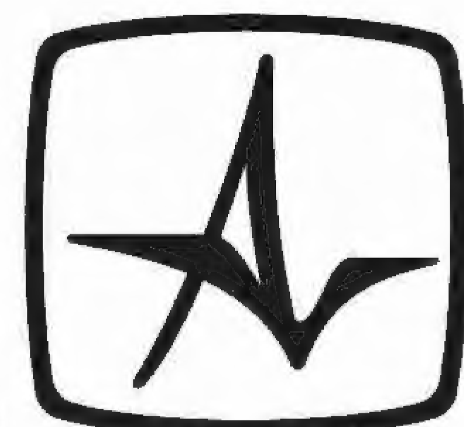
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

